

ŠÍLENSTVÍ

Mário de Sá-Carneiro

Městská knihovna v Praze

e-kniha • Praha • 2021

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Šílenství

Mário de Sá-Carneiro

Přeložila Pavla Lidmilová

Znění tohoto textu vychází z díla [Šílenství](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Mladá fronta v Praze v roce 1996. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (Mário de Sá-Carneiro: Šílenství), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 14. 5. 2021.

OBSAH

Šílenství.....	6
I.....	6
II.....	11
III.....	15
IV.....	18
V.....	21
VI.....	25
VII.....	34
VIII.....	37
IX.....	40
X.....	44
Lúciova zpověď.....	52
I.....	54
II.....	70
III.....	86
IV.....	96
V.....	101
VI.....	107
VII.....	124
VIII.....	132
Já jsem On.....	136
Podivná smrt profesora Anteny.....	147
Prózy banality a nadreálna.....	170

Šílenství

I

O smrti Raula Vilara se hovořilo s opravdovou lítostí. Všechny noviny věnovaly velkému sochaři dlouhé články. Kromě pochvalných komentářů uváděly jeho životopis a seznam děl – mezi nimiž vyniká obdivuhodný basreliéf *Láska* – a dospěly k jednomyslnému závěru, že jeho předčasný skon je těžkou ztrátou pro portugalské umění. Čas plynul. Dnes už si na ubohého Raula málokdo vzpomene. Právě proto jsem se rozhodl o něm mluvit. Jsem k tomu osobou nejpovolanější: byl jsem jeho nejlepší, jeho jediný přítel.

Nechci, aby se můj záměr vykládal mylně: účelem tohoto spisu je prostě uvést vše, co by se mohlo stát základem ke studiu jedné prazvláštní povahy; co by mohlo pomoci k pochopení nepochopitelné tragédie jedné duše, vysvětlit nevysvětlitelnou sebevraždu.

Musím ještě dodat, že tyto stránky mají rovněž rozptýlit hloupé výmysly o důvodech, jež prý mladého umělce dovedly k jeho zoufalému činu.

V této krajně nejasné věci se vynasnažím být jasný. Nevím, jestli se mi to podaří, a tak raději bez dalších průtahů začnu.

Znali jsme se s Raulem už z gymnaziálních lavic. Zpočátku byly naše vztahy dosti chladné; nic v nich nedávalo tušit budoucí velké přátelství. Naopak: líce „krev a mléko“ a hebké plavé vlasy chlapce s ohromnými modrými očima, který mi připomínal anglickou *miss*, ve mně vzbuzovaly zvláštní nechuť. Ale i on, jak se mi později přiznal, ke mně po několik měsíců cítil tajnou antipatii. Byly mu nepříjemné mé mužné rysy, snědá plet', hladké černé vlasy; prostě celé mé vzezření, naprosto jiné než jeho. Proto jsme se na ulici ome-

zovali na letmý stisk ruky a při hodinách na půjčení kapesního nože nebo gumy... Ani to však netrvalo dlouho; jednoho krásného dne jsme si přestali podávat ruku a sdílet gumu i nůž. Jednou odpoledne po vyučování začal totiž Raul zničehonic bít takového ubohého mrzáčka, mimochodem nejlepšího žáka ze třídy. Zasáhl jsem. Dvěma ranami pěstí jsem ničemu přinutil, aby svou oběť pustil; pak jsem toho barbara zmlátil tak, že se schlíple a s brbláním dal na ústup.

Myslel jsem, že jsem si tímto aktem spravedlnosti vysloužil věčnou nenávist malého surovce. Jaké však bylo moje překvapení, když jsem o týden později ulomil nohu u lavice a Raul se k tomu sám o své vůli přiznal, aby mě ušetřil důtky!

Od toho dne jsme zase navázali styky a naše vzájemná antipatie se změnila v sympatii. Já se smířil s jeho očima a kadeřemi; on vzal na milost mou zemitou tvář, a naše vztahy byly stále důvěrnější.

Stojí za zmínku, že jsme nikdy nemluvili ani o výprasku, který jsem mu ušetřil, ani o jeho obětavém činu; tvářili jsme se, jako bychom se byli do té doby neznali.

Studovali jsme pořád společně a toto stálé, každodenní soužití naše přátelství jen utužovalo.

Raul měl opravdu zvláštní povahu: jednou byl veselý, jindy smutný; jednou tak výřečný, že nedokázal chvíli mlčet, jindy zas nekonečně dlouho zamlklý, pohroužený do hlubokého zadumání. Někdy se dokázal strašlivě rozzuřit kvůli maličkostem: pamatuji se, jak mi jednou sprostě vynadal jen proto, že jsem nesouhlasil s nějakým jeho názorem, a ještě po mně hodil těžký skleněný kalamář, kterým mě mohl klidně zabít, kdyby mě byl trefil. Jeho zuřivost však nikdy netrvala dlouho; s pláčem mě prosil za odpuštění. Odpustil jsem mu vždycky...

Míval podivné, až zlověstně podivné nápady. Třeba jednou večer – po jednom ze svých nemluvných období – znenadání zvolal:

„Přál bych si, aby umřeli všichni lidé..., všechna zvířata... a abych zůstal naživu jenom já...“

„A proč?“ užasl jsem.

„Abych zakusil tu hrůzu, že jsem docela sám ve světě plném mrtvol. To musí být úžasné! Takový mrazivý děs...!“

Protože už jsem znal jeho výstřední nápady, jen jsem se usmíval; nebo jsem se o úsměv spíš pokoušel. Raulova tvář totiž při takových scestných řečech nabývala divného výrazu a oči se mu tak pronikavě leskly, že se mi srdce svíralo nejasnou předtuchou šílenství. Snažil jsem se odvést řeč jinam, ale ne vždycky se mi to dařilo.

Právě jsem ukazoval svoje první literární pokusy. Obvykle mě pochválil, ale hned dodával:

„Že u toho vydržíš, člověče! K čemu ti to vlastně bude?“

„K ničemu,“ odpovídal jsem pobaveně. „Je to kratochvíle, která nikomu neublíží... a navíc kratochvíle docela laciná: sešit stojí pár haléřů; inkoust a pero taky na mizinu nikoho nepřivedou...“

„Kratochvíle...,“ bručel s pohrdavým úsměvem. „Ach! Tak ty si potřebuješ krátit chvíli... Proto píšeš; totiž pracuješ. Ale krátit si chvíli znamená, můj milý, ukracovat si čas. Čas ovšem je sám o sobě příliš krátký, kamaráde, nepotřebuje popohánět. Lidé by se měli snažit čas zadržet, a ne si ho krátit... Tak to dělám já... Myslím na minulost, oživuji si dny, které uplynuly... Stavím tím překážku mezi přítomnost a budoucnost. Budoucnost je však vynikající skokan... přeskochí přes všechny překážky, stane se přítomností a já moc nepořídím... Píšeš, aby ses nenudil... Ach! Jak bych byl šťastný, kdybych se dokázal nudit...!“

Takové a podobně nesmyslné tirády mi šly na nervy. Snášel jsem je však jako všechno, co k mému příteli patřilo; vyslechl jsem je a víc jsem se o nich nebavil. Když se zrovna nad ničím nerozčiloval, docela příjemně jsme si povídali, hlavně o umění, literatuře a divadle. To pak uvažoval jako normální člověk, dokud zas – najednou – nepřevážila jeho výstřední stránka.

Tak jsem s ním jednou ráno mluvil o nejkrásnějších knihách o lásce; spřádal jsem úvahy o jímavé Manon, o ohromujícím Wertherovi,

o romantické Dámě s kaméliemi. Citoval jsem Danta, Camõese, Petrarca; vymýšlel jsem si lyrickou scénu, v níž by se před očima zamilované dvojice odvíjely – za měsíčního svitu – všechny proslulé milostné příběhy od Heleny a Parida až po Sapfó a Hanse Hansena. Mého přítele to zdá se zaujalo, ale pojednou se jízlivě zachechtal:

„Jsou to všechno blbosti... Láska! Pch...! Co to vlastně je? Tělesná potřeba, nic víc. K vyprazdňování nám postačí porcelánový nočník; k *lásce* potřebujeme nádobu z masa a kostí... Dante, jednooký Camões... K čertu s nimi...! Přepjatí blbečkové, pitomí veršotepci... A jak vidím, ty jsi idiot, který potvrzuje pravidlo: za večerního šera budeš otřepanými žvásty mámit nějakou smyslnou měšťáckou nánou... Pevně čelíš větru a dešti, co...? Chudý duchem! Šťastlivče... Tvé bude království nebeské... Haha...!“

Když jsem viděl, kam míří, raději jsem se odmlčel. V takové situaci jsem mlčel vždycky...

Je pravda, že do svých dvaceti let Raul neprožil jediný románek. Žádný ženský úsměv neozářil jeho mládí. Matka mu zemřela a sám se s nikým nestýkal. Častokrát jsem se ho snažil rozptýlit a zatáhnout ho na nějakou „rodinnou sešlost“. Nikdy se mi to nepodařilo. Říkal mi:

„Můj milý, každý máme nějaký ideál... Ten svůj ti neprozradím, protože pak už by to nebyl ideál... Ale ujišťuji tě, že v tom není žádná žena... vlastně nikdo jiný kromě mě. Já už jsem takový divný pavouk... Ach! Necítit nikoho nablízku... dělat jen to, co se nám zachce... Připadá mi nemožné, že se někomu líbí rodinný život... Rodina! Takový hnus...!“

„Kdo ale nezaloží rodinu, nemůže být nikdy doopravdy šťastný!“ namítl jsem. Raul se zamyslel, a místo aby mi oponoval, podotkl:

„Jistě. Právě proto je mi rodinný život protivný. Já nechci být šťastný... Být šťastný by pro mě znamenalo to největší neštěstí...!“

Ubohý přítel... Ubohý blázen...

Do Portugalska jsem se vrátil po třech letech, kdy jsem se v Belgii bezvýsledně pokoušel vystudovat inženýrství. V cizině jsem o Raulovi mnoho zpráv neměl. Moje první návštěva v Lisabonu platila jemu. Přijal mě ve své bývalé pracovně, nyní přeměněné na sochařský ateliér, ruče samou sádru. S očima navrch hlavy jsem vykřikl:

„Cože?! Snad ses nakonec nedal na umění?!“

„Jak vidíš,“ odpověděl klidně. „Co je na tom tak divného?“ „Ani jsem nevěděl, že něco takového umíš,“ opáčil jsem. „Co se pamatuji, nikdy ses o tom nezmínil. A kromě toho si podle tvých fantastických teorií nemáme ničím krátit čas, abychom z něho měli co nejvíc...“

„Právě proto jsem se dal na sochařství; dělám sochy. Moje sochy jsou jiné než ostatní, kamaráde, ty žijí... Žijí, rozumíš...? Místo abych plodil další těla svým tělem, vytvářím život rukama; totiž mozkiem, který je řídí. Tvořím život a čas uplývá mým sochám, nikoli mně...“

Měl pravdu. Ukázal mi svá díla. Ty skulptury žily... Úžasně, geniálně zpracovaný mramor...

Mistrovská díla, o tom nemohlo být pochyb; ale mistrovská díla zvláštní, někdy až zvráceně krásná...

Raul se jako bohatý člověk o komerční stránku svého umění nestaral. Tím spíš všichni uznávali jeho talent: mladý sochař Raul Vilar se měl v krátké době proslavit.

Podrobně jsem se ho vyptal na jeho život. Stále ještě se v něm neobjevila žádná žena. Nenápadně jsem to nadhodil, a on hned zvolal:

„Nebud' blázen... Ženy...? Na co? Copak nemám svoje sochy, svůj mramor...? Kdykoli vy, pitomí literáti, popisujete tělo ideální ženy, říkáte: ‚Její krásně utvářené nohy plné života byly jako dvě sloupů z pevného mramoru; její šíje čistý alabastr.‘ Ano, navzdory své nesmírné tuposti aspoň chápete, že svrchovaná krása těla je v tom, že se podobá kameni... A já kámen mám; nač by mi bylo tělo, blázne?“ A při těch slovech laskal ňadra nádherné řecké tanečnice...

* * *

Když jsem tak o Raulovi přemýšlel, ptával jsem se sám sebe: Je to jenom svérázný člověk, který na sebe chce upozornit a staví svou originalitu na odiv, nebo je to šílenec?

Druhá možnost mi připadala pravděpodobnější. Ale povaha mého přítele byla natolik rozporná, že jsem si po určitém váhání řekl: Je to nevyzpytatelné stvoření... skvělý člověk... velký umělec...

II

Jakmile jsem se opět usadil v Lisabonu a z nedostudovaného inženýra se stal byrokratem, víc než kdy jindy jsem zatoužil prosadit se v literatuře. Sebral jsem všechnu odvahu a díky doporučujícímu dopisu jednoho laskavého přítele jsem nakonec vydal knížečku povídek. Nebyl to neúspěch; skoro mi vynesla slávu: prodalo se asi tisíc výtisků, což je u nás k neuvěření.

Raul byl stále mým důvěrníkem. Předkládal jsem mu všechny své plány, všechny své naděje; on byl první, komu jsem předčítal svá díla. Ted' už se k nim nestavěl tak přezíravě jako kdysi. V podstatě ještě pořád takovým zbůhdarmým psaním pohrdal, ale protože sám pocítoval potřebu „tvořit“, neupíral toto právo ani mně.

Můj přítel jakživ nechodil do divadla. Jednou jsem k němu přišel a spustil jsem:

„Oznamuji ti, že ti některý večer nezbude než mne doprovodit do Divadla královny Marie.“

„Ani nápad, to tedy ne,“ ohradil se. „Kvůli tobě jsem schopen jakékoli oběti... ale tohle ne; stejně by to nebylo k ničemu. Několik hodin poslouchat bláboly, které nám pár zmalovaných šašků chce podstrčit jako výjevy ze skutečného života, to je nad moje síly. A už vůbec nevím, jaké potěšení bys měl z mých muk...“

„Ohromné,“ odpověděl jsem, „tak velké, že mi přes všechno, cos mi tu navykládal, nakonec vyhovíš...“

„Kdepak: zbytečně se namáháš. V tomhle nepovolím.“

„Že ne? A co když ti řeknu, že jedním z autorů hry, na kterou tě chci vzít, je... že jsem to já?“

Raul mě měl velice rád. Dá-li se o někom říci, že je to opravdový přítel, pak to byl on. Věděl, že ze všeho nejvíc toužím dočkat se inscenace některé své hry. Proto mě z radosti nad tou zprávou objal a zvolal:

„Máš pravdu... Vzdávám se. To víš, že ti půjdu zatleskat... Ale napřed mi pověz... Pověz mi, jak se to sběhlo. Proč jsi mi o tom nikdy nic neřekl...?“

„Chtěl jsem tě překvapit,“ odvětil jsem. „Je to docela prosté: jednou večer jsem byl představen Patrícii Cruzovi; hned nazítří jsme začali psát hru – jmenuje se *Nevolnost*. Za dva měsíce byla hotová; teď probíhají poslední zkoušky. To je vše.“

„Takže jsi šťastný?“ zeptal se.

„Až moc!“

„Nešťastníče...!“

* * *

Patrício Cruz měl úžasné literární nadání. Jeho povídky, drobná veledíla, znamenají mezník v naší moderní literatuře. Ti, co hned hledají zahraniční ekvivalent pro slavné rodáky, mu říkají „portugalský Maupassant“.

Tento skvělý intelekt, jehož se později zmocnilo zvláštní šílenství a vyhasl v Rilhafoles, udělal z mého těžkopádného nápadu hluboce lidské drama. To, co je v naší hře cenné – a neříkám to ze skromnosti, protože i kdybych měl všechny nectnosti, tuhle mít nebudu –, pochází od něho; jen zpracování je mé. Kdo se zajímá o divadelní život, vzpomene si možná na rozruch, jaký to dílo vyvolalo, a zcela určitě na úžasnou kreaci Ferreiry da Silvy. *Nevolnost* patří jemu a Patrícioví.

Na premiéru se mi skutečně podařilo přítele dostat. Ten večer jsem poznal jiného Raula: Raula stejného jako ostatní, což u něho bylo něco neobyčejného. O přestávkách mě objímal, rozmlouval se známými; představil jsem mu Patrícia, všechny naše herce, a plachý sochař byl tím nejpříjemnějším společníkem. Při této příležitosti se také seznámil s Edmundem de Noronhou, slavným novinářem a výtvarným kritikem, který pak jeho dílu věnoval vynikající články.

Sotva jsem nazítrí vyskočil z postele, hned jsem zamířil k Raulovi, kam jsem byl pozván na oběd. Při jídle jsme nemluvili o ničem jiném než o *Nevolnosti*:

„Drahý příteli,“ svěřil se mi sochař, „teď už mám o literatuře jiné mínění. Dřív jsem ji považoval za zbytečnost hodnou slabého ducha. Dnes chápu, že jsem se mýlil. Sochařství vytváří těla: já tvořím těla. Literatura vytváří duše: ty tvoříš duše. *Kdybychom mohli naše dvě umění spojit, stvořili bychom život*. Naštěstí je to nemožné...”

K sochařovu věhlasu přispěla zvláště Velká cena, kterou získal na pařížském Salonu (1901) za sousoší *Alkohol*. Mohu se pyšnit tím, že jsem se na této slávě do značné míry podílel: kdybych nebyl ustavičně naléhal, Raul by onu „velkolepou tragédii z kamene“, jak ji nazval pařížský kritik pan Arsène Alexandre, nikdy nebyl vystavil.

Toto uznání vyneslo umělci ohromnou vážnost: i kdyby jeho práce za mnoho nestála, poté, co ji ocenila Francie, by se ji Portugalsko neodvážilo přehlížet.

Moje přátelství s Raulem Vilarem bylo všeobecně známé. V salonech, které mě moje povolání nutilo navštěvovat, jsem byl neustále stíhán dotazy na slavného sochaře. Všechny paní domu mě prosily, abych ho k nim přivedl. Taktně jsem jim to vždy vymluvil, ale hraběnka de Vila Verde na mě tak naléhala, že mi nezbylo, než jí slíbit, že se pokusím o nemožné a přítele do jejích salonů přece jen dovedu.

Rozhodnut splnit svůj slib, snažil jsem se najít způsob, jak Raula přesvědčit. Nic mě nenapadlo, a tak jsem se napřed odhodlal prozkoumat půdu. Přece jen se změnil... Možná, že ho už společenský život tolik neděsí... Proto jsem mu o několik dní později řekl:

„Tak si představ, že jsem byl včera na plese ruského vyslanectví. Strašlivě jsem se nudil. Ale přesto všechno jsem nemařil čas: našel jsem námět na román...“

„Blahopřeji...“ odpověděl omrzele.

Už jsem se neodvážil říct ani slovo. Raulův tón mě odzbrojil. Tu se však přítel v oblacích dýmu ze skvostného havana, které už asi čtvrt hodiny mlčky pokušoval, ke mně otočil a zeptal se:

„Opravdu? Nudil ses tam...?“

„Nudil. Na plese se vždycky nudím...“

„Tak proč na ty pitomé bály vůbec chodíš?“

„Kvůli své práci. Musím *pozorovat*. Nudím se z lásky k literatuře...“

„Ach!“ vrátil se zase Raul ke své utkvělé myšlence, „tak rád bych se někdy nudil... O ten čas bych okradl Čas...“

„To přece není nic těžkého!“ zvolal jsem v náhlém osvětlení. „Tak se mnou na nějaký ples pojď. Tam se budeš nudit zaručeně...!“

„Možná máš pravdu,“ zamumlal za chvíli.

To už jsem měl napůl vyhráno. Po několika delikátních bitvách, z nichž nejdůležitější byla svedena o nevyhnutelný frak, který se Raul zdráhal obléci, jsem ho nakonec dovlekl k hraběnce a – přesně o půlnoci – jsme triumfálně vstoupili do salonů, zvučících halasem hostí...

Ten večer bylo v opeře São Carlos prázdné. Všichni se chtěli seznámit s tvůrcem *Alkoholu*.

* * *

V životě mého přítele se žádná žena dosud neobjevila; tím jsem si byl jist.

III

„Tak co, mohu ti gratulovat? Nudil ses...?“ zeptal jsem se Raula, když jsme spolu vycházeli z brány hraběcího paláce.

Zavrtěl hlavou a já jsem užasl:

„Cože?! Je to možné...? Tebe to *soirée* bavilo?“

„Ne.“

„V tom případě...“

„Já na tom plese totiž nebyl.“

„Jakže...?“

„Tak jak to říkám.“

„To mi musíš vysvětlit...“

„Na tom není co vysvětlovat. Mého ducha někdo odvedl do jiných končin. V sálech zůstal jenom ten živočich – tělo.“

„A komu vděčíme za ten zázrak? Kdo byl ten neobyčejný muž...?“

„Nebyl to muž.“

„Tedy žena?! Ach, pak už chápu.“

„Vůbec nic nechápeš... No tak mi řekni, co jsi pochopil...“ dodal, když jsem jenom mávl rukou.

„Co jsem pochopil?“ opakoval jsem. „To, co by pochopil každý. Navíc to není nic těžkého... Pro nějakou bytost jsi na všechno zapomněl. A ta bytost byla ženského rodu... Mladá a hezká, vid’?“

„Už jsem ti říkal, že *živočich* zůstal v sále. Proto mou společnici neviděl... Jenom moje duše ji viděla... a mé duši připadala krásná...“

„Netvař se, prosím tě, tak tajemně a přestaň mluvit v hádankách,“ zvolal jsem podrážděně. „Zakládáš si na své mlhavosti, a přitom to neznamená nic jiného, než že ta žena byla mladá a velice půvabná... Ostatně jak jinak... Mluvil jsi s ní jenom pár hodin... Všechno je mi jasné, nemám, co bych dodal.“

„A já zase říkám, že ti jasného není nic... O čem myslíš, že jsme si povídali?“

„Jistě... další závažný problém,“ podotkl jsem nadřazeně. „S hezkou ženou se dá celý večer mluvit na jediné téma: láska a dvoření; to vše se šikovně promísí s módou, divadlem a troškou klepů.“

„Já to věděl. Nic jsi nepochopil. Kdyby se hovor točil kolem takových nicotností, ztratil bych nervy. Mluvili jsme o jiných věcech... o věcech velice odlišných... o věcech velice podobných...“

„Na mou duši... Já ti opravdu nerozumím... Jsi nemožný... absolutně nesnesitelný... Nechápu tě... a ani nechci... Jaké má oči?“

„Černé.“

„A vlasy?“

„Jako eben.“

„A pleť?“

„Mléčně bílou... obepíná tělo tak nádherné, že ani nepřipomíná dílo přírody...“

„Teď jsem tě dostal!“ zvolal jsem vítězoslavně, „dostal jsem tě! Takové nadšení! A pak že jsi ani nevěděl, jestli je hezká nebo ošklivá, pokrytce jeden! Haha...! Můj milý, přece jen nezapřeš, že jsi muž... Svému bídnému údělu uniknout nemůžeš...“

„To nemluvil muž; mluvil umělec.“

„To je pěkná blbost,“ okřikl jsem ho. Ale už klidněji jsem se otázel:

„A kdo je ta tajemná dáma?“

„Nevím.“

„Že nevíš?!“

„Ne.“

„No tohle! Copak si nezasloužím tvou důvěru? To už jsi v těch námluvách tak pokročil, že musíš zachovávat diskrétnost...?“

Při slově *námluvy* mě Raul prudce odstrčil a rozkřikl se:

„Mlč už... Mlč, prosím tě...!“

„Ne, napřed mi musíš říct, jak se jmenuje. Nenamluvíš mi, že to nevíš!“

„Vím.“

„Tak proč jsi mi před chvílí tvrdil, že nevíš, kdo ta tajemná dáma je...?“

„Její jméno znám, ale kdo to je, nevím.“

„Propána...“

„Vědět o někom, *kdo* je, znamená znát jeho duši, vniknout do jeho myšlenek, vědět, jak uvažuje, jak jedná. Za jediný večer se něco takového zvládnout nedá. A většinou nedokážeme poznat ani dávného druha po řadě let. Proto jsem na tvou otázku ‚Kdo to je?‘ odpověděl ‚Nevím‘. Její jméno znám: Marcela, hraběnčina dcera.“

„Nešťastníče!“ zvolal jsem. „Ta přece má před svatbou s Máximem Lizem... tím advokátkem, kterého jsem ti tuhle představil... je to hvězda soudního dvora... elegán proslulý svými obleky... Každé odpoledne se scházejí ve Zlaté ulici...“

„Nešťastnice je ona, ne já...“

S těmito slovy jsme zůstali stát před vchodem do Raulova domu. Rozloučili jsme se:

„Dobrou noc... dobře se vyspi...,“ řekl jsem, „ať se ti nezdá o panu doktorovi...“

„Dobrou noc,“ odušil Raul a zmizel.

Šel jsem dál svou cestou. Nebydlel jsem daleko, a tak už za chvíli jsem byl v posteli. Rozevřel jsem *Zpravodaj*. Na první straně nebylo nic zajímavého: samá politika. Na druhé straně jsem zběžně přečetl rozhovor s jedním francouzským hercem, který měl nazítří poprvé vystoupit v Divadle královny Amélie. Už jsem chtěl noviny složit, když můj zrak padl na těchto několik řádek v rubrice oznámení:

DR. MÁXIMO LIZ

Advokát

Kancelář – Rua Áurea, 23 – 1. patro

... A pak se mi zdálo o Marcele, o Raulovi, o dr. Lizovi... „Jestlipak se totéž stalo mému příteli?“ ptal jsem se sám sebe, když jsem se v poledne probudil...

Příští léto jsem se rozhodl podniknout cestu do Francie, Anglie a Itálie. Odjel jsem v červenci; počítal jsem, že se tam zdržím tak do konce listopadu. V lednu následujícího roku jsem stále ještě pobýval v Paříži... Od Raula jsem zřídkakdy dostal nějaké zprávy, a ani ty moc neříkaly: „Jsem zdrav... nového není nic... srdečně Tě zdraví Tvůj přítel... atd.“ Osobní zprávy – to znamená zprávy o stavu duše – chyběly. Ta duše totiž něco tajila.

V březnu jsem se konečně vrátil do Lisabonu.

Zastihl jsem tam jiného Raula: veselého, bezstarostného, nijak záhadného... Vyzvídal jsem: jeho radost se datovala od předešlého dne. Důvod: toho dne se dojednal jeho sňatek s Marcelou...

Ani konec světa by mě tak nepřekvapil...

IV

Můj údiv však neměl dlouhého trvání. Při hlubší úvaze jsem usoudil, že divné by bylo, kdyby k tomu nedošlo. Raul byl přece muž, navíc umělec; čili citlivá povaha. To, co se mu přihodilo, bylo nevyhnutelné. Láska neušetří nikoho. Marné jsou i ty nejlepší úmysly ji přehlížet: nakonec dá vždycky pocítit svůj vliv. V životním románu muže – jako ve všech románech – se vždycky objeví žena, vždycky se objeví láska. Zdálo by se mi však přirozenější, kdyby přítelova avantýra byla přece jen románovější než ten prozaický, všední sňatek:

„*Manželství...*“, říkával. „Ach, jak to slovo nenávidím... smlouva maskovaná označením *svátost*, která neúprosně spoutává dva životy; která dává všechna práva muži, a žádná ženě...! Jen ať se dvě bytosti milují, ať se oddají jedna druhé, když už mezi mladými horkokrevnými živočichy obcování duší vyžaduje také obcování těl; pokud však nepřistoupí na sepsání úřední listiny, bude je svět považovat za zločince...!! Lidská hloupost nemá obdoby! Člověk –

nejdokonalejší živočich – se v touze stát se bytostí jiného druhu stal jedině tím nejživočišnějším ze všech živočichů...!“

Náhoda však chtěla, aby Raul potkal a miloval někoho, kdo mu nemohl patřit jinak než prostřednictvím této smlouvy. Láska překonává všechny překážky; necouvne tedy před svatbou: „chybným veršem ve strofě vynikajících alexandrinů, zvučných jako bronz,“ jak tuto událost nejapně definoval jeden můj bývalý spolužák, anarchista a básník...

Proto jsem se tedy po zralé úvaze přestal divit. Ale přiznávám, že jsem pocítil nejasné rozčarování, když jsem viděl přítele sestoupit z piedestalu bizarnosti k banalitě. V té banalitě měl být šťasten. Proto jsem z toho měl radost i já.

Svatba byla stejná jako každá jiná. Byly tu zástupy lidí, hostina s *chauds* i *froids* a noviny o všem dlouze referovaly v *carnets-mondains*, rubrikách *high-life* nebo v *klubech a salonech*. Stala se z toho mondénní událost sezóny, podobná gala představení v opeře São Carlos a premiérám v Divadle královny Amélie: stejní diváci, stejné pitomosti. Zúčastnil jsem se toho aktu jako Raulův svědek: hostiny, při níž jsem pil jen šampaňské, a plesu, kde jsem netančil.

Den po svatbě odcestovali novomanželé do Švýcarska: ve vlaku a v hotelových pokojích měli strávit to, čemu se obvykle nadneseně říká *libánky*.

Ach! Jak asi nepříjemná je za těch nocí, které mají patřit k nejšťastnějším v životě, bezvýrazná scenerie cizích, nehostinných stěn místo našeho domova, našich věcí...

Móda si však žádá svatební cestu, přikazuje Itálii a Švýcarsko jako manželské lože *par excellence*. Chudák Raul se musel podřídít obecnému zákonu...

On se však nepodřídil, a v tom se projevilo něco z jeho dřívějšího ducha. Potají dal připravit hezký domeček v jedné usměvavé

vísce v Minhu, poblíž svého rodného Viana do Castelo. Tam, v klidu a míru, v naprosté samotě, našli novomanželé hnízdečko pro svou lásku. Byl jsem jedním z mála zasvěcených. Pro ostatní se manželé líbali na cestách v Luzernu, Curychu, Ženevě nebo Basileji...

Nevím, čím byly ty dva měsíce strávené v Minhu. Jistojistě básní o lásce, o štěstí... básní, z níž mi bylo dáno něco zahlédnout, když se mladí manželé vrátili do Lisabonu a já ještě horlivěji začal navštěvovat svého bývalého spolužáka. Dřív mě přitahoval jenom jeden člověk, muž; teď k němu přibyla žena... žena okouzující, ideální bytost. O Raulovi a Marcele se říkalo, že nejsou manželé, ale milenci. *Společnost* skutečně dělá velký rozdíl mezi manželem s manželkou a milencem s milenkou. V prvním případě jde o lásku schválenou a byrokratickou, členku Akademie; o lásku solidní a rozvážnou. Omezuje se na objetí, jež povoluje a ukládá svátost – na plození dětí: „plod'te se a množte se!“ Příkladní manželé se mají ctít dokonce i v slastném okamžiku, kdy jejich těla splynou v pulzujícím spojení těl a čiv. Musí být umírnění v rozkoši, zdrženliví v šílenství: musí potlačovat smysly, dusit vzdechy...

Milenecká láska je naproti tomu svobodná; prostá všech zábran, vší přetvářky. Nic si nemusí odpírat: smí líbat ústa, řadra, celé tělo... Je to svoboda oddat se vášni, a právě pro tu svobodu si vysloužila nenávisť „počestných lidí“...

Je to nesmyslné... a je to tak. Čím se může lišit objetí dvou bytostí, které spojila smlouva sepsaná černým inkoustem, od objetí těch, jež pojí pouze cit vzájemné lásky...?

Právě proto se manželé, kteří se milují manželsky, nemilují vůbec. Právě proto má manžel milenky... a manželka často následuje jeho příkladu...

Raul a Marcela se milovali doopravdy; to znamená: nemilovali se jako manželé. Raul byl umělec. Na čas opustil sochařství a věnoval se umění lásky, tomu nejkrásnějšímu ze všech.

Jeho svatební noc neklesla k onomu stupidnímu a brutálnímu *psychologickému* momentu – „konečně sami!“ –, k oné tragikomické, žalostně směšné scéně, kterou mi můj přítel jednou popsal takto:

„*Cudná panna*, již matinka doporučila, *aby uposlechla manželských požadavků*, *byť se jí zdály sebedivnější*, a které ona stejně už většinou moc dobře zná, očekává v ložnici ženicha se sklopenýma očima a zardělými tvářemi, v póze žákyně přistižené při čemsi nepatřičném. Vštíplí jí vskutku, aby *to vše* považovala za skrytou ohavnost... a novomanžel by jistě užasl, kdyby ji zastihl klidnou a vyrovnanou, bez známek studu nebo rozrušení v tváři. Mohl by dokonce zapochybovat o její nevinosti...

A co manžel? I ten je poněkud v rozpacích, neví, odkud začít, aby tu chudinku něčím tak prapodivným nevyděsil – ji, která se na to jen třese...

Ach, drahý příteli, jak je takové pokrytectví hloupé; plod věčných předsudků, naprosto pochybené výchovy živočišného druhu, který se stydí za svou matku: Přírodu...”

Zcela jiná byla svatební noc Marcely a Raula, lidí ducha nezávislého, přímého a svobodného, kteří *se nestydí za svou živočišnost*; na svůj milostný akt pohlíželi jako na tu nepřirozenější a nejlidštější věc, vždyť právě z něj vzchází život, z něj vzchází člověk... Oddali se jeden druhému jako milenci, nikoli jako manželé...

V

Socha, kterou teď Raul tesal, byla Marcela. Zdokonaloval ji k Lásce, a zcela se vzdáváje myšlenek na kámen, myslel jen na její tělo; žhavý, živoucí mramor... S roznícenou imaginací ji učil rafinovaným slastem. Ona se ochotně podvolovala všem jeho fantaziím.

Jejich těla k sobě nelnula na banálním měšťáckém loži – potmě –, ale za plného světla, na vzácných, měkkých čalounech, na divanech

v ateliéru, kde se v rozvášněném objetí váleli po zemi s propletenými údy...

Marcelu halil jakýsi průsvitný šat, pod jehož tenkou tkaninou bylo vidět nahé tělo; růžové hroty rozvlněných ňader hrozily protrhnout látku... Ach! Jak rád ta ňadra kousal! Líbal je, kousal tak lačně, až jednou vytryskla krev...

Raul nakonec svlékl onu vzrušující vidinu, pohroužil tvář do záplavy jejích vlasů, sál polibky z jejích rtů, líbal ji po celém těle... Zbožňoval její nohy bohyně, bral do úst prsty, hryzal je. Pokrýval polibky její dráždivě bělostné nohy, splétal je se svými.

Říkal jí: „Jsi tak krásná, moje nejdražší! Kůže ti obepíná tělo bez jediné vrásky, napjatá až k prasknutí...”

Jednou ho požádala, aby udělal její bystu. Udělal sochu. Ztvárnil ji jako bakchantku zpitou smyslností a vínem, svíjející se v šílené křeči. Jakmile dílo dokončil, rozbil je: „Nedokázal jsem,” pravil, „vyjádřit v mramoru mramor jejího těla...”

Jeho pojetí lásky prošlo různými fázemi: učinil z Marcely řeckou hetéru, římskou nevěstku, pařížskou kokotu...

Nepřipustil, aby nosila šněrovačku. Líbilo se mu, když s ním chodila ven spoře oděná: polonahé paže, slibný výstřih, nohy v černých pavučinkách, obepnuté úzkou sukní. „Největší rozkoš by mi způsobilo, kdybys šla se mnou celá nahá a já mohl ukazovat na ulici tvé tělo, aby každému bylo dopřáno obdivovat moje veledílo!” volal. „Ano! To já je ztvárnil, já dal oheň..., život tomuto tělu...!”

Manželé neunikli lidským řečem... Ale protože žili v manželství...

Mladí pohané, opojení polibky, trávili svou existenci v extázi smyslů, v nejvyšším blahu. Myslel jsem, že se můj přítel uzdravil... Záviděl jsem mu jeho štěstí...

* * *

Jednoho dne – och! Jak dobře si na tu scénu vzpomínám! – mě Raul pozval k nim na večeři. Šel jsem tam. Objevila se Marcela, která nevěděla, že mám přijít i já. Strnula celá rudá, jakmile mě spatřila. Byla totiž prakticky nahá. Na sobě měla tuniku s hlubokým výstřihem na zádech a takřka odhaleným poprsím. Sotva Raul postřehl její zmatek, zvučně se rozesmál a obrátil se ke mně:

„Když už nemohu ukázat své nejlepší dílo lidem, ať je oceníš aspoň ty... Nikdy jsem před tebou nic netajil...!“

Prudkým pohybem strhl z Marceley její lehký šat... Měl jsem náhle před očima její tělo v celé nahotě... A jaké tělo... Paže, nohy i ňadra pokrývaly černé skvrny: pochopil jsem, že vidím milostné šrámy... Vidění netrvalo víc než vteřinu... S pláčem se dala na útěk...

* * *

Šílenec... šílenec, bez nejmenší pochyby...

Tato matoucí příhoda mě ohromila; protože od Raula se však dalo čekat všechno, za pár hodin jsem to pustil z hlavy.

Nicméně často jsem se nad svým přítelem zamýšlel, snažil jsem se ho pochopit, proniknout do jeho duše, vyřešit onu neznámou ve složité rovnici. V duchu jsem si pak vybavoval různé zvláštní okolnosti jeho života: v dětství jsem ho viděl, jak bije našeho ubohého spolužáka jen pro rozkoš ze zla – on, takový dobrák... V mládí jsem ho viděl, jak zastává ty nejpodivnější názory a je pravým opakem všech ostatních; jak se netají bláznivými, leckdy ponurými nápady. O něco později se z něho stal člověk, který vším pohrdal, a z tohoto člověka pohrdajícího uměním se zrodil umělec... A jak úžasný umělec! Přece však neobyčejný, nadpřirozený ve svých tvůrčích postupech... Konečně tento nepřítel lásky a ženy začal žít jen pro lásku, jen pro tělo jedné ženy... a oženil se, oženil se před oltářem jako všichni ostatní... Právě tato *obyčejnost* mě udivovala: u Raula

byla obyčejnost výstředností... A co ta nová fáze, v níž se mi jevil poslední dobou? Z někdejšího celibátníka se stal málem prostopášník, zhýralec, který se nechával unášet v křečovitých vlnách ukojených smyslů a jako divá šelma drásal a kousal tělo, na němž tišil svou zběsilost...!

Pro mne, profesionálního pozorovatele, představoval můj přítel skutečně zajímavý případ. Pokoušel jsem se jej rozluštit, možná i ze zvyku. Jeho fenomenální psychické ustrojení – pokud bych je dokázal pochopit – by bylo bezpochyby skvělým námětem pro román.

Ach! Kdež bych byl tušil, že se zakrátko stanu svědkem tragédie, jejímž hlavním představitelem bude on sám a která na rozdíl od dramatu života bude mít začátek, prostředek a konec...

Stále znovu jsem o té zvláštní povaze přemýšlel; chtěl jsem jí porozumět, ale ať jsem se snažil sebevíc, nedařilo se mi to, a protože přítelova osobnost pro mě i nadále zůstávala záhadou, říkal jsem si nakonec: Je to šílenec, postižený jakýmsi neznámým a velice bizarním šílenstvím, přece jen však...

Šílenstvím? – Co ale to šílenství vlastně je...? Záhada... Právě proto se záhadným, nepochopitelným lidem říká *šílenci*...

Neboť šílenství je stejně jako spousta jiných věcí v podstatě otázkou většiny. Život je konvence: *tohle* je červené, *tamto* je bílé jenom proto, že barvě *tohohle* se shodou okolností začalo říkat červená a barvě *tamtoho* bílá. Většina lidí si osvojila určitý systém konvencí: jsou to *rozumní lidé*... Naopak omezené množství jedinců vidí věci jinými očima, dává jim jiná jména, myslí jinak, nahlíží na život odlišným způsobem. A protože jsou v menšině... jsou to blázni...

Kdyby však jednoho dne osud přál šílencům, kdyby byli početně silnější a způsob jejich šílenství byl týž, pak oni by byli těmi moudřejšími: *mezi slepými jednooký králem*, praví přísloví; mezi bláznými rozumný bláznem, vyvozují.

Můj přítel myslel jinak než druzí... Já jsem mu nerozuměl: říkal jsem, že je blázen...

Tot' vše.

VI

Jednou dopoledne jsem zašel za Raulem do ateliéru a zastihl jsem ho, jak zamyšleně spočívá na pohovce a na klíně mu leží nějaký ilustrovaný časopis. Ani moje kroky ho nevytrhly z rozjímání. Poplácal jsem ho po rameni se slovy:

„Tak co, mistře, co děláš?“

Raul se na mě podíval a prohodil nenuceně:

„Nic. Přemýšlím... Jak se ti vede?“

„Výborně... Tak ty přemýšlíš... A o čem? Není to tajné?“

„Ne. Přemýšlím o básni, kterou jsem zrovna přečetl.“

„Cože?!“ zvolal jsem užasle. „Je to možné...? Ty teď čteš... a ještě k tomu básně...? Ty... Ty, který jsi všechny básníky označoval za blbečky a jejich výtvary za uslintané kydy, které jenom zaplňují papír... a ten papír navíc kazí svými řádky, co ani nezaberou celou stránku...? No to je něco! Takže ty teď čteš básně...?!“

„Čirou náhodou. Přehraboval jsem staré papíry a našel jsem pár čísel tohoto časopisu. Nějaké listy vyklouzly na zem a rozevřely se. Když jsem je zdvihal, padl mi zrak na tyhle verše. Instinktivně jsem je začal číst. A teď vím proč. Ach, drahý příteli, bylo to pro mě zjevení. Poslouchej!“

„A kdo to napsal?“ přerušil jsem ho.

„Cesário Verde.“

Uchopil list a zvučným hlasem mi velice procítěně přečetl tuto báseň¹:

1 Přeložil Jiří Pelán. Pozn. red.

IRONICKÝ SPLEEN

„Odkud se v tobě vzal,“ pravila jednou k ránu,
„ten tichý, smutný děs? Jaký to hlavolam.
Proč v sobě nemáš *verve* ani *charme* Pařížanů,
jen čicháš zamlkle k vonným fiolám?

Proč ve tvém pohledu se zračí, jak tě mučí
hluboké úvahy na téma smrt a hrob,
proč se jen rozlilo v tvých prsou tolik žluči,
že necítíš ten žár mých tolik ženských mdlob?

Mají tě za starce. V tvém smíchu cosi chybí;
když ty se, milý můj, pokusíš o úsměv,
jako by stavěli katafalk, jako kdyby
měl někdo dokonat a někdo prolít krev.

Víš vůbec, proč tu jsem? Jdu za radostí máje,
za mírem rozkoše, spěchám a nečekám.
Cožpak ty neslyšíš, jak šalmaj dubna hraje,
cožpak sis nevšiml šatů, jež oblékám?

Cožpak ty necítíš, jak zdálky voní nivy,
a nevidíš ten květ před svýma očima?
Proč stále ukrývá tvůj pohled zádumčivý
cosi, co naléhá, cosi, co dojírá?“

A já jsem odvětil: „Slyš! Zatímco tvá ústa
hrnou v můj chorý sluch souzvukné krystalky,
ohlodává nás čas, ta rakovina pustá,
čas, který rozruší tvé tělo vestálky.

Ta nemá jistota, která mou trýzeň živí,
ví, že tvá hlavička s tou módní kadeří
pomalu pobledne, pomalu zešediví,
a že dnes nadarmo se sluncem soupeří.

A já, jenž království dám za tvůj vzdech, teď pláči;
já, který miluji mládí a ofiny,
umírám lítostí, snad proto, že mám radši
tvůj černočerný vlas než ctnostné šediny.“

„To je hezká báseň,“ zvolal jsem. „A tys ji četl skvěle. Netušil jsem, že máš takové vlohy...“

Raul zasmušile mlčel. Pokračoval jsem:

„Ale rozesmutnila tě, vid’?“

„Rozesmutnila.“

„A proč?“

„Protože jsem si při její četbě ujasnil myšlenku, která ve mně klíčí už dávno. Ano! Život je hrozný! Jsme mladí, milujeme, a každý další den postupně stravuje náš stárnoucí organismus... Sami přihlížíme pomalé smrti svého těla... Líbáme žhavá ústa, hněteme tvary božského těla, a zatím „ohlodává nás čas, ta rakovina pustá“... Och! Právem jsem se toužil nudit, aby Čas uplýval pomaleji! Takovým mukám nedokážu čelit... Odpomoc je prostá...“

Vtom vešla do místnosti Marcela.

„Jestlipak víte,“ obrátil jsem se k ní, „že náš Raul zřejmě přichází do let! Představte si, trápí se tady stářím, k němuž my tři máme našťestí ještě tak daleko! Takovou strašlivou trýzeň prý nedokáže snášet a ostatně prý není těžké se jí vyhnout... Prostě mezi jeho slovy jsem už zahlédl revolver, který si přikládá k spánku...!“

Marcela s úsměvem podotkla:

„Ach, to mě nepřekvapuje. On byl odjakživa blázen. Divnější nápady už ani mít nemůže... Tuhle mi sdělil, jen si pomyslete, že by

byl nejšťastnější, kdybych byla ošklivá... velice ošklivá... Věřil byste tomu...? Proč, to nevím... Co s ním mám dělat?“

Raul se také usmál:

„Máte oba pravdu... Já jsem úplný pomatenec. Pojdme se najíst.“

Šli jsme k obědu. Při jídle už se o bláznivých nápadech mého přítele nemluvalo.

Přestože jsem byl Raulův důvěrný přítel a neminul týden, abych u nich nevečeřel nebo neobědval, s jeho ženou jsme si příliš blízcí nebyli. Omezovali jsme se na všední konverzaci lidí, kteří *se znají*. Po zvláštní scéně, o níž jsem se zmínil, se mezi nás dokonce vloudily určité rozpaky.

Za několik týdnů po onom dni, kdy sochař jako by se zase vrátil k svým dávným fantaziím, jsem k nim jednou večer přišel a přijala mě Marcela. „Manžel,“ jak mi sdělila, „odešel na zasedání nějaké umělecké komise. Dlouho se nezdrží; tak hodinku...“ Abych prý na něho počkal, pozvala mě. Že si popovídáme.

Rád jsem přijal.

Vyptávala se mě na moji hru, která se právě zkoušela v Divadle královny Amélie. Když jsme toto téma probrali, začala o Raulovi:

„Nevím, co to s ním je... Už nějaký čas je pořád smutný... velice smutný. Na moje otázky odpovídá vyhýbavě: ať prý ho nechám být, že si to jen tak vymýšlím, že mu nic není – anebo zase, že mu to vedro nedělá dobře na nervy... ale z jeho slov je znát, že mu něco leží v hlavě... Ujišťuji vás, že se s ním něco děje...“

„Určitě ne, uvidíte,“ uklidňoval jsem ji, „Raul je taková zvláštní povaha: jednou zachmuřený a nemluvný; podruhé zas veselý a sdílný. Teď právě prochází záchvatem smutku. S tak krásnou společnicí ho ta zasmušilost jistě brzy přejde...“

„A pak,“ nenechala se odradit Marcela, „někdy vám má tak zvláštní řeči! Zrovna předevčírem se mě zničehonic zeptal, jestli bych s ním ještě ten večer nechtěla spáchat sebevraždu, zemřít šťastně

v jeho náruči...! ,Ty žertuješ,‘ zašeptala jsem, ,ale o takových věcech se nežertuje...‘ ,Naopak‘ namítl mi, ,mluvím velice vážně.‘ A tvářil se tak tvrdě a oči se mu tak divně leskly, že mi ztuhl úsměv na rtech. Až mě zamrazilo. A on dodal: ,Nechceš... nerozumíš mi... Jsi jako všichni... Miluješ život... Je mi tě líto... Ale já tě nebudu nutit, abys změnila názor. Pokud jde o mne – to ti přísahám –, pro nikoho, ba ani pro tebe nejsem ochoten obětovat svobodu svého myšlení, svých činů.‘ Pak se odmlčel. Tahle nepochopitelná slova mě velice sklíčila. Obávám se, aby neudělal něco neuváženého. Proč, to nevím, ptám se sama sebe, ale žádný důvod nevidím. Pokud vím, nemá starosti ani nepřátele, nic, co by ho mohlo trápit. Je šťastný. Slavné jméno mu všichni závidí. Co mu chybí...? Nevím... Ach! Ale bojím se... bojím se... bojím se ho...”

„Ještě neznáte jeho povahu,“ přesvědčoval jsem ji. „Není divu. Znáte Raula teprve něco přes rok. Ani já, který se s ním stýkám od dětství, jsem mu ještě nedokázal úplně porozumět. Ale přece jen ho chápu, čtu mu v duši líp než vy, Marcelo. Věřte, můžete být klidná, není proč se děsit. Jestli chcete, já sám ho vyzpovídám, udělám mu kázání...”

„Byla bych vám vděčná! Velice vděčná...!“ zvolala má spoléčnice dojatě a vřele mi tiskla ruce. „Neodvážila jsem se vás o to požádat...”

Z Marcelina chování jsem vytušil, že nebezpečí je reálnější, než jsem si dosud představoval.

Nebezpečí bezpochyby záhadné, tak jako bylo záhadné vše, co se mého přítele týkalo.

„Pracuje vůbec?“ zjišťoval jsem.

„Ne. Zavře se v ateliéru a tráví tam celé hodiny, ale nedělá nic...”

Nakrátko jsme zmlkli. Po chvíli jsem se znovu rozhovořil o nějakých všedních věcech.

V jedenáct hodin přišel Raúl. V tváři se mu zračila hluboká melancholie: vypadal roztěkaně, ba pomateně; vlasy měl rozčuchané, pohled horečnatý...

„Zasedání bylo nezáživné?“ vyptával jsem se.

„Jaké zasedání?“ pronesl, jako by se probíral ze sna. Pak si to srovnal v hlavě a rychle dodal:

„Aha... zasedání... Dost otravné...“

A obrátil se k Marcelce:

„Šálek kávy... hodně silné... a koňak...“

Marcela šla znepokojeně udělit příslušné rozkazy. Vrátila se se služebnou, která nesla horkou kávu a láhev destilátu.

Bez jediného slova, zahalený v oblacích kouře z nacpané dýmky, vypil sochař tři šálky hořké kávy.

Marcela odešla: prý ji rozbolela hlava. Zůstali jsme s Raulem sami.

„Víš,“ odvážil jsem se, „sedím tady u vás už asi dvě hodiny... Tvoje žena se mnou měla opravdu svatou trpělivost...“

Raul pořád mlčel. Pokračoval jsem:

„Dneska za mnou totiž přišel Edmundo de Noronha... Chce napsal o tvém díle do nějakého německého časopisu, kam teď má přispívat... Chtěl po mně životopisné údaje... Ptal se, jestli bys mu byl ochoten poskytnout rozhovor. Zrazoval jsem ho. Řekl jsem mu, ať tenhle úmysl pustí z hlavy... Udělal jsem dobře? Schvaluješ mi to? Tak co...? Posloucháš mě vůbec...?!“

„Cože! Něco jsi říkal?“ zamumlal.

„Už to tak vypadá... Poslyš, Raule... Pozoruji, že jsi poslední dobou velice smutný, velice ustaraný. Co je ti?“

„Marcela si stěžovala, jak vidím... Nedá si pokoj... A ty toho, prosím tě, nech...“, nervózně mačkal ubrousek.

„Jistě,“ odpověděl jsem. „Marcela mi pověděla, jak podivně se v posledních dnech chováš. Uklidnil jsem ji a chtěl jsem uklidnit i sám sebe; ale jen jsem se na tebe podíval, když jsi vešel, hned mi bylo jasné, že má pravdu... Přišel jsi zamračený, stísněný... Chtěl jsi kávu... Lačně jsi vypil několik šálků... Ted' si ničíš zdraví tou svojí dýmku... a neřekneš ani slovo... Když s tebou člověk mluví, neposloucháš... Když se tě na něco zeptám, odpovídáš tak nepřítomně, jako by tvůj duch bloudil v nadzemských výšinách... Co je ti, pověz!“

„Nic mi není, člověče.“

„To mi nenamluvíš...!“

„Vůbec nic.“

„Nesnaž se mě oklamat. Je to zbytečné. Uvědom si, že tě znám už hezky dlouho. Naučil jsem se číst ti ve tváři... Jdi mi k čertu! Copak nejsem tvůj přítel – tvůj jediný přítel, jak jsi mi tolikrát říkal...?! Proč tedy takové tajnosti? Proč...? Proč...?“

„Žádné tajnosti nemám. A jestli máš chuť někoho dopalovat, tak si jdi jinam. Já to snášet nehodlám...!“

Prudce vstal a chtěl odejít z místnosti, ale já ho popadl za paži:

„Mně neunikneš!“

A podíval jsem se mu do očí:

„Ty se něčím trápíš! Čím? Proč jsi tuhle vykládal Marcele něco o sebevraždách a já nevím o čem ještě...?“

„Ach! Tak ona ti o tom vyprávěla?!“ ožil Raul. „To jsou jen takové řeči...“ dodal už klidněji. „Copak mě neznáš?“

„Až moc; a právě proto chci vědět všechno. V hlavě ti straší nějaká utkvělá myšlenka; některý z těch tvých fantastických nápadů... Máš chorý mozek, ubohý Raule... Musíš se léčit, uzdravit se...“

Po chvilce váhání můj přítel s nesmírným zoufalstvím přiznal svou porážku:

„Ano, můj mozek je nemocný... Velice nemocný... Strašlivě trpím...“

„Tak se mi přece svěř!“

„Víš, kde jsem před chvílí byl?“

„Na zasedání nějaké komise...“

„Tam jsem skutečně být měl... Ale místo toho jsem celé tři hodiny bloudil po ulicích... a pořád jsem přemýšlel... a přemýšlel...“

„Ale o čem?“

Mluvil dál, jako by mě neslyšel:

„Neumíš si představit, jaká jsou to muka... Ne, neumíš... Tvoje duše nechápe moji... ani duše tvoje, ani koho jiného. Mám hrůzu ze života... drahý příteli, mám hrůzu ze života... Mám hrůzu ze smrti:

možná menší hrůzu... možná větší... já nevím... Nemohu žít, nemohu žít... Nechci umřít... nechci umřít... Je to strašné... strašné... Co tady na světě vlastně dělám? To, co ostatní, já vím... Ach! Ale právě to mě děsí, toho se hrozím... Žiji jako všichni ostatní, v očekávání stáří, chápeš? V očekávání smrti, rozumíš?"

Nerozuměl jsem ničemu. Chtěl jsem ho přerušit. On však pokračoval:

„Dnes jsem mladý... Marcela je mladá... jsme krásní... Naše těla jsou štíhlá a pružná... Naše rty žhavé; naše orgány plné síly... Milujeme, umíme a můžeme milovat... Tělo jednoho touží po těle druhého; vzájemně se vzrušují, rozplývají slastí, umdlévají rozkoší... Z našich těl prýští život... Milujeme se, jsme mladí... jsme šťastní... Ale zítra...? Zítra... Hrůza! Budeme staří... Ochablé tělo už nezatouží po jiném těle; a pokud zatouží, marně se bude snažit rozechvít v sladkých dotecích. Vyhaslé ohnisko života už neroznítí smysly... Duše, která nikdy nezestárne, která stále miluje, už nebude ani umět, ani moci milovat...! Tváří v tvář svraštělému a studenému tělu budu vzpomínat, jak totéž tělo bývalo ohněm... mramorem... žhnoucím mramorem... Nad strašlivými ostatky budu vzpomínat na opojnou rozkoš... Budu umírat žízní u pramene, z něhož jsem kdysi tolikrát sál život plnými doušky... Vzpomínat znamená umírat... A já nemám odvalu umírat tímhle způsobem... Ne! Takhle já nezemřu...! Uvědomovat si, že každým dnem se blížím oné fatální chvíli a že nemohu... že nemohu zabránit, aby dny neuplývaly...! Ach, milý příteli, můj mozek je nemocný... velice nemocný... Nic jej nevyléčí... Kdybych mohl myslet jako druzí, brát věci jako oni... Ale já nemohu... nemohu... Moje duše je zcela jiná než všechny ostatní...!"

„Co šílíš!“ rozkřikl jsem se, když jsem v údivu a hrůze poznal dřívějšího Raula s jeho dávnou pomateností. „Zažeň ty příšerné myšlenky... Musíš se rozptýlit, pracovat... Milovat svou krásnou ženu... Proč se ubíjet takovými nápady, které tě – a to si zapamatuj – dovedou leda k šílenství?"

„Šílenství!“ mumlal. „Nejvyšší blaho! To je odpomoc... Možná lepší než ta, o níž jsem uvažoval... Protože, abys věděl, já už našel odpomoc pro své utrpení... Kdyby Marcela smýšlela stejně jako já, mohli bychom být tak šťastní... tak šťastní... Zemřít jí v náručí... líbat ji přitom na ústa... hryzat ňadra... Zemřít s ní... s těly propletenými... v nejvyšší extázi smyslů... zatímco duše se již hotoví opustit tělo... Ach, jak by to bylo krásné... zemřeli bychom romanticky, za měsíční noci, obklopeni květy... orchidejemi... růžemi... spoustou růží... Jak rád bych tak zemřel... jak rád... Nemám odvalu zemřít sám... bojím se... Ona ale nesmýšlí jako já... Smýšlí jako všichni ostatní... Má ráda život... život... život... život...!“

A mezi vzlyky na mě Raul nepřičetně křičel:

„Řekni jí... řekni jí, ať to udělá... ať mě zachrání od těch příšerných muk... ať zemře se mnou... Řekni jí to! Řekni...!“

„Mlč!“ poručil jsem mu zděšeně. „Vůbec nevíš, co mluvíš...! Mlč už! mlč...! Ty ses určitě zbláznil...!“

Postrčil jsem ho k zrcadlu, aby viděl svou zruženou tvář, rudé líce zbrcené potem.

„Podívej se, jak vypadáš... Vidíš to? Vidíš...? Máš před sebou obraz šílenství... Uklidni se, prosím tě... Ta silná káva ti rozbouřila mysl... Jdi si lehnout... Vyspi se... Zítří si promluvíme...“

„Máš pravdu,“ řekl tiše a už mírněji. „Půjdu spát. To je nejlepší, co mohu udělat. Spánek je v tomhle životě to největší štěstí... Sbohem. Budu spát... dlouho spát...“

Zmizel.

Jako v mrákotách jsem zamířil k domovním dveřím. Otevřel jsem je a vyšel ven. Přestože bylo na ulici dusné vedro, připadalo mi, že dýchám ten nejčistší vzduch, ovíván příjemným svěžím vánkem... Protože jsem se právě vymanil ze strašlivého snu... rozpálen... rozpálen horečkou...

* * *

VII

Případ mého přítele byl rozhodně vážný. Marně jsem se snažil připadnout na způsob, jak mu pomoci. Nejdřív ze všeho by bylo třeba přinutit ho, aby šel k lékaři. Jak ale k tomu Raula přimět?

Donekonečna jsem vymýšlel rozmanité lsti, když tu jsem za jednoho deštivého, větrného odpoledne sochaře zastihl v jeho ateliéru v pracovní haleně a s rukama potřísněnými sádrou. Byl zřejmě v plné práci, což už se nestalo dost dlouho. Smutek posledních týdnů jako by úplně zmizel; tvářil se vyrovnaně a klidně.

„Bud' zdrav...!“ řekl jsem. „Co to bude?“

„Nic důležitého, taková malá bysta...“

„Výborně. Dost jsi lenošil. Co ses oženil, ještě jsi nic neudělal!“

„To je pravda. Ani potomka.“ Usmál se a zeptal se mě: „Poslyš, jestlipak jsi napsal tu věc, o které jsi mi kdysi vyprávěl?“

„Jakou?“

„Tu scénku nebo co o těch slavných láskách... O zamilované dvojici, před níž by defilovaly proslulé milostné páry: Marcus Antonius a Kleopatra, Petrarca a Laura, Camões a Natércia...“

„Och!“ zvolal jsem bez zájmu. „Na to jsem si už ani nevzpomněl. Proč se ptáš?“

„Kdyby ti to nevadilo, tak bych ten nápad využil.“

„Cože? Snad se nedáš na poezii...?“ vykřikl jsem překvapeně.

„Proč ne?“

„Takže mám před sebou kolegu...? To je úžasné...!“

„Promiň, ale tvoje básně jsou psané. Moje budou tesané. Chápeš...?“

„Aha... Chceš ten námět pojednat výtvarně?“

„Přesně tak.“

„Dobrý nápad. Já pak napíšu báseň o tvé inspiraci. Tak budeme spolupracovat. Vzpomínáš si? – Sochař tvoří těla, říkal jsi, spisovatel duše... Z naší spolupráce vzejde život!“

„Život...“

Hořce se pousmál, rysy se mu stáhly, ale jeho hořkost neměla dlouhého trvání. Za chvíli už mi nadšeně líčil plán svého díla.

* * *

Můj přítel pracoval! Byl zachráněn. Na některé choroby je práce nejlepší lék.

V neobyčejném díle Raula Vilara vyniká obdivuhodným zpracováním sousoší *Alkohol* a basreliéf *Láska* – jeho mistrovské dílo –, které dnes patří jednomu americkému milionáři, „králi“ kdovíčeho. Portugalská vláda, odjakživa náchylná k zbytečnému utrácení, nepřenesla přes srdce, že by za ten skvost národního umění měla zaplatit sedmdesát tisíc, které dřívější vlastník požadoval.

Popsat takové dílo by bylo nejen nemožné, ale i zbytečné vzhledem k tomu, že je každý zná, přinejmenším z reprodukcí, které otiskly všechny deníky a časopisy.

Láska byla vystavena v pařížském Salonu z roku 1904, předposledním, jehož se autor – který zemřel v únoru roku 1906 – dožil.

Toto dílo cizího umělce na sebe soustředilo hlavní pozornost pařížské kritiky, která mu věnovala dlouhé články. Jeden z autorů prohlásil Raula Vilara za největšího současného sochaře. Jeho hodnocení převzala francouzská *Illustration* a uvedla jím Raulův portrét v témže čísle, v němž uveřejnila nádhernou fotogravuru zmíněného basreliéfu.

Po úspěchu *Lásky* se můj přítel pustil do práce s přímo horečným úsilím. Objednávky se mu hrnuly ze všech stran. Zamýšlel se dokonce usadit v Paříži. Neučinil to kvůli Marcele, která by byla daleko od rodičů a známých jistě strádala.

„A taky proto, že bych se neobešel bez těch tvých pitomostí!“ vysvětloval mi.

„To ti tedy pěkně děkuju,“ ubezpečoval jsem ho.

Do té doby – mezi konec roku 1904 a polovinu roku 1905 – spadá období umělcovy největší aktivity.

Dosud jako by byl jen geniální amatér; teprve nyní se změnil ve skutečného profesionála.

Domníval jsem se, že v této neustálé podivuhodné činnosti zapomene na všechny své prazvláštní nápady. Ani popovídat si se mnou neměl čas; zanedbával svou ženu. Marcela si mi nejednou stěžovala. Říkal jsem jí:

„Jen klid... Ted' zrovna máme záchvat pracovitosti. Přejde... jako ty ostatní...“

* * *

Právě o Vánocích toho roku 1904 spáchal Patrício Cruz přes veškerý dohled a po několika dřívějších pokusech v Rilhafoles sebevraždu. Odhalil – a nikdy se nezjistilo jak –, že to, co se vydávalo za *operaci*, nebylo ve skutečnosti nic jiného než komedie.

Ta zpráva na mě zapůsobila o to víc, že už jsem Patrícia považoval za zcela vyléčeného z jeho bizarní mánie a čekal jsem, že ho z ústavu pro choromyslné brzy propustí.

Jakmile se o té události dozvěděl Raul, dožadoval se podrobností. Bylo to ostatně za jeho pracovní období jedinkrát, co se se mnou asi půlhodinky zdržel.

Když jsem mu vypověděl všechno, co jsem věděl, zeptal se:

„A co ty si o Patríciovi myslíš? Blázen...?“

„Určitě,“ potvrdil jsem. „Kdo by o tom pochyboval?“

„Já.“

„Ty?“

„Ano, já.“

„A co tě k tomu vede?“

„Nic. Napovídá mi to vnitřní hlas. Vy všichni, lékaře nevyjímaje, se mýlíte v tom, čemu říkáte šílenství. Váš duch je příliš omezený, aby pochopil všechno, co není běžné... všední.“

Že by Raula posedla nějaká nová mánie? lekl jsem se. Že by si také myslel, že má *čidlo šestého smyslu*?

Brzy jsem se však upokojil. Sochař znovu propadl své pracovní vášni.

Tuto zdánlivě zbytečnou epizodu vyprávím proto, abych ukázal, že i v době, kdy duch mého přítele jako by se zbavil všech výstředností a zaměřil se výlučně na uměleckou tvorbu, projevoval se jeho dřívější nevyzpytatelný, nepochopitelný mozek... Vidím to až dnes. Tenkrát jsem té věci žádnou důležitost nepřikládal. Zůstával jsem naprosto klidný. Raulův duševní stav už mě neznepokojoval.

VIII

Od tohoto okamžiku začíná být mnohem obtížnější rekonstruovat tragédii oné duše, zkoumat její vývoj až ke konečnému výsledku. Drobné věci, na první pohled bezvýznamné, které se mi však dnes vybavují v mysli, nejasné vzpomínky, tu a tam nějaké slůvko a především několik stránek, úryvků z jakéhosi neuspořádaného deníku, které jsem našel mezi papíry mého nešťastného přítele, mi v této rekonstrukci pomohou. Věřím však, že se ve svých dohadách od pravdy příliš neodchýlím.

K realizaci svých děl potřeboval Raul modely. Například jeho *Afro-dita* byla ztvárněna podle nahého těla Luísy Vazové, která se tehdy v Lisabonu octla krátce na výsluní slávy.

Jako druhořadá herečka začínala u kočovné divadelní společnosti, kde zpívala oplzlé šlágry. Odtud se dostala do divadla Avenida a její sošná krása tam vzbudila pozornost. Psaly o ní noviny – drátky

rozhybal zamilovaný kritik jednoho politického listu –, a tak se brzy do Avenidy chodilo jen kvůli Luíse Vazové. S novou revuí sezony úspěch ještě vzrostl.

Tehdy se zrovna Raul ohlížel po modelce, ale žádná ho plně neuspokojovala. Když o tom mluvil s Edmundem de Noronhou, novinář si vzpomněl na Luísu. Vzal Raula do divadla a představil mu *hvězdu*, která v očekávání skvělé reklamy přijala návrh s nadšením.

Sochař se s tím před svou ženou netajil. A protože mu připadalo, že tu zprávu příliš neuvítala, začal se jí vyptávat:

„Proč se vlastně mračíš? Copak nechceš, abych pracoval? Žárlíš...! Prosím tě... Modelka je přece něco jako neživotná figurína... nic než věc... i když krásná.“

„Ona ale není modelka.“

„A co by byla?“

„Herečka.“

„Ale jdi...“ namítl Raul, „na tom přece nezáleží.“

„Záleží. Sama už jsem ti jednou stála modelem a moc dobře si pamatuji, že jsem pro tebe žádná *obyčejná figurína* nebyla.“

„Jaký div! Vždyť tě miluji... Jsi moje ženuška... a ty druhé... pch...!“ ušklíbl se.

Ať už to Marcelu přesvědčilo nebo ne, dál nic neříkala.

Raul začal s Luísou pracovat. Jeho úmysly mohly být čisté, ryze umělecké, avšak přece jen byl můj přítel muž... Nedokázal si nevšímat vyzývavého chování toho zkaženého děvčete. Jeho tělo vzplánilo a on – pouze tělem – okouzlující hvězdičku miloval. V omámení smyslů se jí zmocnil v ateliéru na témže divanu, kde dříve svíral Marcelino tělo. Zděšen svou „svatokrádeží“ si umínil, že podruhé k tomu dojít nesmí, ale... Věčné *ale*: tělo je slabé...

Hodinu práce na *Afrodité* vždy vystřídal dvě hodiny lásky, pokud lze za lásku označit požívačné provádění těch nejrafinovanějších neřestí.

Luísa mu říkala:

„Chci, abys mě miloval, jako tě miluju já... Celým tělem; rukama... náručí... ústy...“

A tak se také skutečně milovali... Hlavně ústy...

Všechno skončilo, jakmile byla socha hotová. Raul se tak zbavil vynucené intimity a bránil se v ní pokračovat; mimochodem k velké modelčíně lítosti.

Afrodita je dílo autora *Alkoholu*, což je totéž, jako bychom řekli: mistrovský kus. Přece je však možná nejméně pozoruhodné ze všech. Je to velkolepá, klasická, dokonalá socha; právě proto v ní génius nejeví takový vzlet.

V té době Marcela vůčihledně pozbývala své obvyklé dobré nálad: bledé rty a uplakané oči prozrazovaly nějaké trápení. Čekal jsem, že si mě zvolí za svého důvěrníka, jak už se jednou stalo. Mlčela. Rozhodl jsem se jí zeptat. Odpověděla mi vyhýbavě. Nenaléhal jsem.

Příčinu jejího smutku jsem poznal později: Marcela odhalila Raulovy styky s Luísou. Mezi manželi došlo poprvé k hádce. Raul nejdříve vybuchl. Pak ale obrátil a zoufale prosil o odpuštění, přísahal, že toho bude na věky věků litovat... Dostalo se mu všeho, oč žádal...

Sochař dál pracoval, a dál potřeboval modelky. Luísu však z jejich okruhu vyloučil. Stejně zakrátko odjela do Francie společně s oním neduživým vikomtem z Avelanalu, který pak umřel na souchotě v Davosu. Luisinka zůstala v Paříži. Věrní rodáci jí teď mohou tleskat v revuálním programu v *Marigny*, kde – pod jménem *Mlle Hydxawkitch, la belle Indienne* – provozuje ve sporém úboru jakési pochybné orientální tance...

Marcela však žila v ustavičné nedůvěře. Její „miláček“ ji jednou zradil. Nebylo by přirozené, kdyby při tom zůstal. Někdejší štěstí a domácí pohodu zatemnily přechodné mraky.

Když teď Raul odcházel do ateliéru, byla Marcela, která ho dřív do práce pobízela, plná hořkosti:

„Už mě nemáš rád,“ vyčítala mu, „připadá mi, že přede mnou utíkáš... že se se mnou nudíš...“

„Hlupáčku!“ protestoval. „Miluji tě... Miluji tě víc než kdy dřív...“

„Nevěřím ti. Už jednou jsi mi lhal. Nic mi nezaručuje, že teď mluvíš pravdu.“

„Ale, Marcelo... Marcelo!“ volal Raul vášnivě, „však ty mi uvěříš...! Jednoho dne ti o tom podám nezvratný důkaz... Ještě nevím jaký, ale přísahám, že tě přesvědčí...! Bude to ten největší... největší důkaz lásky...!“

Ona zatím, jako pravá žena z jižních krajů, svého muže špehovala. Když ho nepřistihla při ničem nepatřičném, její srdce se rozjasnilo. Spolu s důvěrou se vrátilo i dřívější štěstí a radost...

* * *

Raul ustavičně pracoval. Uzdravil se, o tom nemůže být pochyb, říkal jsem si. Na jeho podivínství už jsem nemyslel.

Jistě se v nitru změnil a všechno nasvědčovalo tomu, že se z něho stal člověk rozumný a uvážlivý. Jak jsem se jen mýlil... Jak jsem se mýlil...

IX

Uběhlo několik měsíců. Můj přítel náhle znovu přestal tvořit. Pochoopil jsem, že se chce věnovat výlučně božskému mramoru Marcelina těla.

Utekl z Lisabonu a uchýlil se do hezké vilky, kterou měl poblíž Colaresu. Jednou mi napsal, abych k nim přijel na večeři. Vypravil jsem se tam. K svému největšímu překvapení jsem zastihl Raula zasmušilého a záhadného jako v dřívějších časech. Jeho žena naopak překypovala štěstím.

Při večeři jsme se domluvili, že se do hlavního města vrátím až v neděli. Po jídle se chtěl Raul se mnou projít. Marcela zůstala doma.

Už byla noc, vláhá a plná hvězd; přece však tmavá, protože nesvítil měsíc.

Přítel mě zavedl na cestu, která vedla k Praia das Maças. Panovalo naprosté ticho. Jen v jednu chvíli tu samotu přerušila poslední elektrika na trati „Sintra – oceán“. Sochař, který dosud jen občas něco zamumlal, mi náhle prudce stiskl paži a zvolal:

„Ach! Neumíš si představit, jak jsem nešťastný... neumíš si to představit...“

„Nešťastný? A proč?“ vyptával jsem se.

„Z mnoha důvodů.“

„Tak mi je vyjmenuj.“

Neodpověděl mi hned. Až za chvíli začal, jako by jen nahlas pokračoval v proudu němých myšlenek:

„Je to strašné... Marcela mi nevěřila... Jednou jsem jí lhal... mohl jsem lhát mnohokrát... Ted' říká, že mi věří... Já ale o tom pochybuji... Proč by mi měla věřit? Nepodal jsem jí žádný důkaz... *Dosud jsem jí nepodal důkaz...*“

„Jdi mi k čertu!“ přerušil jsem ho. „Co znamenají všechny ty řeči? O čem že pochybuješ? Čemu že tvoje žena nevěří...?“

„Mé lásce.“

„Cože?!“ zvolal jsem užasle.

Tu mi dopodrobna pověděl o svém románku s Luísou Vazovou a o Marcelině žárlivosti.

„Ale to je nesmysl!“ uklidňoval jsem ho. „Ona tě miluje; na všechno už zapomněla. Copak jí nevidíš na očích, na celé tváři, jak září štěstím? Jak se bezstarostně směje svým perlivým smíchem...?“

„Právě ta její radost mě nejvíc mučí. Nevím, jestli to jenom nepředstírá. Miluje mě, i když mi nedůvěřuje. Možná se tváří vesele, aby rozptýlila svůj smutek.“

„Hlupáku!“ zvolal jsem, „Marcela určitě ani nevnímá, že se tváříš jako romantický tyran. Je celá šťastná, že zase patříš jenom jí, a nemyslí než na tvé polibky...“

„Je to možné... Ale přece jen nevím... nevím... A ještě jedno horší... mnohem horší podezření... mě zneklidňuje a rve mi srdce... Často mi říkala: Jestli mi budeš jednou nevěrný, budu ti nevěrná i já; bude to půjčka za oplátku, můj drahý... Ona ví, že jsem ji klamal... že jsem měl milenkou... Pomstí se mi? Ach! Určitě už se pomstila... všechny ženské jsou mstivé... A raduje se z toho, že se pomstila. Proto jsem také utekl do téhle samoty...“

„Tak ty ještě ke všemu budeš žárlit?“ vykřikl jsem. „Sám sis to zavinil, a teď si stěžuješ... No ne...“

„Žárlit? Ano... Žárlím... hlavně na tebe. Jsi můj nejlepší přítel... a to se vždycky stává s nejlepšími přáteli...“

Rozhořčeně jsem ho umlčel:

„Dej si pozor na jazyk, rozumíš!“

„Promiň... promiň...“ prosil mě. „Jsem tak zoufalý... tak zoufalý... Ona je tak hezká... tak hezká... Všichni po ní touží... Svlékají ji pohledem... Dychtí po jejích polibcích... po jejím těle... po jejím těle...“

„Tak už mlč, ty blázne!“ poručil jsem mu. „Marcela je ta nejpočestnější ze všech žen. Nepomlouvej ji... Nesmírně tě miluje. To je ta nejlepší záruka...“

„A co já...? Já ji nemiluji...? Vidíš to! Nikdo si neumí představit, jak ji miluji... A přece...“

Pochopil jsem, kam míří, a přerušil jsem ho:

„Dílo náhody... momentální opojení, naprosto vysvětlitelné a přirozené...“

„Ona je tak hezká... tak hezká...“, blábolil pořád, aniž mi věnoval pozornost.

„Poslyš, člověče, nestal se z tebe nakonec Othello?“ mluvil jsem dál. „Pokud se dobře pamatuji, považoval jsi dřív žárlivost za největší lidskou blbost...“

„Tenkrát jsem nemiloval; dnes miluji.“

To byl mocný argument. Začal jsem z jiného konce:

„Můj ubohý příteli, už zase šlíš. Všechno, co mi tu dnes povídáš, je šílené. Marcela tě miluje, odpustila ti. Tak ji taky miluj a buďte šťastní... mějte hodně dětí...“

„Kdybych tak mohl,“ zamumlal nejasně, „kdybych jí tak mohl dokázat svou lásku... Nevím ale jak... nevím jak... *Slíbil jsem jí největší důkaz lásky...* svůj slib jsem nesplnil. Je to strašné... chtít dokázat Pravdu a nebýt s to... nebýt s to...“

„Podívej se, můj milý, nejlepším důkazem bude, když necháš těch bláznivých nápadů. Máš všechno potřebné k tomu, abys byl šťastný. Využij toho. To, co mi tady vykládáš, jsou samé nesmysly, nic jiného.“

Zapálil si doutník a hluboce melancholickým, zastřeným hlasem mluvil dál:

„Mám ještě jiný důvod k utrpení... Včera jsem si vytrhl šedivý vlas. Je to stárí... *konec*, který se hlásí... Žít pro smrt... Ach! Jak je to úděsné... úděsné... Čas postupuje tak rychle, že ve vteřině už mím další vteřina, v minutě další minuta, v hodině další hodina. Je to odporné...! Každým okamžikem nás čas ničí... nepřetržitě... neúprosně...“

„Čas... čas... ta rakovina pustá,“ zarecitoval jsem ironicky při vzpomínce na básníkovy verše.

„Jsem nešťastník... Hrozný nešťastník, to mi věř...“

„Já tě nelituji. Závidím ti.“

Odmlčeli jsme se. Můj přítel – pomyslel jsem si v tom tichu – prodělává další záchvat. Radoval jsem se z jeho uzdravení předčasně. Přece jen měl vyhledat lékaře.

Nicméně za chvíli už se Raul se mnou zase bezstarostně bavil. Vyptával se mě na mé plány, chtěl slyšet o mém novém románu. Přátelsky a rozvážně jsme klábosili asi hodinu.

Vrátili jsme se domů; usedli jsme k měšťáckému „čaji a topinkám“.

Šel jsem si lehnout; usnul jsem. Spal jsem spánkem beze snů a za nádherného slunečního jitra mě probudilo až švitoření pěnkvky.

Sotva mě přítel spatřil, stiskl mi horečně ruku se slovy:

„Už jsem na to přišel!“

„Na co?“ podivil jsem se.

„Na způsob, jak dokázat svou lásku... jak zastavit čas... jak být ohromně šťastný... ohromně šťastný... navždy...“

„A co je to za *způsob*?“ zeptal jsem se.

„To ti nemohu říct.“

„Tak neříkej... Ale dovol, abych se zasmál...“

„Jen se směj,“ odpověděl. „Ty mi nerozumíš... vůbec mi nerozumíš... Uvidíš... Pak se možná smát nebudeš... Zato já ano... budu šťastný... šťastný... Co záleží na tom ostatním...?“

Při těchto nepochopitelných, znepokojivých slovech jsem se zachvěl. Jaké nové bláznovství si to zase vymýšlí? ptal jsem se neklidně sám sebe.

Tu nás však rozjásaná a usměvavá Marcela, kypící mládím, přišla pozvat k obědu:

„Dneska jsem vařila já,“ oznamovala.

„To bude jistě pokrm bohů,“ řekl jsem dvorně.

Nálada při jídle byla dobrá, Raul – zřejmě uspokojen svým *objevem* – už se netvářil melancholicky a vesele se bavil a smál společně s námi.

Byl to jen nějaký hloupý nápad, usoudil jsem, a když jsem se s ním o tři dny později na nádraží v Sintře loučil, celé jeho blouznění už mi sešlo z mysli.

X

V listopadu se oba vrátili do Lisabonu. Smutek mého přítele byl ten tam. Pracovní zápal se zmírnil. Všechno směřovalo k dokonalé vyrovnanosti.

Veselá a bezstarostná Marcela, která už frivolní milenku pustila z hlavy, zářila láskou a štěstím. Všechno prostě bylo na nejlepší cestě...

* * *

Všechno bylo na nejhorší cestě.

Jakmile se nějaká utkvělá myšlenka zmocní chorého mozku, jen těžko ji lze rozptýlit. To jsem měl mít na paměti.

Jestliže se zdálo, že se klidný a žoviální Raul zbavil svých mánií, pak jen proto, že se jimi nechal ovládnout víc než kdy jindy. Dokazují to jeho četné deníkové zápisky z té doby: bizarní, mlhavé, většinou nerozluštitelné. Několik jich zde uvádím v doslovném znění:

Lisabon – 30. prosince 1905 – krátce po půlnoci. Myslí si, že spím... Nespím. Píšu. Nemohu usnout. Ona spí. Je šťastná? Co já vím...

Život... Když jej Příroda – Bůh, Stvořitel, chcete-li – vymýšlela, potýkala se s jednou velkou potíží. Nevyřešila ji. Och! Ne... ne...

* * *

Jak vzniká jedinec? Z rozkoše... Vytvářet život je potřeba... slastná, tudíž hříšná. Příroda pochopila, že by nikdo nedělal život jinak než z vlastního zájmu... aby si užil... A tak se dělá život jen proto... jen proto...

* * *

Bylo to dílo těžké, složité; tak složité, že je Bůh nemohl zjednodušit... Nemohl... ani neuměl. Když se dítě rodí, tak matku mučí, týrá... často ji zabíjí... a nesměje se, když přijde na svět... Nesměje se... pláče... křičí...

* * *

Já žiji. Život jsem nikdy nedal. Byl jsem rozumnější, jen jsem užíval...

* * *

Plodit je zlomyslnost: znamená to dělat nešťastníky. Zákon káže, že zabít je zločin. Mnohem větší zločin je vytvářet vrahy.

* * *

Dítě by mělo proklínat své rodiče. To oni je odsoudili k existenci... k věčným mukám.

* * *

Jen jedno je horší než život: je to smrt.

* * *

Kdyby bylo lidstvo inteligentní, kdyby se snažilo, skoncovalo by s lidmi. Svrchované blaho! Svrchovaná nadřazenost! Dokázalo by, že má víc síly než Stvořitel: zničilo by jeho hanebné dílo.

Nikdo však nechce krotit smysly; jde-li o smysly, nikdo nechce být pokrytec...

* * *

Smrt byla odměnou za život. Lidé všechno pokazí, a pokazili i tuto odměnu: vymysleli si duši, peklo a nebe.

* * *

Chápe se pouze pochopitelné. Vesmír je pro lidi nepochopitelný. Proto jej obdivují, naivně žasnou nad tím nanicovatým „zázrakem“...

* * *

Život působí bolest. A co smrt?

* * *

Lásku musím dokázat. Je vznešená, nepřipouští pochyb. Povznesu se nad všechny ostatní. Génus? Blázen... zločinec!!! Haha...!!

Už brzy. Největší důkaz lásky... největší důkaz lásky...

* * *

Kéž bych nebyl člověk... ach! Kéž bych nebyl muž...

Přepsal jsem tyto řádky jen jako příklad. Smysl je nejasný; uspořádání nesouvislé, zmatené; všude samé škrty a kaňky. Zmínkami o „největším důkazu lásky“ se to na dalších stránkách jen hemží, ve větách stále chaotičtějších.

Od této chvíle dostávají události spád.

Jednou ráno po snídani se rozjařený Raul, který při jídle nezvykle vesele žertoval, obrátil ke své ženě a znenadání prohlásil:

„Zítra se to stane. Zítra se konečně přesvědčíš... budeš mi věřit...“

„Věřit ti? A co...?“

„Že tě miluji.“

„Copak o tom vůbec pochybuji, blázínku?“ A políbila mu něžně ruku, jak to uměla jen ona.

„Slíbil jsem ti důkazy. Svůj slib jsem dosud nesplnil. Zítra to udělám.“

„Lekáš mě... Zas ty tvé divné nápady.“

„Není proč se lekat, přísahám. Budeme velice... velice šťastní... Ani si to neumíš představit...“

V očích se mu zablesklo. Rty vtiskly na Marcelina ústa brutální polibek.

Tuto scénu líčím podle poznámek v deníku. Onoho dne sochař zaplnil úvahami a výkladem svých plánů téměř dva sešity...

Večer před svou sebevraždou vypadal Raul – předtím celé odpoledne zavřený v ateliéru – nadmíru vesele. Večeřel jsem u nich.

Ničí se sice nezmínil o rozhovoru z předešlého dne, řekl však Marcele:

„Dnes půjdeme spát hodně pozdě... hodně pozdě... Ano, drahoušku?“

„Kdy budeš chtít...“ usmála se významně.

I já jsem se usmál. Předvídal jsem noc plnou lásky; proto jsem se diskrétně rozloučil co nejdřív.

V jednu hodinu, když už služebnictvo šlo spát, zamířil Raul s Marcelou do ateliéru. Dříve než vstoupili, zeptal se jí:

„Víš, co budeme dělat?“

Jak by nevěděla... Tam uvnitř prožila nejrozkošnější okamžiky svého života. Tam uvnitř jí každý kus nábytku, každý předmět připomínal nějaký polibek, něžnost, objetí... Jak by nevěděla, co budou dělat...

Raul otevřel dveře. Marcela vykřikla. Místnost zářila mnoha světly, všude plno květin, těžké závěsy ze zlatového sametu byly zatažené.

Postrčil ji dovnitř. Zavřel za sebou dveře; usadil ji na pohovku, poklekl jí k nohám a zvolal:

„Nastal čas. Uvěříš mi... Přesvědčím tě o nadlidské velikosti své lásky...! Uvědom si: člověk nemiluje stařenu... bytost nemocnou... znetvořenou... Láska, která by měla být cele citem duše, je pouze citem smyslu. Člověk miluje proto, že milovat je příjemné... rozplýnout se ve výtrysku lepkavé... hnusné tekutiny... Láska je rozptýlení... jako divadlo... jako církevní obřady... Milujeme ženu, protože je hezká... pro její vlasy, oči, její ústa... pro celé její tělo... Můžeme milovat ošklivou ženu pro její

omračující, zvrácené neřesti... Ach! Nikdo však nemiluje tělo bez vnitřního žáru, tělo s ochablým, odporným masem; nikdo nelíbá obličej bez nosu... slepé oči, rty stažené v grimase nezhojené rány... Nuže dobrá! I kdybys byla slepá, i kdyby tvé tělo bylo jediná rána, já bych tě miloval touž láskou... největší láskou...! Ano! Marcelo, já tě miluji nade všechno...! Ach! Mám tak rád tvé polibky... tvé tělo... rád proplétám své nohy s tvýma... Jakou však to má cenu? To, co miluji, je tvá duše a ta bude stále krásná, byť bylo tělo ošklivé... tu budu milovat navždy... navždy...! Ty mi nevěříš... Myslíš, že má láska není tak silná... Dokážu ti, že nelžu... *Podám ti největší důkaz lásky...* Polib mě... dej mi svá ústa... musím si dodat odvahy... veliké odvahy... Vyslechni mě, pochop mě a neboj se: zničím nádheru tvé tváře... učiním z ní jedinou strašlivou jizvu, v níž nikdo nerozezná žádné rysy... bez očí... bez rtů... Spálím tvá nadra... navždy pošpiním neposkrvněnou bělost tvého těla... A potom tě i jako ohavnou zrůdu budu milovat dál, budu tě milovat mnohem víc, protože po všechen čas budu vidět tvou duši... tvou drahou duši... Neboj se... nekřič... nekřič... Budeš velice šťastná... Oba budeme velice šťastní... Ode dneška už žádný mrak nezastíní modré nebe našeho života... Už se nebudu děsit času... zjizvené tělo časem nezestárne... smrt je nezohydlivá... Ať si roky plynou... ať si přijde smrt... Na ničem nám nebude záležet... na ničem... Vidíš... vidíš, jak budeme blažení...?”

A v pomatení smyslů, v záchvatu šílenství se vrhl k polici... uchoпил lahvičku...

Zděšená a stále ještě nechápající Marcela nevěděla, co si počít, snažila se utéct, plakala a křičela...

Raul si stoupl přede dveře a zvolal: „Neutíkej... neplač... Tohle je vitriol... chrstnu ti ho do obličeje... poleju ti celé tělo... *Zabiju ti tělo, abych dal víc života duši...* dám ti věčnost... zastavím čas... Počkej... nekřič... neboj se... ani to nebude bolet... ani to nebude bolet... A i kdyby to bolelo... Je to pro tvé štěstí... jen pro tvé štěstí...”

Nešťastná žena před ním prchala jako pominutá. Nakonec ji Raul dostihl. Se zlostnými výkřiky se ji chystal polít obsahem lahvičky:

„Bídnice! Jsi jako všechny ostatní... Líbí se ti být hezká... Líbí se ti vzrušovat muže... Hanebnice... Hanebnice...! Však já tu tvoji krásu zničím... budeš budít hrůzu... Všichni před tebou budou utíkat... nikdo po tobě nezatouží... ale já po tobě toužím... toužím po tobě... Lásko moje... Lásko moje...!“

Tu mu Marcela v nejvyšším vypětí sil zaťala zuby do ruky. Bolest byla tak silná, že Raul lahvičku pustil. Spadla na zem, ale ani se nerozbila, ani neotevřela.

Marcele se pak podařilo doběhnout ke dveřím a uprchnout.

Sochař zůstal stát jako přibitý. S vytřeštěnýma očima a zježenými vlasy zíral náměsíčně na chodbu, kudy Marcela zmizela... ještě k němu doléhal její šílený křik...

Hluk přivolal služebnictvo, které se zmateně seběhlo. Jakmile Raul zaslechl kroky, vytrhl se ze své strnulosti; drásavě zavyl... popadl lahvičku... obrátil ji... a jediným douškem ji vypil.

Když sluhové doběhli do ateliéru, spatřili ho zkrouceného v strašlivé agónii, jak se svíjí palčivou bolestí v prsou, v útrokách sežehlých žíravinou...

* * *

Marcela se s mozkovou horečkou octla na prahu smrti, všichni se obávali o její rozum. Dnes je šťastná. Začala život nanovo, podruhé se vdala a je matkou krásných dvojčat. Žije v Římě. Její manžel je prvním tajemníkem našeho vyslanectví.

Vždycky byla dítě. Děti na všechno rychle zapomenou...

* * *

Dospěl jsem ke konci. Jsem si jist, že se mi nepodařilo vysvětlit nevysvětlitelné. Proto nehodlám vyvozovat závěry. Ať si je vyvodí čtenář mého spisku, bude-li chtít. Prosím jen, abyste dřív, než zvo-

láte „Raul Vilar byl blázen... tak jaképak závěry...?“, zauvažovali nad vším, co jste tu četli. Za sebe říkám tolik:

„Raul se hrozil času. Byla to jedna z jeho nejprůzračnějších obsesí. Však také opravdu člověka skličuje, když si pomyslí: Dnes je 26. června 1910 – nikdy neprožiji den stejný jako tento, už nikdy nebudu dělat totéž, co jsem dělal dnes... Ani jediná vteřina se neopakuje, i kdyby uplynulo třeba sto tisíc let...!“

Raul chtěl dokázat svou lásku. Rozhodl se proto spáchat zločin. Všichni ho samozřejmě odsoudí. Nikdo ovšem nemůže popřít, že jeho *důkaz*, byť krutě sobecký, představuje nejpádnější, *největší důkaz lásky*, jak tomu sám říkal. „Člověk miluje jen ze sobeckých pohnutek. Nikdo nemiluje znetvořené tělo.“ Patřila mu ideální bytost; on tedy všechnu její krásu obrátí vniveč. Jeho láska tím neutrpí... naopak: jakmile zničí tělo, bude svou duší milovat výlučně duši.

Dobře vím, že jsou to bláznivé nápady. Takové může zplodit jenom mozek šílenec. My, „rozumní lidé“, na takové věci nemyslíme, vůbec na spoustu věcí nemyslíme, protože jsme přijali život, jaký je, takový, jaký se nám obvykle předkládá; protože jsme si na něj zvykli. Raul si nezvykl. Byl to nešťastný člověk.

Ten nebohý sebevrah si zaslouží náš soucit – v tom se shodneme. A i kdyby to byl zločinec, řekl bych:

Prosím, abyste si neošklivili jeho památku, abyste neodvraceli zrak od jeho soch s výkřikem: „Vrah!“ Uvědomte si: byl to šílenec. Mějte slitování... veliké slitování s tím ubožákem. „Byl to blázen,“ prohlásili všichni svorně.

Blázni nemají žádnou odpovědnost, praví zákon...

* * *

Šílenství... šílenství...

Lisabon, květen–červen 1910

Lúciova zpověď

„... tak nejasně jsme byli dva a žádný z nás nevěděl jistě, jestli ten druhý není on sám, jestli ten nejistý druhý vůbec žije...”

FERNANDO PESSOA: V lese odcizení

Ted', když jsem si odpýkal deset let vězení za zločin, který jsem nespáchal, ale který jsem se nikdy nesnažil popřít, lhostejný k životu i k snění – neboť nemám v co doufat a co si přát –, chci konečně přistoupit k zpovědi: to znamená dokázat svou nevinu.

Nikdo mi asi nebude věřit. Určitě ne. Na tom ale nezáleží. Jaký smysl by dnes mělo vykřikovat, že já jsem Ricarda de Loureira nezavraždil. Rodinu nemám: o rehabilitaci nestojím. Nač také po deseti letech vězení. Taková je holá pravda.

A těm, kdo se mě při četbě mého svědectví budou ptát: „Proč vlastně jste s tou zpovědí nevystoupil, dokud byl čas? Proč jste svou nevinu nedokázal před soudem?“, těm odpovím: Moje obhajoba byla nemožná. Nikdo by mi nevěřil. A bylo zbytečné nechat se považovat za podvodníka nebo blázna... Nadto přiznávám, že události, do nichž jsem se tehdy zapletl, mě vnitřně tak rozerval, že vězení mi připadalo docela lákavé. Představovalo zapomnění, klid, spánek. Byl to prostě konec jako kterýkoli jiný – závěr mého zpustošeného života. Netoužil jsem tedy po ničem jiném, než aby proces skončil a já se mohl podřídit rozsudku.

Proces ostatně netrval dlouho. Případ se zdál tak jasný... Sám jsem vinu ani nevyvracel, ani nepřiznával. Kdo však mlčí, souhlasí... A přitom se mnou všichni cítili.

Byl to „zločin z vášně“, jak o tom asi tenkrát psali v novinách. Cherchez la femme. A pak, obětí se stal básník – umělec. Žena romanticky zmizela. Byl jsem koneckonců hrdina. Hrdina s nádechem

tajemství, což mi dodávalo ještě většího lesku. Ze všech těch důvodů, nezávisle na skvělé řeči obhájce, mi porota přiznala polehčující okolnosti. A můj trest byl krátký.

Příliš krátký – zvláště pro mne... Těch deset let mi uběhlo jako deset měsíců. Ve skutečnosti totiž čas už nemá žádnou moc nad těmi, kdo prožili okamžik, v němž se soustředil celý jejich život. Nic už nás nezabolí, dosáhlo-li naše utrpení nejvyššího stupně. Nic už nás nerozechvěje, otrásl-li námi nejvyšší vzrušení. Tento vrcholný moment ovšem procítí málokdo. Kdo jej jednou prožil, je pak buď zaživa mrtev jako já, nebo – pouze – hluboce rozčarován a nezřídkla končí sebevraždou.

Přesto však nevím, je-li větší štěstí podobný okamžik nepoznat. Ti, kdo jej neprožijí, mají pokoj – snad. Ale stejně si tím nejsem jist. Pravda je, že na onu zářivou chvíli čekají všichni. Všichni jsou tudíž nešťastní. A proto mě přece jen naplňuje pýchou, že jsem jej prožil.

Nechme však úvah. Nepíši román. Chci jen srozumitelně vyložit fakta. A k té srozumitelnosti jsem zdá se nevykročil nejlepší cestou. Ať se ale budu snažit být sebejasnější, má zpověď stejně bude nakonec – o tom jsem přesvědčen – velice nesouvislá, matoucí a nejasná.

Za jedno však ručím: neopomenu v ní jediný detail, byť sebemenší nebo zdánlivě nepodstatný. V případech, jako je ten, který hodlám vyložit, může vzejít jasno jen z nashromážděných faktů. A já chci mluvit výlučně o faktech. Z těch ať si vyvodí závěry, kdo bude chtít. Já sám jsem se o to nikdy nepokoušel. Bezpochyby bych z toho zešílel.

Ještě jednou však prohlašuji na svou čest, že ne řeknu nic než pravdu. Ať už mi budete věřit nebo ne, neřeknu nic než pravdu – i když je nepravděpodobná.

Má zpověď je pouhý dokument.

Někdy kolem roku 1895, ani sám nevím, jak to přišlo, jsem na jednu studoval, nebo lépe řečeno nestudoval, práva na fakultě v Paříži. Po promarněných letech mládí, když jsem několikrát bez úspěchu zkoušel dovést svůj život k nějakému zdárnému *konci*, jsem se rozhodl ukojit svou touhu po Evropě a odjet do slavné metropole. Okamžitě jsem zapadl do kruhů víceméně uměleckých a nerozlučným přítelem se mi stal Gervásio Vila-Nova, jehož jsem letmo znal z Lisabonu. Byla to zvláštní postava zkrachovaného či spíše ke krachu předurčeného velkého umělce.

Jeho bledá, hubená tvář lidi mátl a tělo se ve svých lomených liniích znepokojivě připodobňovalo tu hysterické a malátné zženštilosti, tu zas naopak strohé asketičnosti. Pokud mu dlouhé vlasy odhalovaly široké, tvrdé a hroživé čelo, navozovaly představu žíněných rouch, ukrutné zdrženlivosti; pokud mu svými vlnami zakrývaly spánky, byly učiněná něha, matoucí něha úžasných extází a nadechnutých polibků. Nosíval volné černé šaty, na nichž bylo cosi kněžského – nejvíc to připomínal tuhý, nízký a upjatý límeček. Nevypadal záhadně – právě naopak –, ovšem skrýval-li čelo pod kšticí nebo kloboukem. Tajuplně však kupodivu působilo jeho tělo – asi jako tělo sfingy za měsíčné noci. Byl to člověk, který se nám nevťiskl do paměti svou fyziognomií, svým podivným profilem. V davu byl ihned nápadný, vzbuzoval pozornost a komentáře – přestože na první pohled nemělo být na jeho siluetě nic tak mimořádného: vždyť oblek měl tmavý – snad jen poněkud divně střižený, vlasy sice dlouhé, ale nijak pohoršlivé a na hlavě látkový *bonnet* – nepochybně kuriózní, ale mezi umělci zas ne tak neobvyklý.

Ve skutečnosti však jeho postavu obestíralo jakési kouzlo. Gervásio Vila-Nova patřil k těm, o nichž na ulici říkáme: tady určitě kráčí *někdo*.

Ženy uváděl do vytržení. Kdejaká dívenka na něm visela okouzleným pohledem, když se ten hrdý, štíhlý umělec ukázal někde

v kavárně... Takový pohled však ženy vrhají spíš na bytost svého pohlaví, krásnou a přepychově oděnou, ověšenou drahými kameny...

„Víte, milý Lúcio,“ říkával mi sochař, „já se svých milenek nezmocňuji; ony se zmocňují mne...“

V rozhovoru zářil přímo neodolatelně. Byl to znamenitý debatér, obdivuhodný v omylech i nedostatecích, které zaníceně a vždycky vítězně hájil; ve svých nádherných a pobuřujících názorech, ve svých paradoxech, ve svých *blagues*. Úžasné stvoření – to jistě. Jeden z těch, kteří utkvějí v paměti – a znepokojují nás, matou. Jsou plni ohně, plni ohně!

Když ho však člověk začal zkoumat nevzrušeně, s chladnou hlavou, hned bylo bohužel jasné, že se vše omezuje jen na to kouzlo a že jeho talent – snad pro tu přílišnou zářivost – stráví sám sebe, neschopen zhutnit se v díle – rozptýlený, rozbitý, vyžehlý. A tak se také stalo. Neprohrál jen proto, že měl odvalu se roztrýštit.

K někomu takovému se nedalo přilnout, i když to byl v podstatě vynikající člověk; ještě dnes se mi však stýská po našich diskusích, po našich večerech v kavárně – a utvrzuji se v přesvědčení, že osud Gervásia Vila-Novy byl opravdu skvělý; a on sám byl velký, geniální umělec.

Můj přítel měl rozsáhlé styky v uměleckých kruzích. Mezi literáty, malíři i hudebníky ze všemožných zemí. Jednou dopoledne ke mně vpadl:

„Poslyšte, milý Lúcio, včera jsem se seznámil s velice zajímavou Američankou. Představte si, ta nesmírně bohatá dáma žije v paláci, který si zvlášť nechala postavit na místě, kde dřív stály dvě velké budovy; dala je zbourat – a považte, přímo v avenue Bouloňského lesíka! Nádherná žena. Ani si to neumíte představit. Seznámil nás ten americký malíř s modrými brýlemi. Pamatujete se na něj? Nevím, jak se jmenuje... Ta Američanka bývá každé odpoledne v Ermenonvillském pavilonu. Chodívá tam na čaj. Chci, abyste ji poznal. Uvidíte. Je ohromně zajímavá!“

Nazítří – za překrásného, vlahého zimního odpoledne, plného slunce a modrého nebe – jsme si vzali fiakr a jeli do onoho velkého restaurantu. Usadili jsme se; objednali si čaj... Neuběhlo ani deset minut, když se Gervásio dotkl mé paže. Do salonu vstoupilo osm lidí – tři ženy a pět mužů. Dvě z žen byly drobné růžolící blondýnky se souměrnou, smyslnou postavou – přesně jako spousta jiných rozkošných Angličanek. Zato ta třetí byla skutečně snově, tajuplně krásná. Vysoká, hubená, s podlouhlým obličejem zlatavé pleti – a s fantastickými vlasy, planoucími přeludným, ryšavým požárem. Její krása však budila hrůzu. Opravdu, sotva jsem ji uviděl, dostal jsem strach – asi jako když staneme tváří v tvář někomu, kdo spáchal cosi děsivého a zruďného.

Tiše usedla; jakmile nás však zahlédla, se vztaženými rukama ihned vyběhla sochaři vstříc:

„Můj milý, to jsem ráda, že vás vidím... Včera mi o vás tolik vyprávěli... Jeden váš krajan... básník... pan de Loureiro, myslím...“

V její popletené výslovnosti bylo portugalské jméno k nepoznání.

„Ach tak... Nevěděl jsem, že je v Paříži,“ zamumlal Gervásio. A hned jak mi cizinku představil, zajímal se:

„Znáte ho? Ricardo de Loureiro, autor *Řeřavění*...“

Že ne, nikdy jsem s ním nemluvil, znám ho jen od vidění, a hlavně nesmírně obdivuji jeho dílo.

„Jistěže... proč ne... ale chápete, pro mě je takové umění pasé. To už mě neinteresuje... Měl byste si přečíst *divochy*, to je pane věc...!“

Tohle byla Gervásiova oblíbená písnička: vychvalovat nejmódnější literární pseudoškolu – *divošství*, jehož novota spočívala v tom, že knihy se tiskly různobarevně na jednotlivé listy, ve výstřední grafické úpravě. A pak – což mého přítele nadchlo nejvíc – *divošští* básníci a prozaici odvrhli myšlenku, „ten chrchel“, a své emoce tlumočili výlučně hrou slabik, proudem bizarních onomatopoií: vytvářeli dokonce nová slova, která nic neznamenal a jejichž krása spočívala podle nich právě v tom, že nic neznamenají... Ostatně

do té doby vyšla myslím jediná kniha té školy. Napsal ji jistý ruský básník krkolomného jména. Kniha, kterou Gervásio zaručeně nečetl, přesto však ji ustavičně vynášel, prý je ohromující, geniální...

Ta neobyčejná dáma nás pozvala ke svému stolu a představila nám ty ze svých společníků, které jsme ještě neznali: novináře Jeana Lamyho z *Figara*, holandského malíře Van Derka a anglického sochaře Thomase Westwooda. Dál tam byl ten americký malíř s modrými brýlemi a pak dráždivý vikomtek z Naudières, plavý, průsvitný, nalíčený. Obě dívky uvedla krátce:

„Jenny a Dora.“

Rozproudila se mondénní, banální konverzace. Mluvílo se o módě, přetřásalo se divadlo a *music hall*, mezi tím hojně umění. Nejvíc se samozřejmě vyznamenal Gervásio, mluvil vlastně pořád jen on. Nám – jako se to stávalo každému – nezbývalo ve srovnání s ním, s jeho vzletem, nic než poslouchat a v nejlepší případě ještě tak odporovat. To znamená: dát mu příležitost, aby se mohl blýsknout...

„Víte, drahý Lúcio,“ řekl mi jednou sochař, „Fonseca tvrdí, že se mnou je těžké držet krok. Že je to únavné a nesnadné umění. Já totiž mluvím pořád; nenechám svého společníka vydechnout. Nutím ho, aby byl aktivní, aby mi odpovídal. Moje společnost je bezpochyby únavná, v tom máte pravdu.“

Dodejme, že tím *máte* byl míněn každý, s výjimkou Gervásia... A hlavně Fonseca, ten nebohý malíř z Madeiry, „státní stipendista“ s kozí bradkou, hedvábnou vázankou a dýmkou – věčně zamlklý a nijaký, nostalgicky zahleděný do prázdna, jako by hledal svůj ztracený ostrov... Duše dobrá!

Když se pak dlouze hovořilo o divadle, přičemž Gervásio prohlásil, že všichni herci – a to i ti nejslavnější, jako Sarah nebo Novelli – nejsou víc než obyčejní komedianti, intelektuálové, kteří se *naučí* své roli, a zaručoval se – „můžete mi věřit, draží přátelé“ – že pravé umění existuje jenom mezi *kejklíři* (těmi *kejklíři* byl opravdu posedlý a hned první večer, když jsme se v Paříži setkali, mi důvěrně

svěřil chmurnou historii: jak ho unesla kočovná společnost artistů, když mu byly dva roky a necitelní rodiče ho odložili k chůvě v horách Serra da Estrela, k ženě jednoho hrnčíře, od něhož bezpochyby podědil sklony k sochařství a který byl vzhledem k záměně kolébek dost možná jeho vlastní otec) –, sklouzla debata, ani nevím jak, na rozkošnictví v umění.

Tu ale bizarní Američanka okamžitě namítla:

„O úloze rozkošnictví v umění by se myslím diskutovat nemělo, vždyť samo rozkošnictví je umění, draží přátelé – a možná to nejkrásnější ze všech. V tomto duchu je však dosud málokdo pěstoval. Posud'te sami: rozechvěť se v křečích jitřenky, v extázi plamene, zrudlí touhou – není to snad rozkoš mnohem pronikavější, mnohem prudší než to vágní mrazení krásy, které nám může poskytnout geniální plátno či báseň v bronzu? Jistěže, dejte na mě. Je ovšem třeba umět ty křeče rozpoutat, *vyvolat je*. To právě nikdo netuší a nikoho to ani nenapadne. Tak si pod rozkoší smyslů každý představuje chlípnost, vybíjející se v brutálních objetích, ve vlhkých polibcích, odporných, lepkavých něžnostech. Ach, jak neskutečně nádherným dílům by dal vznik velký umělec, který by si za materiál zvolil rozkoš...! Měl by oheň, světlo, vzduch, vodu a také zvuky, barvy, aromatické látky, narkotika a hedvábí – tolik nových smyslových požiteků, které dosud ležely ladem... Takovým umělcem bych chtěla být...! Sním o veliké slavnosti ve svém kouzelném paláci, kde bych vás omámila slastí... zaplavila tajuplným chvěním světel, pestrobarevných ohňů – aby tak vaše tělo konečně pocítilo, jak je proniká oheň a světlo, vůně a zvuky, jak vámi protékají, rozpouštějí vás a ničí...! Už jste si někdy všimli zvláštní smyslnosti ohně, perversity vody, rafinované neřestnosti světla...? Musím přiznat, že cítím skutečné sexuální vzrušení – *avšak skrze zduchovnělou touhu po kráse* –, když ponořím nahé nohy do vody v potůčku, když pozoruji rozžhavené ohniště, když si nechám osvětit tělo zářivými elektrickými proudy... Věřte, draží přátelé, nejste víc než barbari, přestože byste chtěli vypadat jako kdovíjak zjemnělí a složití umělci!“

Gervásio se vzepřel: „Ne, rozkošnictví není žádné umění. Ale vezměte si askezi, odříkání. To už je něco jiného...! Prosím vás, rozkošnictví že je umění? Taková banalita... To říká kdekdo, nebo si aspoň něco takového myslí.“

A tímhle způsobem nám dával roztomile najevo, že on je proti jen z toho důvodu, že mu to připadá jako všeobecně přijímaný názor.

Jenom obě malé Angličanky, Jenny a Dora, se za celou tu dobu neodvážily ani špitnout – zároveň však ani na okamžik nespustily z Gervásia svoje světlemodré oči.

Mezitím se přesunuly židle a sochař teď seděl vedle Američanky. Jaký krásný pár! Jak skvěle se snoubily ty dva profily stopené v jediném stínu – dvě milostné šelmy, jedinečné a vzrušující, vyvolávající zlatavou představu neprobadatelných vůní, bledých lun, šarlato-vých červánků. Krása a zvrácenost, neřest a choroba...

Noc však pokročila. Do proslulého podniku, v zimě téměř lidu-prázdného, se právě uchýlila dvojice mondénních milenců.

Výstřední Američanka dala znamení k odchodu; a když se vztyčila, všiml jsem si k svému největšímu údivu, že má na bosých nohou jakési zvláštní sandály... *na bosých nohou se zlatými nehty...*

U Porte Maillot jsme nasedli do tramvaje směrem na Montparnasse a Gervásio hned spustil:

„Tak co, Lúcio, co říkáte na mou Američanku?“

„Velice zajímavá.“

„Skutečně? Vy ale tyhle lidi zřejmě nesnášíte. Já to chápu. Jste povaha prostá, a tak...“

„Právě naopak,“ protestoval jsem hloupě, „velice se jim obdivuji. Zdají se mi úžasně zajímaví. A pokud jde o mou prostotu...“

„Já sám musím přiznat, že je zbožňuji... Jsem do nich celý pryč. Cítím s těmihle stvořeními takovou spřízněnost... asi jako s pederaasty... s prostitutkami... Och! Je to strašné, milý příteli, strašné...“

Jen jsem se usmíval. Už jsem na to byl zvyklý. Věděl jsem dobře, co to všechno znamená. Jedinou věc: *Umění*.

Gervásio totiž vycházel z principu, že umělec se neprojevuje svým dílem, ale jedine svou osobností. To znamená: u sochaře v podstatě málo záleží na výtvarném díle. Požadoval však od něho, aby byl zajímavý, geniální ve svém fyzickém vzezření, ve způsobu bytí – prostě ve svých vnějších způsobech:

„Protože nazývat umělcem, milý příteli, nazývat geniálním člověkem takového obézního břichopasa, jako je třeba Balzac, hrbatý a nudný, vulgární v řeči i v názorech – to není správné; není to spravedlivé ani přípustné.“

„Ale jděte...“ odporoval jsem a jmenoval jsem mu několik skutečně velkých umělců nevalného zevnějšku.

To pak měl Gervásio Vila-Nova odpovědi k nezaplacení.

Když například – což se stávalo zřídka – padlo jméno umělce, jehož dílo už někdy přede mnou pochválil, ihned namítal:

„Nezlobte se, drahý příteli, ale je vidět, že tomu nerozumíte. Tenhle člověk, přestože vypadá tak obyčejně, měl v sobě ohromný vnitřní náboj. Copak nevíte, jak...“

A obratem si vymyslel nějakou zajímavou, krásnou a strhující historku, kterou dotyčnému přisoudil...

Já jsem se dál nepřel...

To byl ostatně další Gervásiův charakteristický rys: vymýšlet si osobnosti takové, jaké by je byl chtěl mít, a ne jaké ve skutečnosti byly. Když se seznámil s někým, kdo mu byl z jakéhokoli důvodu sympatický – okamžitě mu připisoval názory a postoje, jaké se mu zlíbily; i když ten člověk byl ve skutečnosti pravý opak toho všeho. Samozřejmě že jednou musel prohlédnout. Ale ta iluze mu kupodivu vydržela dost dlouho...

Cestou jsem se neudržel, abych se nezeptal:

„Všiml jste si, že měla sandály naboso a zlaté nehty?“

„Opravdu...? To snad ne...“

Záhadná cizinka na mě tak zapůsobila, že jsem dlouho nemohl usnout a pořád jsem musel myslet na ni i na tu její společnost.

Stejně měl ale Gervásio pravdu, takoví lidé – *umělci* – se mi v podstatě protivili. Myslím tím falešné umělce, jejichž dílo se omezuje na jejich chování; kteří se vytahují, předvádějí svoje složité city a záliby, jsou vyumělkovaní, rozčilující a nesnesitelní. Kteří si prostě berou z umění jen to falešné a vnější.

Hned mi ale napadlo něco jiného, čím jsem odporoval sám sobě: co když je nesnáším právě proto, že jim závidím a neumím být jako oni...

Rozhodně však, ať už se mi doopravdy protivili nebo ne, vábili mě jako zhoubná neřest.

Celý týden jsem pak Gervásia neviděl, což se stávalo zřídka.

Nakonec se objevil a povídá:

„Víte, navázal jsem s naší Američankou užší styky. Je to opravdu nesmírně zajímavá bytost. A pravý umělecký temperament... ty dvě maličké jsou její milenky. Je to velká lesbičanka.“

„Vážně...?“

„Ujišťuji vás.“

Víc jsme o cizince nemluvili.

Uplynul měsíc. Už jsem tu rusovlasou ženu pustil z hlavy, když mi jednou večer sochař náhle oznámil:

„Málem bych zapomněl: ta Američanka, co jsem vám onehdy představil, pořádá zítra velké soaré. Jste zván.“

„Já...!?“

„Ano. Řekla mi, abych přivedl pár přátel. A zmínila se o vás. Zalíbil jste se jí... Určitě to bude stát za to. Na závěr má být nějaké představení – apoteóza, balet nebo něco na ten styl. Jestli vám to ovšem připadá nudné, tak nechod'te. Mám dojem, že vás takové věci nebaví...“

Opět jsem protestoval, hloupě jako vždy; ubezpečoval jsem ho, že právě naopak, že ho velice rád doprovodím, a domluvili jsme se, že se příští večer v deset sejdem v Closerie.

V den slavnosti mě začalo mrzet, že jsem pozvání přijal. Mondénní život pro mě nebyl... A pak, muset si obléknout smoking, ztratit celý večer...

Ale co...

Když jsem přišel do kavárny – světe, div se! –, můj přítel už tam byl. A povídá:

„Víte, musíme ještě počkat na Ricarda de Loureira. Taky ho pozvali. A smluvil si tu se mnou schůzku. Vida, zrovna jde...”

A představil nás:

„Spisovatel Lúcio Vaz.“

„Básník Ricardo de Loureiro.“

A my navzájem:

„Velice mě těší, že vás poznávám osobně.“

Cestou jsme se rozpovídali a já jsem od první chvíle pojal k Ricardu de Loureirovi velkou náklonnost. Jeho arabský obličej s rozhodnými, pevně řezanými tahy dával tušit otevřenou, upřímnou povahu – zářící z jeho geniálních očí, černých jako uhel.

Zmínil jsem se o jeho díle, které jsem obdivoval, a on zase mi řekl, že četl mou sbírku novel a nejvíc že ho zaujala povídka *João Tortura*. Jeho názor nejenže mi zalichotil, ale ještě posílil mé sympatie k básníkovi, v němž jsem vytušil povahu, která aspoň trochu pochopí mou duši. Tu povídku jsem měl totiž nejraději, nejraději ze všech, a přitom byla jediná, kterou žádný kritik neocenil – a kterou dokonce i moji přátelé mlčky považovali za nejslabší.

Básníková výmluvnost byla ostatně skvělá a přesvědčivá zároveň, a poprvé jsem viděl Gervásia mlčet; on, který v každé společnosti hrál prim, teď poslouchal.

V avenue Bouloňského lesíka naše kupé konečně zastavilo před nádherným palácem, fantasticky osvětleným za rudými hedvábnými závěsy. Před vchodem stála spousta povozů – převážně však směs více či méně polámaných fiakrů a pár skvostných soukromých ekvipáží.

Vystoupili jsme.

U dveří nám jako v divadle jeden lokaj odebral pozvánky a druhý nás hned postrčil k výtahu, který s námi rychle vyjel do prvního poschodí. Tam se před námi otevřela ohromující podívaná:

Velký oválný sál, jehož strop tvořila nesmírně vysoká třpytná kupole, spočívající na pestrobarevných sloupech s kouzelnými volutami. Vzadu pozoruhodné jeviště vztyčené na bronzových sfingách, odkud se po schodech z růžového mramoru sestupovalo k prostornému polokruhovému bazénu s průzračnou vodou. Tři řady galerií – takže celý ten veliký sál dělal dojem přepychového, fantastického divadla.

Skrytý orchestr kdesi vyhrával valčíky.

Jakmile jsme vešli, všechny zraky se samozřejmě stočily k Gervásiu Vila-Novovi, kněžsky vznešenému v přiléhavém černém fraku. Hned tu byla cizinka a chtěla vědět, jak se nám její sál líbí. Dokončili jej totiž teprve před čtrnácti dny. Okázalá slavnost byla jeho vernisáží.

Nadšenými výkřiky jsme ocenili ten div a okouzlující žena se tajuplně pouсмála:

„Uvidíme, co řeknete později... *zvlášť pokud jde o světla...*“

Její toaleta nás oslnila. Tělo jí obepínala tunika z velice zvláštní, nepopsatelné tkaniny. Byla to jakási hustá pletenina z kovových vláken – ovšem z nejrozmanitějších kovů –, slitých v žhoucím jiskření, kde se všechny barvy tu kvílivě zabodávaly, tu zas svištivě tryskaly v hvězdokupách odlesků. *Na její tunice všechny barvy šílely.*

Mezi oky pleteniny prosvítala při bližším pohledu nahá plet'; zlatě se špičatil hrot ňadra.

Rusé vlasy měla nedbale stočené a protkané drahým kamením, jež proměňovalo ty plameny v nejjasnější paprsky. Na pažích se do sebe zahryzávali smaragdoví hádci. V hlubokém výstřihu ani jediný šperk... Dráždivá socha svíjející se touhy, platinové neřesti... A celé její tělo vydechovalo v modravém přítmí těžké aroma zločinu.

Po chvíli se spěšně vzdálila, aby uvítala další hosty.

Sál mezitím zaplnila bizarní, výstřední společnost. Byly tam záhadné polonahé ženy v odvážných plesových šatech a podezřelé tváře nad jednotnou černí slavnostních pánských úborů. Byli tam zarostlí zrzaví Rusové, jemně plaví Skandinávci, snědí a kudrnatí Středozemci – dokonce i Číňan a Ind. Sešla se tam prostě kosmopolitní Paříž – snobská a geniální.

Do půlnoci se tančilo a konverzovalo. Galerie patřily náruživým hráčům. Ve dvanáct však byla ohlášena večeře a všichni jsme se odebrali do jídelny – to byl další div.

Krátce předtím nám přišla Američanka důvěrně sdělit:

„Po večeři začne představení – můj Triumf! Shrnuji v něm své myšlenky o rozkoši jakožto umění. Světla, těla, vůně, oheň a voda – to vše se spojí v orgii těla zduchovnělého ve zlato!“

* * *

Když jsme opět vstoupili do velkého sálu – věřte nebo ne, dostal jsem strach... ucouvl jsem...

Scéna se změnila – jako by to byla docela jiná místnost. Zaplavoval ji těžký, extaticky mrazivý parfém, svištěl v ní tajuplný van, *popelavý van se žlutým nádechem* – tak divně mi to aspoň připadalo –, závan, jenž rozechvíval tělo nepoznaným mrazením. Avšak nejvelkolepější a nejpreludnější byla iluminace. Přiznám se, že nejsem s to ji popsat. Pokusím se nanejvýš naznačit, v čem byla její zvláštnost, její uhrančivost:

To světlo – zřejmě elektrické – tryskalo z nesmírného množství koulí, zvláštních různobarevných koulí, různě vzorovaných a různě průsvitných – především však ze zářivých vln, které chrlyly reflektory skryté na galeriích. Tyto světelné proudy, všechny namířené do téhož chimérického bodu v prostoru, se v něm sbíhaly v jediném víru – a teprve z tohoto meteorického víru se pak ve spleť odrazu promítaly na stěny a sloupy a naplňovaly sál nadzemským jasnem.

Takže výsledné světlo bylo vlastně projekcí světla – a tedy jiným světlem, ve skutečnosti nám však ten div, který nás ozařoval, jako světlo nepřipadal. Jako by to bylo cosi jiného – jakési nové fluidum. Nevymýšlím si; popisuji jen skutečný pocit: to světlo jsme víc cítili, než viděli. A neváhám dokonce tvrdit, že nepůsobilo na náš zrak, ale na náš hmat. *Kdyby nám někdo znenadání vyloupal oči, ani pak bychom nepřestali vidět.* A pak – což je nejpodivnější a nejúžasnější –, to zvláštní fluidum jsme vdechovali. Opravdu, spolu se vzduchem, s purpurovou vůní vzduchu jsme sáli světlo, které nám v duhové extázi, v závratném vzestupu proudilo do plic, zaplavovalo nám krev a rozezvučelo celé tělo. Ano, to čarovné světlo v nás rezonovalo, rozšiřovalo nám smysly, stupňovalo naše rozechvění, prostupovalo nás, omamovalo... Celé tělo se v něm oddávalo vzruchům, vůním, melodiím...!

A toto trýpytivé tajemství nedráždilo jenom nás, přejemnělé civilizací a uměním. Ze zmatených tváří a úzkostných gest všech diváků bylo zakrátko znát, že i je očarovalo rudozlaté kouzlo v onom zásvětím, *sexualizovaném* světle.

Náhle se však veškeré osvětlení změnilo a začalo krouživě klouzat; nás pak prolnuly záchvěvy mnohem mírnější, jako smaragdové polibky zlehka se dotýkající rozhryzaných rtů.

V tomto novém úsvitu se rozezněla pronikavá hudba neznámých rytmů – tenká melodie, v níž zvonily stopené křišťály a čepele mečů tlumeně osvěžovaly vzduch, z něhož se jemně odpařovaly vlhké pásy zvuků...

Když už jsme se tedy málem rozplynuli v nejzazší křeči duše – všechno ustalo, aby o to déle trvala naše rozkoš.

A vzadu nad ozářenou scénou se zvedla opona... Zhaslo zneklidňující světlo a osvěcovaly nás jen bílé kužele elektřiny.

Na jevišti se objevily tři tanečnice. Kadeře měly rozpuštěné – hrud' halila rudá blůza, pod níž se volně vlnila ňadra. Od pasu jim splývaly tenké tylové závoje. Na břiše mezi blůzou a tylem zelo prázdno – pruh nahého těla, na němž se rýsovaly symbolické květy.

Dívky se daly do tance. Nohy měly nahé. Točily se, skákaly, sbíhaly se a splétaly si navzájem údy, kousaly se do úst...

Vlasy první dívky byly černé a její tělo se blyštělo sluncem. Nohy vymodelované ze zlaté jitřenky se jí míhaly v oslňujícím světle a na pokraji klína se rozzářily v rudozlatém mase, jež vábilo k zahryznutí. Nejvíce však na nich vzrušoval průzračný stesk po velkém modrém jezeře s křišťálovou vodou, do něhož by se za měsíčné noci hroužily, bosé a k pomilování.

Druhá tanečnice byla typ zkažené dívenky. Hubená – ale s vyvinutými ňadry –, vlasy špinavě plavé, drzý obličejík, ohnutý nos. Nohy, mužsky svalnaté a tvrdé, vzbuzovaly divokou touhu kousat.

A konečně ta třetí, nejdráždivější, byla frigidní, křídově bílá bytost, vyzáblá, tenká, a její mrtvolné, zpustošené nohy evokovaly nemoc, mystické vytržení.

Tanec zatím pokračoval. Pohyby se postupně zrychlovaly, až se nakonec v jediné křeči jejich ústa spojila, a když se všechny závoje servaly – a odhalila se ňadra, břicho i klín –, propletla se i těla, prohnutá v neřestné agonii.

A v témže pokojném světle opona zase spadla...

Následovaly další obdivuhodné obrazy: nahé tanečnice prohánějící se v bazénu a těšící se z milostného laskání vod, záhadné baleríny, šířící vůně, jimiž fantastická atmosféra sálu ještě uhrančivěji potemněla, apoteóza nakupených nahých těl – smyslné vize

prudkých, divoce vířících barev, symfonie hedvábí a sametů rozvlákněných na nahých tělech...

Všechny tyto divy – opravdu neuvěřitelně perverzní – v nás však nerozněcovaly chlípné a zvířecky tělesné vášně; spíš touhu duše, žhavou a zároveň mírnou: netušeně sladkou.

Vytrácel se z nás dojem něčeho výstředního.

Nicméně třeštění, v němž se zmítaly naše duše, nepramenilo jen z lascivní podívané. To, co nás rozechvívalo, bylo dílem všeobjímajícího pocitu, který byl stejný, jako když posloucháme skvělou skladbu, hranou mistrovským orchestrem. A smyslné obrazy nebyly víc než nástroje tohoto orchestru. Zrovna tak světla, vůně, barvy... Ano, všechny tyto složky splývaly v úžasném celku, který prodchnul a rozepjal naši duši a který jen ona horečně pociťovala odkudsi zdáli, v propastném vzrušení. Nebyli jsme víc než duše. *Jen z duše vyvěraly naše tělesné touhy.*

Všechno však předčila závěrečná podívaná:

Světla se rozzářila ještě silněji, ostřeji a pronikavěji a tryskala teď v celých proudech z vrcholu kopule – a opona se rozevřela nad jakýmsi orientálním chrámem... Za zvuků těžké, drsné, vzdálené hudby se objevila *ona*, žena s rusými vlasy...

A začala tančit...

Halila ji bílá, žlutě žíhaná tunika. Bláznivě rozpuštěné vlasy. Na rukou fantastické šperky; a nohy bosé, zářící...

Jak jen vyjádřit její tiché, vlhké, křišťálově chladné kroky; vlnění jejího ohebného těla; opojnost jejích rtů, které si výstředně pozlatila – celou tu malátnou harmonii jejích pohybů; celý ten rozplynulý obzor, který její kroužení vyvolávalo z mlh...

V pozadí na tajuplném oltáři zatím vzplál oheň...

Ve stupňované neřesti z ní tunika pomalu klouzala, až náhle v ztlumené extázi jí klesla k nohám... Ach! Při pohledu na ten omamný zázrak se v tu chvíli nikdo nezdržel užaslého výkřiku...

Její nepostižitelné, přeludné a nahé tělo se liturgicky tyčilo v záplavě neskutečného třpytu. Tak jako rty měla pozlacené i hroty ňader a klín – bledým, chorobným zlatem. A celá se vlnila v šarlatovém mysticismu, odevzdávajícím se ohni...

Oheň ji však odmítal...

Tu v posledním perverzním linutí opět uchopila závoje a celá se zahalila až na nahý, zlatavý klín – strašlivý květ těla, zmítajícího se v karmínové agonii...

Vítězně hořela jediným plamenem...

A znovu odhalená – žhoucí a dravá, proskakovala teď mezi ohnivými jazyky, rozdírala je a opět splétala, *zmocňovala se* veškerého zpitého ohně, jenž ji svíral.

Konečně se však ukojená po divokých křečích náhle úžasně vymrštila jako meteor – zlatorudý meteor – a klesla do jezera, zjemnělého tisíci skrytých světél v popelavou modř.

A pak nastala apoteóza:

Všechna ta modravá voda se její přítomností rudě rozvlnila, rozpálila se jejím tělem, jímž pronikl oheň... A posedlá touhou po vlastní zhoubě se nahá šelma ponořila... Čím níž se však hroužila, tím víc vše planulo kolem ní...

... Až nakonec vyhaslý oheň se tajemně stal zlatem a její mrtvé tělo se heraldicky vznášelo nad zlatistými vodami – teď už tichými a rovněž mrtvými.

* * *

Znovu se rozsvítilo obyčejné světlo. Byl nejvyšší čas. Ženy se svíjely v hysterických záchvatech; muži měli zkřivené tváře a zmatené pohyby...

Otevřely se před námi dveře a my – bez klobouku, bezradní – jsme byli náhle na ulici, rozpálení a nechápající... Nápor chladného nočního vzduchu nás přivedl k vědomí a všichni – jako bychom se

probudili ze společného snu – jsme na sebe neklidně zírali v němém úžasu.

Ano, dojem byl tak silný, kouzlo tak omračující, že jsme se neodvážili říci ani slovo.

Ohromení a zdrcení jsme se rozešli domů...

Nazítří odpoledne, když jsem konečně procitl po jedenácti hodinách spánku, jsem už nevěřil, že ty podivné orgie – *Orgie ohně*, jak je později nazval Ricardo – vůbec kdy byly.

Šel jsem ven. Povečeřel jsem.

Právě jsem vstupoval do Café Riche, když mi někdo poklepal na rameno:

„Tak jak se vám daří, příteli? Jak se vám to líbilo?“

Byl to Ricardo de Loureiro.

Dlouze jsme se rozhovořili o zvláštní podívané, jíž jsme byli svědky. A básník dodal, že všechno mu teď připadá spíš jako vize geniálního onanisty než jako prostá skutečnost.

Rusovlasou Američanku jsem už nikdy nespatriil. Ani Gervásio se o ní nezmínil. A jako by šlo o nějaké nadpřirozené tajemství, o němž je lépe nemluvit – víc jsme se k tomu úžasnému večeru nevrátili.

A jestliže se mi vzpomínka na něj navždycky vtiskla do paměti, nebylo to proto, že jsem jej prožil – ale proto, že tenkrát večer začalo mé přátelství s Ricardem de Loureirem.

Tak tomu bývá. Některé události svého života si spojujeme s jinými, mnohem významnějšími – a mnohokrát se kolem jediného polibku točí celý svět, celé lidstvo.

Co ostatně v tomto konkrétním případě může znamenat onen fantastický večer v porovnání s naším setkáním – s *oním setkáním, které se stalo začátkem mého života*?

A nepochybuji o tom, že nám přátelství, které započalo v prostředí tak zvláštním, tak matoucím a skvělém, předurčil sám osud...

II

Uplynul měsíc a my dva s Ricardem nejenže jsme byli nerozluční společníci, ale také důvěrní, upřímní přátelé, jimž je cizí každé nedorozumění a kteří před sebou už málem nemají co tajit.

S Gervásiem Vila-Novou jsem se již nevidal.

Stejně se zanedlouho vrátil do Portugalska.

Ach, jak docela jiné, spontánnější a vřelejší bylo soužití s mým novým přítelem! Ničím mi nepřipomínal Gervásia Vila-Novu, který při sebemenší zámince hned řečnil:

„Víte, milý Lúcio ani netušíte, jak upřímně je mi líto lidí, kterým se nelíbí má díla.“ (Jeho díla byly skulptury doslova bez hlavy a paty, neboť on tesal výlučně zkroucená, do sebe zaklesnutá, monstrózní torza, na nichž však občas nějaký detail dával tušit obdivuhodné dláto.) „Samozřejmě že ne kvůli mně. Já o jejich hodnotě nepochybuji. Ale kvůli *nim*, těm chudákům, kterým chybí cit pro jejich krásu.“

Jindy zas:

„Věřte, drahý příteli, neděláte dobře, že spolupracujete s těmi plátky u nás... a že tak spěcháte s vydáváním svých knih. Skutečný umělec by měl zveřejnění své tvorby co nejdéle odkládat. Uspořádal jsem snad já už někdy výstavu...? Kniha by podle mě měla vyjít jen v omezeném nákladu; a výtisk po stu francích, jako to udělal ten... (a jmenoval onoho Rusa, představitele *divochů*). Publicita je mi odporná...!“

Naše rozmluvy s Ricardem – a to je zajímavá podrobnost – byly od samého začátku spíše rozmluvami dvou spřízněných duší než dvou intelektuálů.

Poprvé jsem doopravdy našel někoho, kdo se dokázal aspoň trochu pohroužit do neznámých zákoutí mého ducha – těch nejcitlivějších a pro mě nejbolestivějších. A jemu se stalo totéž – jak mi pověděl později.

Ne, že bychom byli šťastni – to ne...! Náš život sužovaly ustavičné pochybnosti, nepochopení, chmurné agonie...

Vystoupili jsme výše; vznášeli jsme se nad životem. Mohli jsme se opájet pýchou, kdybychom byli chtěli – tolik jsme však trpěli... Zbývalo nám jedině uchýlit se ke svým dílům.

Když mi Ricardo de Loureiro líčil svou úzkost, zabíhal do matoucích důvěrností, do podivných představ:

„Věřte, drahý Lúcio, nic už mě netěší, všechno mě nudí, odpuzuje. I to, co mě kdysi dokázalo nadchnout, mi ve vzpomínce bledne – při bližším pohledu je to ubohost, pouhý brak... Víte co? Dřív jsem před spaním na lůžku dlouze snil. A v těch chvílích jsem byl šťasten, představoval jsem si slávu, lásku, extázi... Dnes však už nevím, jakými sny se nechat unášet. Vytyčil jsem si ty největší... i ty se mi omrzely: jsou pořád stejné – a jiné najít nelze... A pak, nenudí mě jenom to, co mám – protiví se mi i to, co nemám, protože v životě i ve snu je to pořád jedno a totéž. Ostatně pokud snad někdy mohu trpět tím, že nemám něco, co ještě dokonale neznám, při hlubším zkoumání si popravdě řečeno okamžitě uvědomím: panebože, kdybych to měl, má bolest i má omrzelost by byly ještě větší... Takže *utrácet čas* je dnes jediným cílem mé pusté existence. Jestliže cestuji, jestliže píši – prostě jestliže žiji –, pak se tím chci jen nějak zabavit. Brzy však – a to už tuším – mi to stačit nebude. Co dělat potom? Nevím... opravdu nevím... Jaká nekonečná hořkost...”

Snažil jsem se ho povzbudit; chabě jsem ho přesvědčoval, že takové bezútěšné myšlenky musí pustit z hlavy. Vždyť má před sebou skvělou budoucnost. Je třeba se vzchopit!

„Skvělou budoucnost...? Hleďte, drahý příteli, dodnes jsem se ve své budoucnosti *neviděl*. A to, v čem se *nevidím*, se mi nikdy nepřihodí.“

Na můj tázavý výraz básník dodal:

„Jistěže, asi mě nechápete... Dosud jsem vám o tom nic neříkal. Od dětství totiž, když myslím na určité situace, k nimž může

v lidské existenci dojít, předem se v nich buď *vidím*, nebo *nevidím*. Například: ještě nikdy jsem se neviděl v životě – a povězte mi, jestli v něm ve skutečnosti jsme? Přejdou ale k některým podrobnostem:

Má dětská představivost si jako v románech kouzlila a vykreslovala tisíce milostných dobrodružství, jaká ostatně prožívá kdekdo. Při tom fantazírování jsem ale nikdy neviděl, že bych je sám později prožíval. A dodnes jsem se v žádné takové rozkošné epizodě neocítl. A ne že bych před tím prchal... Nikdy jsem před ničím neprchal.

A přitom byla v mém životě jistá zvláštní, ba i poněkud ošklivá situace. Často jsem si připomínal, že to truchlivé dobrodružství musí mít nějaký konec. A znal jsem jeden velice přirozený. V tom jsem si však sám sebe nikdy nepředstavil. Zato v jiném ano. Ten jiný konec však mohl vzniknout jen mým přičiněním. A mým přičiněním – to bylo zcela jasné – k tomu nemohlo, *nesmělo* dojít. Uplynul nějaký čas... Netřeba říkat, že došlo právě k tomu „nemožnému“...

Byl jsem výborný student, a přitom jsem se nikdy neviděl jako absolvent. A skutečně, jednoho krásného dne jsem najednou bez důvodu z univerzity odešel... Zběhl jsem do Paříže...

Ani v praktickém životě jsem se nikdy neviděl. Je mi sedmadvacet let a dodnes jsem si vlastní práci nic nevydělal. Naštěstí to nepotřebuji... Ba ani do života jsem ještě nevstoupil, prostě do života s velkým Ž – do života společnosti, chcete-li. Je to zvláštní: jsem samotář, který zná kdekoho, deklasovaný člověk, který nemá žádné dluhy, žádný vroubek – jehož si všichni váží, a přece ho nikde nepřijímají za svého... A je to tak. Opravdu jsem se ještě nikdy *neviděl*, přijatý. I v kruzích, kde se pohybuji nejčastěji, se neznámo proč cítím vždy jako cizinec...

Je to strašné; tahle má vlastnost mě někdy mučí. Jestli tedy *nevidím* hotové určité dílo, jehož projekt mě nadchl, je jisté, že se mi je nepodaří realizovat a že od své myšlenky brzy upustím – byť mi v podstatě připadala skvělá.

Abych to prostě řekl jasněji: je to podobný, třebaže opačně zaměřený pocit jako ten, o němž jste pravděpodobně slyšel – a možná jej i znáte –, pocit něčeho *už viděného*. Nestalo se vám ještě, že byste poprvé navštívil nějakou zemi, nějaký kraj a přitom – ve vzdálené, neurčité, zneklidňující reminiscenci – vám vytanulo na mysl, že v té zemi jste už někdy byl, tu krajinu že už jste někdy pozoroval, a *nevíte kdy ani kde...*?

Možná vám není jasné, milý příteli, jak spolu ty dvě věci souvisejí. Neumím vám to vysvětlit – a přece tuším, vím to jistě, že souvislost tu je.“

Podotkl jsem cosi neurčitého a básník dodal:

„Ještě jsem vám neřekl to nejpodivnější. Víte co? V žádném případě si sám sebe nepředstavím ve stáří, stejně jako se nikdy nevidím nemocný, umírající. Ba nevidím se ani jako sebevrah – jak si někdy snažím namluvit. A věřte, *já téhle své pověře přikládám takovou váhu, že – přísahám – kdyby nebylo absolutní jistoty, že umřeme všichni, já bych ve svou smrt nevěřil, protože se mrtvý, nevidím'...*“

Usmál jsem se jeho nápadu.

Do kavárny, kde jsme seděli, vešlo pár známých. Přidali se k nám a rozpředla se všední a nezávazná konverzace.

Jindy zase mi Ricardo v některých extravagantních odhaleních přece jen trochu připomněl Gervásiovo snobství. Ovšem... u Ricarda bylo bezpochyby všechno opravdové, procítěné. Přinejmenším *procítěné už jako literatura*. Básník mi to skutečně jednou večer vysvětlil:

„Ubezpečuji vás, milý příteli, že všechny myšlenky, které v mých dílech najdete, jakkoli bizarní a nemožné – jsou aspoň v něčem upřímné. To znamená: tlumočí emoce, které jsem skutečně cítil; úvahy, které mi skutečně napadly v souvislosti s nějakým aspektem mé psychiky. Může se ovšem stát, že vzniknou už v literární podobě...”

Ještě však k těm extravagantním odhalením:

Častokrát jsme zatoužili pohroužit se do normálního života a zapomenout přitom na sebe – proto jsme chodili hodně do divadel a *music hallů*, dychtívi také vzrušení, které poskytovalo prostředí tak intenzivně současné, evropské a luxusní.

Tak jsme se jednou v Olympii dívali na taneční vystoupení anglických *girls* v jakési revui, když se mě Ricardo zeptal:

„Povězte, Lúcio, vás někdy nepřepadá nevysvětlitelný, nesmyslný strach?“

Že ne, anebo jen velice neurčitě, odpověděl jsem.

„Zato se mnou,“ pokračoval básník, „je tomu jinak. Představte si, že mám strach z těchhle tanečnic.“

Rozesmál jsem se.

Ricardo pokračoval:

„Teď totiž – nevím, jestli jste si toho všiml – ve všech *music hallech* je velice módní, že tam tancují skupinky anglických děvčat. A tyhle dívky jsou vždycky úplně stejné – mají tytéž šaty, tytéž nahé nohy, tytéž jemné rysy a milý výraz. Já se tedy marně pokouším brát každou z nich jako individuum. Nedokážu jim přisoudit nějaký život – milence, minulost, určité zvyky, způsob bytí. Nemohu je oddělit od celku: odtud pramení můj strach. Není to póza, milý příteli, věřte, že ne.

To ale není jediný můj strach. Zakouším ještě další. Třeba: děs z oblouků – z některých vítězných oblouků a na ulici hlavně ze starých arkád. Ne ani tak z těch oblouků – jako spíš ze vzdušného prostoru, který rámují. A pamatuji se, že se mě zmocnil tajuplný pocit hrůzy, když jsem na konci jedné opuštěné ulice v kterémsi hlavním městě objevil malý oblouk nebo lépe řečeno bránu otevřenou nad nekonečnem. Tak jak to říkám – nad nekonečnem. Vskutku, ulice stoupala a za tím monumentem začínala bezpochyby klesat. Takže zdálky bylo skrz ten oblouk vidět jen obzor. Přiznám se, že jsem tam nějakou dobu stál a fascinovaně na to zíral. Zachvátila mě prudká touha jít tou ulicí až na sám konec a zjistit, kam spadá. Ale

neodvážil jsem se... Zděšeně jsem utekl. A vidíte, ten pocit byl tak silný, že už ani nevím, v kterém to neblahém městě mě rozechvěl...

Když jsem byl malý – a vlastně ještě dnes! – děsily mě lomené oblouky katedrál, klenby, stíny vysokých sloupů, obelisky, velká mramorová schodiště... v podstatě celý můj duševní život až do dneška je promítnutím mých dětských představ v rozšířené, obměněné podobě; pořád však ve stejném významu a stejné důležitosti: jen v jiné poloze.

A ještě pokud jde o mé pocity strachu: tak jako mě děsí prázdný prostor orámovaný obloukem – zneklidňuje mě i obloha v úzkých ulicích s vysokými domy, které se znenadání lomí v sevřených křivkách.“

Jeho duch se toho večera zřejmě ubíral bizarními cestami, protože ještě při odchodu z divadla mi sdělil další podivné úvahy:

„Budete se velice divit, drahý Lúcio, ale věřte, že čas, který jsem strávil touhle plytkou podívanou, nepovažuji za promarněný. Uvědomil jsem si hlavní příčinu svého utrpení. Vzpomínáte si, jak se na scéně objevil ten kurník? Ty nešťastné slepice chtěly spát. Strčily zobák pod křídlo, ale hned je zas vyburcovala buď zář reflektorů, namířených na ‚hvězdy‘, nebo zas skoky toho chlapíka... A *moje duše je stejně rozespalá jako ti ubozí ptáci* – napadlo mě. Ano, mé duši se chce spát a co chvíli ji probouzejí proudy světla, pronikavý halas: prudká úzkost, palčivé myšlenky, změť tužeb – vznešené sny, šedivá realita... Trpěl bych méně, kdyby nikdy nemohla usnout. Ve skutečnosti mě při tomhle ďábelském mučení nejvíc trýzní to, že moje duše kolikrát opravdu usne, *zavře oči* – že to musím říct tak směšně. Jakmile je však zavře, hned ji něco vyruší – a zas je vzhůru, ztracena v omámené agonii...”

Když mi později tenhle výrok připomínal, dodal ještě:

„Mé duševní utrpení, a to bez nejmenšího důvodu, je v posledních dnech o tolik, tolik větší, že dnes cítím svou duši fyzicky. Je to strašlivé! *Má duše nejenže se trápí, má duše krvácí*. Duševní muka se

mi proměňují ve skutečné bolesti těla, hrozné bolesti, které cítím hmotně – *ne v těle, nýbrž na duchu*. Jistě, těžko lze chtít, aby to někdo pochopil. A přece vás prosím, abyste mi věřil; přísahám, že je tomu tak. Proto jsem vám onehdy večer říkal, že mám rozespalou duši. Ano, má ubohá duše je ospalá až k smrti a nenechají ji spát – je jí zima a já ji neumím zahřát! Celá mi ztvrdla, celá!, vyschla mi a ztuhla; takže hýbat s ní – to znamená myslet – mi dnes působí ukrutné bolesti. A čím víc mi duše tvrdne, tím víc mě to nutí myslet! Celá smršť myšlenek – šílených myšlenek! – mi ji s jekotem trhá, rve a drásá v děsivé trýzni! Až jednou – a to je neodvratné! – se mi rozpadne, rozletí na tisíc kousků... Má ubohá duše, má ubohá duše...!”

V takových chvílích se Ricardovy oči potáhly závojem světla. Nezářily: potáhly se závojem světla. Bylo to velice zvláštní, ale bylo to tak.

Když jednou odpoledne básník opět hloubal o fyzických bolestech svého ducha, prohodil náhle žertovným tónem, který u něho byl tak neobvyklý:

„Kolikrát závidím svým nohám... Protože noha netrpí. Nemá duši, milý příteli, nemá duši...!”

Když jsem osaměl, celé hodiny jsem přemýšlel o básníkově zvláštní povaze a snažil jsem se k něčemu dojít. Nikdy jsem však neuměl proniknout do něčí psychiky, takže nakonec jsem dospěl k jedinému závěru: je to mimořádná bytost – geniální, znepokojivá. I dnes, po tolika letech, je to má jediná jistota, a proto bez jakéhokoli pořádku – tak jak mi to přichází na mysl – líčím nejcharakterističtější rysy jeho psychiky, jakožto pouhé dokumenty svého ospravedlnění.

Fakta, nic než fakta – jak jsem upozornil hned zpočátku.

Naše duše si dokonale rozuměly – jak jen si dvě duše mohou rozumět. A přece jsme byli dva docela různí lidé. Měli jsme málo společných povahových rysů. Shodovali jsme se vlastně jen v jediné věci: v lásce k Paříži.

„Paříž! Paříž!“ horoval básník. Proč jen ji tolik miluji? Nevím... Stačí, abych si uvědomil, že v této románské metropoli žiji, a zaplaví mě vlna pýchy, radosti a zanícení. Je to jediné pravé opium pro mou bolest – Paříž!

Jak miluji její ulice, její náměstí, její třídy! Když na ně vzpomínám daleko odsud – všechno mi závratně krouží před očima jako oslnivý přelud, zalévající mě světlem. I mé tělo, které se dostalo do jejich vcelku, víří s nimi.

V Paříži miluji všechno stejnou láskou: její monumenty, divadla, bulváry, zahrady, stromy... Všechno v ní je mi heraldické, všechno je mi liturgické.

Jakým utrpením byl pro mě rok, který jsem strávil daleko od svého Města, bez naděje, že bych se do něj mohl brzy opět pohroužit... Stýskalo se mi po něm stejně jako po těle ztracené milenky...

Za teskných odpolední jsem sestupoval posmutnělými ulicemi jižního Lisabonu a vzýval její jméno: má Paříži... má Paříži...

A dříve než jsem v noci usnul na velkém, opuštěném loži, vzpomínal jsem na ni – ano, vzpomínal jsem na ni – jako se vzpomíná na nahé tělo zlatisté milenky!

Když jsem se pak znovu vrátil do téhle úžasné metropole, okamžitě jsem zatoužil proběhnout všechny třídy, všechny čtvrtě, abych s ní splynul co nejtěsněji, aby mě vynesla k extázi... Ach, má Paříži, má Paříži...!

Nemyslete si však, Lúcio, že toto slavné město miluji pro jeho bulváry, kavárny, herečky, monumenty. Ne, to ne! Bylo by to příliš ubohé. Miluji je pro cosi jiného: pro tu aureolu, která je halí a tvoří jeho duši – kterou však nevidím; já ji cítím, já ji skutečně cítím a neumím vám to vysvětlit...!

Mohu žít jen ve velkých centrech. Zbožňuji pokrok, civilizaci, městský ruch, soudobou horečnou aktivitu...! To proto, že v podstatě nesmírně miluji život. Všechno si ve mně protiřečí. Žiji skleslý a sklíčený, bez elánu, a přitom obdivuji život jako nikdo jiný!

Evropo! Evropo! Povstaň v mém nitru, pronikni mě svým vzruchem, posvět' mě duchem doby...!

Stavět mosty! Budovat železnice! Vztyčovat ocelové věže...!"

A blouznil dál v bizarních představách a excentrických nápadech:

„Ano, jsem samý rozpor! I moje tělo je rozporné. Myslíte, že jsem hubený a shrbený? Jistě, ale mnohem míň, než vypadám. Divil byste se, kdybyste mě viděl svlečeného...

Ale jsou tu ještě jiné věci. Lidé ve mně vidí podivína. To proto, že nežiju, nemám milenky... zmizím... nikdo o mně neví... Pouhý omyl! Můj život je právě naopak životem bez záhad. Nebo snad ta záhada je právě v tom, že ve mně nic záhadného není.

A přitom můj život, zbavený všeho zvláštního, je bizarní – *ale bizarní naruby*. Jeho ojedinělost není v tom, že by obsahoval něco, co v normálním životě nenajdeme – ale v tom, že neobsahuje nic z toho, co je v každém životě běžné. Proto se mi nikdy nic nepříhodovalo. *Ba ani to, co se přihází každému*. Rozumíte mi?"

Vždycky jsem mu rozuměl. A on to věděl. Proto se naše důvěrné hovory obvykle protáhly až k ránu; chodili jsme pustými ulicemi, a planouce vzájemnou nákazou, necítili jsme chlad ani únavu.

V klidnějších chvílích se Ricardo rozpovídal o příjemných stránkách všedního života. A přiznával se mi:

„Kolikrát jsem tak osamělý v kruhu náhodných známých svým společníkům záviděl... Často vzpomínám na jednu večeři U zlatého lva... za deštivého prosincového večera... Byli se mnou dva herci a jeden dramatik. Víte kdo? Roberto Dávila, Carlos Mota, Álvares Sesimbra... Usilovně jsem se snažil být jedním z nich. Nakonec se mi podařilo oklamat sám sebe. Nějakou chvíli jsem byl šťasten, vážně... A Carlos Mota chtěl, abych s ním spolupracoval na jedné z jeho operet... Carlos Mota, autor *Videiřanky*, která měla takový úspěch v Trindade... Báječní hoši...! Proč jenom nemohu být jako oni...

Vždyť vlastně ten jejich život – ‚každodenní život‘ – je jediný, který mám rád. Ale prostě žít jej nemohu... A jsem tolik pyšný na to, že nejsem šťasten... A už jsme u toho: proklatá literatura...”

Po krátké pauze:

„Kdysi v Lisabonu se jeden můj důvěrný přítel, dnes už mrtvý, vytríbený umělec s velkou a zanícenou duší, divil, když viděl, jak se družím s některými nižšími bytostmi. To proto, že *právě ony* žijí naplno a já se v jejich společnosti utěšoval iluzí. Ty mé věčné rozpory! Vy, opravdoví umělci, opravdu vznešené duše – já vím – nikdy nevycházíte, ba ani nehodláte vyjít ze svého zlatého kruhu, nikdy nepocítíte přání sestoupit do života. V tom je vaše důstojnost. A dobře děláte. Jste mnohem šťastnější... Já však trpím dvojnásob, protože žiji v témž zlatém kruhu, a přece se dokážu vzrušit tam dole...”

„Právě naopak, o to jste větší,“ podotýkal jsem. „Ti, které máte na mysli, se neodvažují sestoupit dolů právě proto, že kdyby se vmísili do každodenní existence, jak správně tuší, nechali by se jí pohltit, utratili by svůj talent v banalitě. Jsou to slaboši. Jejich předtucha je instinktivně spasí. Zatímco vy, milý příteli, můžete riskovat styk svého talentu s prostředností. Jste tak velký, že vás nic nepošpiní.“

„Pouhá chiméra!“ odporoval básník. „Co já vím, kdo jsem... Rozhodně však politováníhodná je banalita *druhých*... Jak jen se ta ‚většina‘ spokojuje s trochou tužeb, trochou duchovních přání, trochou duše... Je to zoufalé...! Drama Georgese Ohneta, Bourgetův román, Verdiho opera, pár veršů Joãa de Deus nebo báseň Tomáše Ribeira – to jim úplně stačí k naplnění jejich ideálu. Co to však říkám? Vždyť už to je zjemnělost vyšších bytostí. Ti druzí – skutečně normální – nu... nedělejme si plané naděje, ti se spokojí s pozlátkovou oplzlostí nevzdělaného revuálního kýčáře...”

Většina, můj milý, *většina*... ti šťastní... A vůbec, kdoví, třeba právě oni mají pravdu... a všechno ostatní jsou jen hlouposti...

Nu co... nu co...”

Měsíce mýjely a my k sobě cítili stále touž náklonnost a přátelství.

Jednou v neděli odpoledne – dobře si na to vzpomínám – jsme si jen tak vyšli vzhůru po Champs Elysées, promíseni s davem, když básník sklouzl v hovoru k tématu, o němž se ještě nikdy nezmínil:

„Ty kouzelné pařížské neděle, kdy kolem nás pulzuje silný a zdravý život...! Je to život prostý, *život užitečný*, nám však mizí před očima. Tyto chvíle nepatří nám – éterickým snílům o kráse, které poznamenalo Nadreálno a posvětilo Neznámo... Bláhová pýcha! Oč líp by nám bylo, kdybychom byli stejní jako ti obyčejní lidé kolem nás. Měli bychom klid a mír, aspoň v duchu. Takhle máme jen světlo. Ale světlo oslepuje zrak... Jsme sám alkohol, sám alkohol... *alkohol, jímž vyprcháme ve spalujícím plameni!*

A právě pro ten ruch obrovského města, pro ten současný každodenní život miluji svou Paříž bláznivou něhou. Ano! Přesně tak, něhou – nekonečnou něhou. Já nejsem schopen mít city. Moje lásky byly vždycky jen něhou... Nikdy bych nemohl milovat nějakou ženu kvůli duši – to znamená kvůli ní samé. Zbožňoval bych ji jen pro to rozněznění, které by ve mně roznítil její *půvab*, pro její snědé prsty, jež by za slunečného odpoledne tiskly mou ruku, pro jemný tón jejího hlasu, pro její ruměnec – a její smích... její kvapné kroky...

Mne v lásce vzrušuje bílá sukně vlající po větru, atlasová stužka, kterou uvazují štíhlé ruce, pás, jenž se ohýbá, zatoulaná kadeř rozčuchaná vánkem, písnička broukaná šťastnými rty dvacetileté, květ rozkousaný v ústech ženy...

Ne, dokonce ani krása mě nevzrušuje. Je to cosi mnohem neurčitějšího – nepostizitelného a průzračného: *půvab*. A já jej objevuji opravdu ve všem – půvab... Odtud pak ta pošetilá, *sexuální touha* zmocnit se hlasů, úsměvů, vůní a barev...!

... Šílený, šílený a pustošivý žár...!“

Pak se pomalu upokojil:

„Ti dobří lidé kolem nás, drahý příteli, takové komplikace neznají. Žijí. Ani nemyslí... Jen já nemohu přestat myslet... Můj vnitřní svět se zvětšil – do nekonečna, a ustavičně sám sebe přesahuje! Je to strašné. Ach, Lúcio, Lúcio! Mám strach – strach, že přestanu být, že se rozplynu ve svém vnitřním světě, že zmizím ze života, v něm ztracený...

A tady máte námět k jedné ze svých novel: muž, který se tak soustředí, že zmizí ze života – vystěhuje se do svého vnitřního světa...

Vidíte to? Prokletá literatura...”

To odpoledne jsem měl zcela bezdůvodně dobrou náladu, nic mě netížilo. Celé tělo mi rozechvívalo mrazení – mrazení, jaké mě pronikalo ve vrcholných okamžicích mého života.

Ale Ricardo, který mi ukazoval skvostný landauer tažený dvěma nádhernými vraníky, už pokračoval:

„Hned bych měnil s tou krasavicí, která tam jede... Být krásný! Být krásný...! Jít životem plný záře... být v něm hvězdou... Znáte snad větší triumf...?

Vrcholem mé existence nebyla chvála, kterou jsem sklídl za některou ze svých básní, za své nadání – to opravdu ne! Něco docela jiného; hned vám to povím:

Tři roky jsou tomu, co jsem se jednou v dubnu procházel odpoledne po bulvárech, sám jako vždy. Najednou se hned za mnou ozval smích... Kdosi mi sáhl na rameno... Nevěnoval jsem tomu pozornost... Hned nato mě ale někdo v žertu zatáhl za ruku držádkem od slunečníku... Otočil jsem se... Byly to dvě dívky... dvě milé, usměvavé dívky... V tom čase nejspíš švadlenky z některého salonu na ulici de La Paix. V ruce nesly balíčky...

A ta odvážnější mi povídá:

„Víte, že vám to sluší?”

Odporoval jsem... Dál jsme šli společně a vedli obvyklé banální řeči. (Věřte, že si moc dobře uvědomuji, jak je tohle důvěrné sdělení směšné.)

Na rohu Faubourg Poissonnière jsem se rozloučil: mám schůzku s přítelem – tvrdil jsem. Ve skutečnosti jsem se v jakémsi perverzním hnutí rozhodl tuto příhodu ukončit. Snad jsem se bál zklamání, kdyby trvala déle. Nevím...

Rozešli jsme se...

To odpoledne je nejkrásnější vzpomínkou mého života...!

Ach bože, bože! Jak rád bych místo svého shrbeného těla, místo své zkřivené tváře – chtěl být krásný, úžasně krásný! A tenkrát odpoledne jsem jím na chvíli byl, věřím tomu... Napsal jsem totiž právě některé ze svých nejlepších básní.

Připadal jsem si skvělý, obdivuhodný... A odpoledne bylo modré, bulvár překrásný... A pak, měl jsem odvážný klobouk... na čele se mi vlnila mladická kadeř...

Celé týdny jsem potom žil tou ubohou vzpomínkou... zaplavovala mě nekonečná něha k dívence, kterou jsem pak už nikdy nepotkal – *kterou už bych nikdy nemohl potkat*, protože v té mé domýšlivé radosti mi ani nenapadlo si ji prohlédnout... Jak jen ji miluji... Jak ji miluji... Jak jí blahořečím... Lásko moje! Lásko moje!"

A celý proměněný – ozářený jasným, lahodným leskem svých portugalských očí –, Ricardo de Loureiro se v té chvíli zdál být skutečně krásný...

Mimochodem, dodnes nevím, jestli můj přítel byl či nebyl hezký. Měl v sobě tolik rozporů, že i jeho vzezření bylo rozporné: někdy nám jeho bledý, hubený obličej – pokud jsme jej pozorovali zepředu – připadal oslnivý. Z profilu však už to bylo jiné... Nicméně ne vždy: občas i jeho profil vypadal příjemně... v určitém osvětlení... v určitých zrcadlech...

Nejvíc mu ovšem na kráse ubíralo jeho tělo, jímž pohrdal a nechával je „ze sebe padat“, jak se výstředně, ale velice přiléhavě vyjádřil Gervásio Vila-Nova.

Dnešní básníkovy portréty ho ukazují jako velice krásného, s aureolou génia. Takový ovšem výraz jeho obličeje nebyl. Fotografové

a malíři, vědomi si toho, že jde o velkého umělce, posvětili jeho čelo nimbem, jenž mu nebyl vlastní. Portrétům slavných lidí by se nikdy nemělo věřit...

„Ani nevíte, drahý Lúcio,“ začal zase básník, „jak chápu triumfální pocit překrásné ženy, spočívající na krajkovém loži a pohlížející na své nahé tělo... skvostné... opojně jasné! Ženské tělo – jaká to nádhera! Kdybych já byl ženou, nikdy bych nedopustil, aby se mě zmocnilo tělo muže – smutné, suché, bledé: bez lesku a světla... Ano! S bezmezným obdivem a něhou vzhlížím k velkým rozkošnicím, jež svá mramorová těla proplétají výlučně se sobě podobnými – rovněž ženskými těly; žhoucími a úchvatnými... A připomíná mi to dávné přání být ženou – přinejmenším k tomu, abych jako v očarování mohl zírat na své nahé, bělostné nohy, jak chladně kloužou pod lněnou přikrývkou...“

Já zatím žasl nad směrem, jímž se naše rozmluva ubírala. Přestože dílo Ricarda de Loureira oplývalo smyslností a perverzními výstřelky, do našich rozmluv nic z toho neproniklo. Naopak. V jeho slovech se smyslná nebo prostě erotická nota nikdy neobjevila, a pokud se náhodou jen vzdáleně o něčem podobném zmínil, náhlý stud ho přiměl zmlknout.

O sexuálním životě svého přítele jsem nevěděl zhola nic. Po této stránce mi však Ricardo připadal vyrovnaný. Asi jsem se mylil... Určitě jsem se mylil. Důkaz – ano, důkaz! – mi téhož večera měla podat ta nejpodivnější, nejpovážlivější a nejtemnější zpověď...

Bylo půl osmé. Vyšli jsme po Champs Elysées a avenue Bouloňského lesíka až k Porte Maillot. Básník rozhodl, že povečeříme v Ermenonvillském pavilonu – a já jeho nápad rád přijal.

Ten slavný restaurant jsem měl vždycky ve velké oblibě. Bůhví proč... Jeho literární atmosféra (známá z románů), velký sál s rudým kobercem, vzadu schodiště; romantické stromy, jež jej stíní zvenčí, malé jezírko – to vše ve mně v tom mondénním ovzduší vzbuzovalo vzdálený, jemný a mihotavý stesk, astrální vzpomínku

na milostné dobrodružství, jež jsem nikdy neprožil. Na svit podzimní luny, spadalé listí, polibky a šampaňské...

* * *

Náš rozhovor při večeři byl docela prostý. Až při kávě Ricardo začal:

„Neumíte si představit, Lúcio, jak mě vaše přátelství těší, jak žehnám chvíli, kdy jsme se potkali. Než jsme se seznámili, stýkal jsem se jen s hostejnými, obyčejnými lidmi, kteří mě nikdy ani v nejmenším nechápali. Moji rodiče mě zbožňovali. O to méně mi však rozuměli. Zatímco vy, drahý příteli, jste šlechetná, velkorysá duše a máte dost jasnozřivosti k tomu, abyste mohl nahlédnout do mého nitra. A už to je hodně. Chtěl bych, aby toho bylo víc: i to však už je hodně. Proto se dnes poprvé odvažuji svěřit se někomu s nejpodivnější stránkou svého ducha, s největší bolestí svého života...”

„Jde o to,“ pravil, „že *nemohu být nikomu přítelem...* Ne protestujte... Nejsem váš přítel. Nikdy jsem nepoznal jiný cit – jak už jsem vám říkal –, než něhu. Největší přátelství by se u mě projevilo jenom největší něhou. A něha s sebou vždycky přináší touhu po laskání: touhu líbat... tisknout... Prostě: zmocnit se! A já teprve když ukončím své touhy, mohu skutečně pocítit to, co je vyvolalo. Proto jsem tedy svou vlastní něhu nikdy *nepocítil*, ale jen *tušil*. Abych ji cítil, to znamená, abych byl někomu přítelem (když už něha se u mě rovná přátelství), musel bych se napřed zmocnit toho, koho bych měl rád, ať ženy či muže. Bytosti téhož pohlaví se však zmocnit nemůžeme. *Takže já bych mohl být přítelem osoby téhož pohlaví jen tehdy, kdyby jeden z nás pohlaví změnil.*

Nesmírně tím trpím: každý může mít nějaké přátelství, které je mu v životě oporou, „smyslem“ celé existence – přátelství, které k nám někdo cítí; přátelství, které upřímně oplácíme. Zatímco já, i kdybych sebevíc chtěl, nikdy žádný cit oplatit nemohu: ve mně se

city *nezhmotňují!* Jako by mi chyběl nějaký smysl – jako bych byl slepý nebo hluchý. Určitý duševní svět je mi uzavřen. Je tu něco, co vidím a nemohu sevřít; něco, co nahmátnu a nemohu cítit... Jsem z toho zoufalý... věřte, hrozně zoufalý!

Jsou chvíle, kdy se sám sobě hnusím. Je to strašlivé! Považte: tváří v tvář lidem, které bych měl mít rád, jak dobře vím – *tváří v tvář lidem, k nimž tuším něhu* –, se mě zmocňuje prudká touha kousat je do rtů! Kolikrát jsem potlačil přání líbat matčina ústa...

A to ještě není vše: tyto hmotné touhy necítím svým tělem, jak byste mohl soudit; *cítím je svou duší*. Jenom svou duší bych mohl ukojit svá něžná přání. Jenom svou duší bych se dokázal zmocnit bytostí, k nimž tuším náklonnost – a tak uskutečnit, to znamená *citem oplatit přátelství*.

Tak to se mnou je...

Nic mi neříkejte... nic mi neříkejte...! Jen o váš soucit... hluboký soucit prosím..."

Mlčel jsem. Hlavou se mi hnala ničivá smršť. Připadal jsem si jako člověk, před nímž se náhle na rovné cestě plné slunce a stromů rozevřela ohnivá propast.

Básník však za nějakou chvíli docela nenuceně prohlásil:

„Nu... Pomalu abychom šli.“

A zavolal vrchního.

Vzali jsme si fiakr.

Když jsme pak jeli přes nevím už jaké náměstí, dolehl k nám zvuk houslí jakéhosi slepce, mrzačícího krásnou melodií. A Ricardo podotkl:

„Slyšíte tu hudbu? To je obraz mého života: úchvatná skladba, kterou kazí mizerný hudlař..."

III

Nazítří jsme se sešli jako obvykle, ale ani slovem jsme se nezmínili o podivné rozmluvě z předešlého dne. Nedošlo k tomu ani další den, ani kdykoli potom... až do rozuzlení mého života...

Básníková znepokojivá zpověď mi však z paměti nevymizela. Naopak – nebylo dne, abych si ji s hlubokým neklidem a téměř s jakousi posedlostí znovu nepřipomínal.

Bez zvláštních příhod – v téže harmonii a duševním spříznění – naše přátelství pokračovalo dál a stále se utužovalo. Po deseti měsících, koncem roku 1896, se Ricardo přes svou velkou lásku k Paříži rozhodl vrátit do Portugalska – do Lisabonu, kam ho v podstatě nemělo co táhnout.

Naše odloučení trvalo rok.

Za ten rok jsme si skoro ani nenapsali: já poslal básníkovi tři dopisy, on mně dva – pokud vůbec.

Finanční okolnosti a stesk po příteli pak nakonec i mne přiměly k tomu, že jsem z Paříže odjel. A v prosinci roku devadesátého sedmého jsem přijel do Lisabonu.

Ricardo na mě čekal na nádraží.

Jak jen se za ten rok, co jsme se neviděli, fyzicky změnil!

Jeho drsné tahy se zmírnily, změkly – byly po pravdě řečeno *ženštější* – a dokonce mu zbledla i barva vlasů, což na mě zapůsobilo nejvíc. Možná právě tenhle poslední detail podtrhl rozdíl, který jsem shledával v přítelově fyziognomii – v *rozptýlené fyziognomii*. Ano, takový byl můj celkový dojem: jeho rysy se rozplynuly – *byly teď méně znatelné*.

Podobně se změnil tón jeho hlasu i jeho pohyby: celý jako by zbledl.

Věděl už jsem samozřejmě, že se básník nedávno za mé nepřítomnosti oženil. Oznámil mi to ve svém prvním dopise; víc se však o tom nešířil, líčil to velice mlhavě – *jako by šlo o něco neskutečného*.

Já jsem mu krátce poblahopřál, na nic jsem se nevyptával, ba ani jsem se moc nedivil – rovněž jako by šlo o cosi neskutečného; o čem jako bych už věděl a *co jako by představovalo jisté rozuzlení*.

Vřele jsme se objali. Básník mě doprovodil do hotelu a dohodli jsme se, že ještě téhož dne u něho povečeřím.

O manželce nepadlo ani slovo... Dobře si pamatuji na svůj zmatek, když jsem si cestou do hotelu uvědomil, že jsem se na ni dosud nezeptal. A ten zmatek byl tak prudký, že tím spíš už jsem se potom v rozpacích skutečně nevysvětlitelných na nic nezmohl...

Večer jsem tam šel. Livrejovaný sluha mě uvedl do tmavého, ponurého – *přestože naplno osvětleného* – salonu. Opravdu, když jsem do té ozářené místnosti vstoupil, měl jsem podobný dojem, jako když z prudkého slunce vejdemo do místnosti stopené v pološeru.

Ponenáhlu jsem začal rozeznávat jednotlivé předměty...

A najednou, ani nevím jak, se se mnou všechno zatočilo jako v mlhách a já seděl na pohovce a rozmlouval s básníkem a jeho paní...

Ano. Dodnes nemohu říci, jestli ve chvíli, když jsem do salonu vstupoval, už tam někdo byl, anebo jestli se ti dva objevili až o něco později. Zrovna tak jsem si nikdy nedokázal vzpomenout na první slova, která jsem s Martou – jak se Ricardova žena jmenovala – při našem seznámení prohodil.

Vstoupil jsem prostě do toho pokoje tak, jako bych se překročením jeho prahu *navracel* do světa snů.

Proto také mé vzpomínky na onen večer jsou velice nezřetelné. Myslím však, že v jeho průběhu se nic zvláštního nepříhodilo. Povečeřeli jsme; určité jsme si hodně povídali...

O půlnoci jsem se rozloučil.

Sotva jsem přišel do svého pokoje, lehl jsem si a okamžitě jsem usnul... A teprve v tu chvíli jsem zase přišel k sobě. Opravdu, až když jsem usnul, měl jsem nesmyslný pocit, že se probírám z dlouhé mdloby a vracím se k životu... Je to jistě zmatené, ale líp to popsat neumím.

(Rád bych mimochodem zdůraznil, že si velmi dobře uvědomuji, jak podivné je vše, co tu píší. Hned ze začátku jsem vyzdvihl své odhodlání říci celou pravdu, třebaže bude nepravděpodobná.)

Od té doby jsem trávil u Ricarda celé večery. Zvláštní pocity už se neobjevily a jeho ženu jsem *ted' viděl* docela jasně.

Byla to půvabná žena s plavými, velice plavými vlasy, vysoká a urostlá – pevných, zářivých, *nepostižitelných* tvarů. Její modrý pohled se nostalgicky ztrácel v nekonečnu. Měla vznešené pohyby a kráčela lehkými, neslyšnými kroky – váhavými, ale rychlými. Překrásná, výrazná tvář jako by byla vymodelovaná ve zlatě. Štíhlost a bledost rukou zneklidňovala.

Věčně smutná – jakýmsi neurčitě tklivým smutkem –, ale tak milá, něžná a líbezná, že pro básníka byla bezpochyby tou nejvhodnější a nejideálnější družkou.

Začal jsem svému příteli závidět...

Po šest měsíců bylo naše soužití nad pomyšlení prosté a klidné. Těch šest měsíců představovalo jediné opravdu šťastné, mlhou obestřené období mého života...

Jen málokterý den jsem se s Ricardem a Martou neviděl. Skoro každý večer se u nich doma scházela skupinka umělců: já, dramatik Luís de Monforte, autor *Glórie*, bojovný kritik Aniceto Sarzedas, dva dvacetiletí básníci, jejichž jména jsem zapomněl, a především hrabě Sergej Varginskij, přidělenec z ruského velvyslanectví, jehož jsme velmi zběžně znali z Paříže a který se ted' k mému údivu stal v básnickově domě častým hostem. Už méně často se objevoval Raul Vilar a jeden jeho přítel – smutný případ vyšinutého člověka, který dnes píše nechutné novely, v nichž odhaluje intimní život svých přátel s úmyslem (jak říká na svou obhajobu) líčit ojedinělé psychologické jevy a tvořit tak umění vzrušující, silné a originální – v podstatě však pouze falešné a obscenní.

Večerní schůzky příjemně uplývaly v intelektuálních rozmluvách – hlavně o literatuře – a Aniceto Sarzedas jim svými obávanými výpady proti všem současníkům dodával neutuchající humoristické noty.

Občas se do našich debat vmísila Marta a prokazovala značnou vzdělanost a pronikavou inteligenci. Zajímavé je, že způsobem myšlení se nikdy nelišila od Ricarda. Naopak: vždycky se k němu přidala a v nepatrných podrobnostech podporovala a *rozvíjela* jeho teorie, jeho názory.

Rus Sergej Varginskij reprezentoval v naší umělecké skupince smyslnost – aspoň takový jsem měl dojem, nevím proč.

Byl to krásný pětadvacetiletý mladík. Vysokou a štíhlou postavou připomínal Gervásia Vila-Novu, který se před nedávnem brutálně zabil skokem pod vlak. Za rudými, vyzývavými, rozkošnými rty Sergeje Varginského se skrývaly zuby, jež asi ženy toužily líbat – světlorusé vlasy mu spadaly do čela ve dvou dlouhých zvlněných kadeřích. Oči stopené v zlatavém polostínu nespouštěl z Marty – jak jsem si uvědomil později. A pokud mezi námi byla nějaká žena, pak to byl spíš on než Marta. (Tehle bizarní pocit jsem si však ujasnil až později. Tenkrát mi žádné takové nesmysly ani nenapadly.)

Sergej měl nádherný hlas – jasný, zvučný, vřelý. Při vrozeném nadání Rusů pro jazyky se nemusel moc namáhat, aby jeho portugaltina neměla ani ten nejslabší cizí přízvuk. Proto mu Ricardo tak rád dával číst své verše, které se v tom božském hrdle nádherně rozezněly.

Bylo ostatně zřejmé, že básník cítil k Rusovi veliké sympatie. Mne naopak Varginskij popuzoval – asi tou svou přílišnou krásou –, takže jsem někdy ani nedokázal potlačit nevoli, když se na mě s něčím obrátil.

O mnoho milejší mi byly večery, které jsem trávil výlučně ve společnosti Ricarda a Marty – ba často jen Marty, protože básník se v takovém případě často uchyloval do své pracovny.

To jsem pak v dlouhých rozmluvách se ženou svého přítele zapomínal na čas. Pociťovali jsme k sobě vřelou náklonnost – to bylo

nepochybné. A v těch chvílích jsem také mohl plně ocenit pronikavost jejího ducha.

V mém životě se vůbec tenkrát vyjasnilo. Jisté velice vyčerpávající materiální okolnosti se změnily k lepšímu. Mé nejnovější, právě vydané knize se dostalo nadšeného přijetí. Sám Sarzedas jí věnoval dlouhý, pochvalný a bystrý článek...!

Ricardo mi zase nejšťastnější připadal u domácího krbu.

Konečně jsme zakotvili. Teď jsme doopravdy *žili*.

Uběhlo několik měsíců. Přišlo léto. Večerní schůzky v básnickově domě ustaly. Luís de Monforte odjel na svůj statek; Varginskij odcestoval na tříměsíční dovolenou do Petrohradu. Básnický potěr zmizel kdesi v Trás-os-Montes. Jen čas od času – s monoklem a neodmyslitelným pláštěm – se objevil Aniceto Sarzedas a bědoval nad svým revmatismem a nad nejnovější knihou.

Ricardo si naplánoval cestu do Norska, ale nakonec se rozhodl zůstat v Lisabonu. To léto hodlal zasvětit práci a dokončit *Diadém*, který se měl stát jeho mistrovským dílem. K tomu bylo skutečně nejlepší zůstat v hlavním městě. A protože Marta nic nenamítala, tak se také stalo.

V té době právě se mé důvěrné přátelství s přítelovou ženou velice upevnilo – přátelství, do něhož se nikdy nepřimísil ani stín touhy, přestože jsme trávili společně dlouhé hodiny. V pracovním zápalu nás Ricardo hned po večeri opouštěl a zavíral se ve své pracovně až do jedenácti, dvanácti v noci...

Přes přátelskou důvěrnost jsme ostatně vedli jen abstraktní řeči, v nichž se neprojevovala naše duše. Já Martě líčil zápletky svých budoucích novel a Marta mi k tomu říkala své stanovisko – předčítal jsem jí právě dopsané stránky, vždy v čistě intelektuálním kamarádství.

Do té doby mi na básnickově družce nic záhadného nepřipadalo. Naopak: zdála se mi velice skutečná, velice prostá, velice *určitá*.

Znenadání se mě však začala zmocňovat zvláštní posedlost...

Jednou večer, jako bych se prudce probudil z tvrdého spánku, jsem se náhle... tázal sám sebe:

„Kdo vlastně je ta žena...?“

Vždyť jsem o ní vůbec nic nevěděl. Odkud se vzala? Kdy se s ní básník seznámil? Záhada... Přede mnou se o své minulosti nikdy nemínila. Nikdy nemluvila o nějakém příbuzném, o nějaké přítelkyni. A Ricardo o tom rovněž mlčel, nevysvětlitelně mlčel...

Ano, to všechno bylo opravdu velice zvláštní. Jak ji básník poznal – on, který neměl žádné styky, ba ani k svým nečetným přátelům nechodil – a jak vůbec připadl na myšlenku uzavřít manželství, když ho to vždycky tak odpuzovalo...? *Manželství?* Byli vůbec svoji...? Ani tím jsem si nemohl být jist. Jen nejasně jsem si vzpomínal: ve svém dopise mi přítel vlastně nenapsal přímo, že se oženil. Totiž: asi se o tom zmínil, ale nikdy nepoužil toho pravého slova... A o své ženě mluvil vždycky jako o Martě-jak jsem si rovněž uvědomil dodatečně.

A tu mě napadla ještě podivnější okolnost, která mě dočista zmátla: *ta žena neměla vzpomínky; nikdy se jí po ničem nestýskalo.* Ano; nikdy mi neříkala o místech, kde byla, o někom, koho znala, o pocitu, který někdy měla – prostě o nějaké úplné maličkosti: třeba o stužce, květině, závoji...

Toto zjištění mě znepokojovalo: ta žena přede mnou vyvstávala, jako by neměla minulost – *jako by měla pouze přítomnost!*

Marně jsem se ty palčivé úvahy snažil zapudit z mysli. Večer co večer ve mně hlodaly čím dál víc, až jsem nedokázal myslet na nic jiného, než jak to tajemství odhalit.

Ve svých rozmluvách s Martou jsem se snažil ji přimět, aby se vrátila ke své minulosti. Tak jsem se jí docela přirozeně ptal, jestli zná to či ono město, jestli si často vzpomíná na své dětství, jestli se jí nestýská po některých létech jejího života... Ona však – a domnívám se, že rovněž přirozeně – ve svých odpovědích mé otázky

obcházela; nebo to spíš vypadalo, *jako by mi nerozuměla...* A já jsem se v nepochopitelných rozpacích nikdy neodvážil naléhat – *zarazil jsem se, jako bych se měl dopustit nějaké netaktnosti.*

K dovršení všeho jsem ani nevěděl, jaké city oba manžele pojí. Miloval ji básník skutečně? Bezpochyby. Nikdy mi to však neřekl, nikdy se nezmínil o lásce, která mezi nimi určitě musela být. Marta se chovala stejně – *jako by se o své lásce styděli mluvit.*

Jednou – když jsem viděl, že od Marty se žádnou podrobnost nedozvím – už jsem se neudržel a rozhodl se zeptat přímo Ricarda.

„Víte, že jste mi ještě nikdy nevylíčil příběh své lásky...“ zaútočil jsem na něho.

Okamžitě mě to zamrzelo. Ricardo zbledl; cosi zamumlal a ve snaze nějak to zamluvit začal o veršovaném dramatu, které chtěl napsat.

Moje utkvělá představa se mi zatím stala skutečným utrpením, a já se proto ještě nejednou pokusil zjednat si jasno – ať už v rozhovoru s Martou, nebo s básníkem. Vždycky však marně.

Málem bych ale zapomněl na to, co bylo na mé posedlosti nejpodivnější:

Nebylo to v podstatě ono tajemství obestírající přítelovu ženu, co mě mučilo nejvíc. Spíš ta nejistota: je má obsese skutečná, existuje skutečně v mém duchu, *nebo je to jen sen, který se mi zdál, na nějž nemohu zapomenout a který si teď pletu se skutečností?*

Byl jsem plný pochyb. Nevěřil jsem ničemu. Dokonce ani své posedlosti. Tápal jsem mezi stopami a v jasnějších chvílích jsem se bál, že snad přijdu o rozum...

Nastala zase zima a s ní umělecké večírky v básníkově domě, na nichž oba bardy, nadobro ztracené v Trás-os-Montes, vystřídal jakýsi novinář a rádoby dramatik a pak také slavný skladatel Narciso

do Amaral. Sergej Varginskij, plavější než kdy jindy, byl pořád ze všech nejvytrvalejší a nejprotivnější.

A právě na jednom z těch večírků – za deštivého prosincového večera – jsem si ověřil, že můj duch stůně, doopravdy stůně...

Narciso do Amaral se konečně odhodlal přednést nám svou koncertantní skladbu *Nadreálno*, kterou dokončil už před mnoha týdny a zatím ji znal jen on sám.

Usedl ke klavíru. Jeho prsty udeřily do kláves...

Moje oči automaticky utkvěly na Ricardově ženě, která si sedla do křesla vzadu v koutě, takže jsem zároveň na ni i na klavíristu viděl jako jediný.

Daleko od ní, na opačném konci salonu, zůstal stát básník.

A tu ponenáhlu současně s tím, jak byla hudba stále mámější, jsem viděl – ano, skutečně viděl -, jak se Martina postava s každým tónem pomalu rozplývá, bledne, až docela zmizela. *Před mým ustrnulým zrakem zbylo jen prázdné křeslo...*

* * *

Z toho přeludu mě náhle vytrhl aplaus posluchačů, které geniální hudba přivedla do úplného vytržení...

Ozval se Ricardův zastřený hlas:

„Nepoznal jsem dosud mocnější pocity, než jaké ve mně rozechvěla tahle obdivuhodná hudba. Nic nemůže překonat dojem úzkosti a neklidu, který vyvolává. Protrhly se závoje halící nadreálno – právě tím nás její harmonie znepokojuje... Zdálo se mi, že vše, co tvoří mou duši, se musí kondenzovat v nejvyšším vzrušení – a toužebně ve mně splynout v zářící kouli..."

Zmlkl. Ohlédl jsem se.

Marta se vrátila. Právě vstávala z křesla...

Když jsem šel v drobném, lezavém dešti domů, cítil jsem, jak se mi v nitru rozpoutala vichřice ze zlatých, plamenných spárů.

Všechno kolem mě vířilo v opojení tajemstvím, až jsem konečně – v záblesku zdravého rozumu – přesvědčil sám sebe, že ta fantastická vize byla pouze dílem nesmrtelné skladby.

Halucinaci jsem to ovšem přičítal jen proto, že jinak jsem si to záhadné zmizení vysvětlit neuměl. A i kdyby se její tělo skutečně rozplynulo, všiml bych si toho vzhledem k místu, které jsme v saloně zaujímali, pravděpodobně jen já. A opravdu se nedalo předpokládat, že by při tak sugestivní hudbě někdo dokázal odvrátit zrak od skvělého interpreta...

Od toho večera má posedlost ještě vzrostla. Připadal jsem si skutečně jako blázen.

Kdo jen to je, kdo je ta záhadná, stínová žena? Odkud přišla, *kde existovala...*? Už rok s ní rozmlouvám, a jako bych s ní nikdy nebyl mluvil... Nic jsem o ní nevěděl – takže chvílemi jsem až pochyboval o její existenci. To jsem pak v nepotlačitelné úzkosti běžel k básníkovi, abych ji viděl, abych se ujistil, že skutečně je – abych se ujistil, že ne všechno je šílenství: *že aspoň ona existuje*.

Při nejedné příležitosti u mě Ricardo jistě vycítil něco neobvyklého. Proto se mě také jednou odpoledne začal starostlivě vyptávat na mé zdraví. Hrubě jsem ho odbyl – dobře si vzpomínám – a netrpělivě jsem tvrdil, že mi nic není; a co vůbec jsou to za hloupé nápady.

Udivila ho moje nevysvětlitelná prudkost:

„Ale drahý Lúcio,“ podotkl pouze, „neměl byste se tak rozčilovat...“

Když jsem už nemohl déle potlačovat svou fixní ideu a tušil jsem, že se můj duch zhroutl, nedokážu-li konečně na tu záhadu vrhnout nějaké světlo – a vědom si také toho, že od Ricarda a Marty se v tomhle ohledu ničeho nedočkám –, rozhodl jsem se využít všech dostupných prostředků, ať budou jakékoli.

A tak jsem sáhl k podlým, špatně tajeným dotazům u básnickových známých – u těch, kteří v době jeho *svatby* museli být v Lisabonu.

S pátráním jsem začal u Luíse de Monforta.

Zašel jsem k němu pod záminkou, že se potřebuji poradit, jestli mám dát svůj souhlas dramatikovi, který zamýšlí upravit jednu z mých nejslavnějších novel pro divadlo. Hned po prvních slovech jsem se však neudržel a rovnou jsem se začal vyptávat, i když ne příliš jasně, na přítelovu ženu. Luís de Monforte vypadal užasle – *ne kvůli mým otázkám, ale kvůli tomu, že je slyší právě ode mne*; a s nesouhlasným výrazem začal o něčem jiném, jako by mé otázky byly indiskrecí, na niž se nesluší odpovídat.

A to se – kupodivu – opakovalo u každého, koho jsem se ptal. Jenom Aniceto Sarzedas byl o poznání otevřenější a odpověděl mi jakýmsi sprostým, obscénním výrazem – jak mívál ostatně ve zvyku.

Ach, jak jsem si v té chvíli připadal ubohý a špinavý – a jak jsem musel přemáhat svůj vztek, abych ho nezpolicíčkoval, abych mu na druhý den večer podal přátelsky ruku, když jsem se s ním setkal v básníkově domě...

Toto nechutné pátrání však mělo pro mě určitou výhodu. Ačkoli jsem v jeho průběhu ve skutečnosti nic nezjistil – došel jsem aspoň k jednomu závěru: že se nikdo nepozastavuje nad tím, nad čím se pozastavuji já; že nikdo si nevšiml toho, čeho jsem si všiml já. Všichni mě totiž poslouchali, jako by na záležitosti, jíž se mé otázky týkaly, nebylo v podstatě nic divného, nic tajemného – jako by to bylo pouze ode mě netaktní, *jako by bylo zvláštní, že se na to vůbec ptám*. To znamená: nikdo mi nerozuměl... A tak jsem dospěl k přesvědčení, že pravdu nemám já...

Na nějaký čas jsem zase zaplašil z mysli chmury; zase jsem mohl pokojně usednout vedle Marty.

Toto klidné období nemělo bohužel dlouhého trvání.

Ze všech básníkových známých jsem se neodvážil obrátit jen na jednoho, tak mi byl protivný – na Sergeje Varginského.

Nu a jednou večer jsme se náhodou potkali u Tavarese. Nebylo důvodu, proč bychom nepovečeřeli u téhož stolu...

... A v rozhovoru Rus najednou o Ricardovi a jeho ženě velice přirozeně prohlásil:

„Jsou to ale okouzlující lidé, tihle naši přátelé, vidíte? A jak milí... Básníka znám už z Paříže. Ale stýkat jsme se po pravdě řečeno začali až po naší společné cestě před dvěma lety... Jel jsem tenkrát jižním expresem z Biarritz do Lisabonu. Oni cestovali týmž vlakem a od té doby...”

* * *

IV

Rusova slova mě omráčila, doslova omráčila. Copak to bylo možné? *Že by si ji Ricardo přivezl z Paříže...*? Jak to, že jsem se s ní v tom případě nesetkal já? Nevypovázal jsem ho snad na nádraží Quai d'Orsay? Jistě, už je to tak, nevypovázal – vzpomněl jsem si najednou. Byl jsem nemocný, ležel jsem s pořádnou chřipkou... A on... Ne, to je nemožné... tak to být nemohlo...

Vzápětí však, když jsem si své vzpomínky snažil ujasnit, se mi poprvé, a to docela zřetelně, vybavily některé nejasné podrobnosti, týkající se básníkovy návratu do Portugalska...

Tolik miloval Paříž... a rozhodl se vrátit do Portugalska... *Oznámil mi to, a já jsem se nedivil* – nedivil jsem se, jako by tu byl nějaký důvod, který ten odjezd ospravedlňoval, který ho *vyžadoval*.

Ach, jak jen jsem teď litoval, že jsem na to nádraží nešel s ním, i když mi nebylo dobře a měl jsem možná ještě jiný důvod, na který už jsem zapomněl. Pamatoval jsem si nicméně, že přes horečku a silné bolesti v krku jsem málem vstal a šel se s přítelem rozloučit... Zmocnila se mě však taková tělesná slabost, že jsem zůstal ležet, pohroužen do hluboké malátnosti, *do podivné, šeré malátnosti...*

* * *

Kdo to asi je... kdo to je? Jak k *tomu všemu* došlo...?

A teprve pak jsem se jasně upamatoval na básníkův dopis, z něhož jsem se podle všeho měl dozvědět o jeho sňatku: fakt je, že mi v tom dopise o žádné svatbě nepsal; dokonce se o ničem takovém ani vzdáleně nezmiňoval – psal mi jen, že se jeho život změnil, mluvil o svém domově a používal výrazů, jež mi teď ohnivým písmem tančily před očima: „když tedy žije někdo po mém boku“; „když konečně ze všeho, co jsem rozvrátil, přece jen něco povstalo...“

A všiml jsem si teď také zajímavé věci: mluvil o tom všem, jako by šlo o události, o nichž už jsem věděl, a bylo tudíž zbytečné je líčit, stačilo je komentovat...

Byla tu však další, ještě bizarnější okolnost: že totiž já sám jsem se nedivil, jako bych skutečně *o tom všem* věděl, ale jako bych na to byl úplně zapomněl a teprve z jeho dopisu si to nejasně připomínal...

Ano: ani jsem se nedivil, ani jsem mu o svém zapomenutí nepsal, na nic jsem se neptal – ba vůbec mě nenapadlo se na něco vyptávat, *nenapadlo mě naprosto nic*.

Tajemství tedy neztrácelo na síle; odklonilo se však jiným směrem. To znamená: fixní idea, kterou ve mně vyvolalo, se podstatně změnila.

Dřív mě to tajemství znepokojovalo jen jako tajemství: kdyby se objasnilo, i moje duše by se zbavila stínů. Jen ono mě trápilo. A teď – dobrý bože! – namísto muk tu bylo uhranutí; záhada obestírající mou neznámou mě teď naopak vábila, opíjela mě jako šampaňské – byla jedinou krásou mé existence.

Od této chvíle jsem se měl snažit sám, aby tajemství trvalo dál, a zabránit, aby na ně cokoli vrhlo nějaké světlo. A kdyby se zhroutilo, nesmírně bych trpěl. Ba co víc: i kdyby se rozpadlo, nechal bych je možná v nějaké iluzi žít dál!

Můj duch si na to tajemství zvykl – a ono se mělo stát pancířem, plamenem a zlatou stopou mého života...

To jsem si ovšem neuvědomil hned; trvalo mnoho týdnů, než jsem to pochopil – a když jsem to spatřil v plném dosahu, s hrůzou jsem ucouvl. Dostal jsem strach; veliký strach... To tajemství byla ta žena. A já jsem miloval právě to tajemství...

... Miloval jsem tu ženu! Toužil jsem po ní! Toužil jsem po ní!

* * *

Můj bože, jak jsem krvácel...

Duch se mi rozštěpil v úděsném kolísání; ustavičné mrazení mi pronikalo tělem skrz naskrz. Nespál jsem, ba ani jsem nesnil. Kolem mě byly samé lomené linie, skvrny shnilého světla, disonantní zvuky...

Tehdy jsem se silou vůle vzchopil a zdravým rozumem se snažil najít východisko, které by mě spasilo před propastí, na jejímž okraji jsem na své cestě životem už téměř stál... Našel jsem je hned. To, co mě k té ženě táhlo a rozněcovalo mou touhu po ní, nebyla její duše ani její krása – bylo to její tajemství. Zničí-li se tajemství, rozplyne se kouzlo: budu moci bezpečně jít dál.

Rozhodl jsem se svěřit se vším Ricardovi, vyličít mu svou úzkost a snažně ho poprosit, aby mi vypověděl všechno, úplně všechno, aby učinil konec tajemství, aby zaplnil mezery v mé paměti.

Své rozhodnutí jsem však nedokázal dovést do konce. Ztratil jsem elán, jakmile jsem vytušil, že budu trpět mnohem víc, mnohem zoufaleji, když se očarování rozptýlí, než když se jím sám nechám rozvracet.

Chtěl jsem tedy sebrat odvahu k něčemu jinému: k útěku.

Na celý týden jsem se zavřel doma, nic jsem nedělal, jen jsem přecházel po pokoji sem a tam. Přítel mi posílal jeden vzkaz za druhým, a když jsem pořád neodpovídal, jednou odpoledne se ke mně vypravil. Řekli mu, že nejsem doma, ale Ricardo toho nedbal a s hlasitými protesty vtrhl do mého pokoje.

„Člověče, co to k čertu znamená? Snad z tebe nakonec nebude neurastenik? Prosím tě, buď tak laskav, oblékni se a hned pojd' se mnou k nám.“

Nedokázal jsem odmítnout, omluvit se. Místo toho jsem se jen usmál:

„To nic. Já jsem prostě podivín...“

A v tom okamžiku jsem se rozhodl dál před tou propastí neprchat; odevzdat se proudu – nechat se unášet, kam až to půjde. *A s tímto rozhodnutím se mi vrátila veškerá rozvaha.*

Šel jsem s Ricardem. Při večeři se nemluvalo o ničem jiném než o mé „pošetilosti“ a nejvíc jsem si z toho dělal žerty já sám.

Marta byla toho večera překrásná. Měla na sobě černou krepdešínovou blůzu s hlubokým výstřihem. Úzká sukně dávala tušit dokonalou linii nohou, jež se ve vykrojených střevíčkách ukazovaly skoro nahé a na nichž skrz punčochy s kovovými vlákny, propletenými do širokých kosočtverců, prosvítala pleť...

A poprvé jsem při večeři seděl vedle ní, protože básník se vymluvil na průvan a přesedl si...

O těch dvou týdnech, které přišly potom, nic nevím. Moje rozvaha však trvala dál. Žádný podivný nápad mi nezkalil mysl, žádné váhání, žádná výčitka... A přesto jsem cítil, jak mě unáší, jak sladce mě unáší oblak jasu, halící mě od hlavy až k patě a ochromující mi smysly – *takže jsem je nemohl vidět*, i když jsem věděl jistě, že je mám a že jsou naprosto jasné. *Bylo to, jako bych si byl schoval ducha do zásuvky...*

* * *

Dva večery po mém návratu se její ruce poprvé nenuceně setkaly s mými...

Ach, jak horoucí byly teď chvíle, které jsme trávili o samotě... Naše slova skládala – aspoň myslím – nesouvislé věty, za nimiž jsme

tajili to, co jsme cítili a nechtěli dosud odhalit, ne z nějaké obavy, ale výlučně z perverzní smyslné touhy.

Až jednou večer bez jediného slova uchopila mé prsty a polaskala si jimi hroty ňader – až se zašpičatily a drsně rozdíraly rezavé hedvábí kimona.

A večer co večer přicházela další mlčenlivá rozkoš.

Tu jsme se třeba líbali na zuby, jindy ke mně natáhla bosé nohy, abych je hryzal – rozpouštěla si pro mě vlasy; nabízela mým zubům svůj nalíčený klín, své obscénní, šarlatově tetované břicho...

A teprve po tolika žhavých výstřednostech, po tolika bezuzdných extázích – když jsme k dalším výstřelkům neměli více sil – jsme se jeden druhému doopravdy odevzdali.

Stalo se to v únoru, za jednoho smutného, deštivého a šerého odpoledne. Byly čtyři hodiny. Právě jsem o ní snil, když se ta kouzelná bytost náhle zjevila přede mnou...

Překvapením jsem vykřikl. Marta mě ale ihned umlčela divokým polibkem...

Bylo to poprvé, co přišla ke mně, a já žasl i trnul nad její smělostí. Ani jsem jí to však nemohl říct: pořád mě kousala...

* * *

Konečně se naše těla propletla, zmítala se posedlá ryšavou touhou...

... A ve skutečnosti jsem se jí nezmocnil já – to ona, celá nahá, ona se zmocnila mne...

* * *

Večer jsem jako obvykle večeřel u Ricarda.

Byl jsem v podivuhodném rozpoložení; žádné výčitky, žádné zábrany – ani mráček. Naopak, už dlouho jsem neměl tak dobrou náladu. I můj přítel si toho všiml.

Dlouho jsme ten večer rozmloovali, což už se dlouho nestalo. Ricardo odpoledne konečně dopsal svou knihu. Proto zůstal s námi...

... A v důvěrném rozhovoru jsem na tu zlatavou epizodu dokonce zapomněl. Díval jsem se kolem a ani jsem nepomyslel, že Marta je určitě nablízku...

Hned jak jsem se druhého dne ráno probudil, vzpomněl jsem si, že básník mi řekl podivnou věc:

„Víte, že jsem měl dneska zvláštní halucinaci, Lúcio? Odpoledne, kolem čtvrté... Dopsal jsem poslední verš. Vyšel jsem z pracovny. Zamířil jsem do své ložnice... Náhodou jsem se podíval do zrcadla na skříni a *neviděl jsem se v něm!* Opravdu! Viděl jsem v něm všechno kolem, všechno, co mě obklopovalo. *Jen svůj obraz jsem neviděl...* Nedovedete si představit můj úžas... ten tajemný pocit, který se mě zmocnil... Ale víte co? Nebyl to pocit děsu, *byl to pocit pýchy.*“

Když jsem se však nad tím zamyslel, zjistil jsem, že ve skutečnosti mi můj přítel nic takového neřekl. To jen já – ve velice komplikované a velice zvláštní reminiscenci – jsem si vzpomínal nikoli na to, co mi doopravdy řekl, ale na to, co mi říci měl.

V

Náš vztah pokračoval dál bez jediného stínu.

Ach, jak pyšný na svou lásku jsem byl v těch výšinách... Žil jsem jako očarován, v ustavičném omámení bělostnou apoteózou tělnosti...

V jakých deliriích se zmítala naše šílená těla... jak nepatrný jsem si připadal, když ona se nade mnou tyčila duhově zářící a stinná, celá nahá a liturgická...

Ustavičně jsem žasl nad jejím kouzlem – nad svým triumfem. Měl jsem ji! Měl...! A mé nadšení bylo tak výsostné a má touha tak

nezměrná, že jsem někdy – jak psávají v romantických a hloupých dopisech prostomyslní milovníci – nemohl uvěřit svému štěstí a skoro se bál, že to všechno je jenom sen.

Moje soužití s Ricardem bylo stále stejné, i moje náklonnost k němu. Ničeho jsem nelitoval, ani jsem se neodsuzoval. Ostatně tím, že jsem se ve všech situacích viděl předem, už dřív jsem nynější okolnosti předpokládal a nabyt jsem jistotu, že tomu tak má být.

Chápal jsem to skutečně tak, že svému příteli nijak neškodím ani neubližuji – nikterak neklesl v mých očích.

Určité poklesky a skrupule jsem nikdy nepojímal konvenčně. Rozhodně jsem tedy nejednal proti němu; a na druhé straně jsem se zase nedokázal pohoršit nad tím, co jsem mu udělal.

A i kdyby mé jednání bylo opravdu zločinné, nepáchal jsem ten zločin ze zlé vůle, *zločinně*. Proto jsem si tedy nemohl nic vyčítat.

Já mu sice lhal – ale rád jsem ho měl pořád stejně. Lhát neznamená méně milovat.

Ovšem – a to bylo zvláštní – tuto plnou lásku, bez výčitek, jsem prožíval v bolestném neuspokojení. Nesmírně jsem trpěl. Ale proč, Bože dobrý? Krutá záhada...

Miloval jsem ji a ona mne určitě také... Dávala se mi celá bez výhrad... Co mi chybělo?

Neznala náhlé vrtochy, náhlá odmítání, tak jako jiné milenky. Neutíkala mi, netýrala mě... Co mě tedy trápilo?

Bůhví...

Jisté je, že když jsem se s ní miloval, byl jsem pln strachu – neklidného strachu a agonie: nebeské agonie, modře žíhaného strachu; přece však smrti a děsu.

Když jsem daleko od ní vzpomínal na naše extáze, přepadala mě náhle nevysvětlitelná nevolnost. Daleko od ní...? Dokonce i v nádherném okamžiku odevzdání se ten odpor ve mně zdvíhal a šířil,

místo co by mizel; prolínal se s nejvyšší extází, a přitom – což je nejpodivnější – byl pouze fyzický, jak jsem nikoli věděl, ale tušil.

Ano, když jsem ji měl a když jsem na to znovu vzpomínal, ucítil jsem vždycky pachut' choroby, zrůdnosti, jako bych se byl zmocnil dítěte, bytosti jiného druhu nebo mrtvoly...

A přitom její tělo, to byl triumf; to nádherné... smysly zmámené – vonné a zářící, hmatatelné... zdravím kypící tělo...

Co bojů jsem teď musel svádět sám se sebou, aby nevycítila můj odpor, ten odpor – jak opět zdůrazňuji –, který jen vydráždil a znásobil mou touhu...

Vrhal jsem se nyní na její nahé tělo, jako bych se řítil do propasti vzduté stíny, chřestící ohněm a ostrím dýk – nebo jako bych pil nepostřehnutelný jed věčného zatracení ze zlaté číše, heraldické, starodávné...

Začal jsem se bát, abych ji jednoho dne nezardousil – a v mystickém blouznění, jemuž jsem někdy propadal, mě hned napadlo, jestli ta fantastická žena není jen démon: démon, jímž jsem trestán na onom světě, kam už jsem sestoupil.

A odpoledne mójela jedno za druhým...

Ať jsem se sebevíc snažil svádět svá muka na naši lež, na náš *zločin* – nedokázal jsem se oklamat. Ničeho jsem přece nelitoval; nemohl jsem mít výčitky... Byl to jen přelud!

Po tolikerém přemýšlení a úvahách o všech těch podivných okolnostech jsem si na ně však za nějaký čas málem zvykl. A upokojil jsem se.

Nové období klidu však netrvalo dlouho. Tváří v tvář tajemství se klid zachovat nedá – a já si brzo uvědomil, že dosud nic nevím o ženě, kterou jsem každé odpoledne svíral v náručí.

V nejintimnějších rozhovorech, v nejšlenějších objetích zůstávala touž sfingou. Ani jednou se mi s ničím nesvěřila – a dál byla bytostí bez vzpomínek.

A nadto nejenže jsem neznal nic z její minulosti – já také pochyboval o její přítomnosti. Co dělala Marta v době, kdy jsme nebyli spolu? Bylo to k neuvěření! Nikdy mi o tom nevyprávěla; nepřišla ani s tou nejobyčejnější příhodou – s jakoukoli banalitou, jaké si my všichni, muži i ženy, ba i ti nejzdrženlivější z nás, bezmyšlenkovitě sdělujeme... *Ano, jako by ve skutečnosti nežila, když nebyla se mnou.*

Tak mi to blesklo hlavou a hned jsem si vzpomněl na další podivný fakt:

Zdálo se, že Marta nežije, když není se mnou. A zrovna tak já, když jsem ji neměl vedle sebe, jsem nenašel nic hmotného, co by mohlo dokázat její existenci: žádné psaní, závoj, uschlý kvítek – ani podobenku nebo kadeř. Jen její parfém, který prosytil mé lože a lehce se vznášel kolem mě. Parfém je však nezachytitelný. A proto jsem stále znovu toužil ji vidět, mít ji vedle sebe, abych se aspoň ujistil, že *existuje*.

Ve vzpomínkách jsem si nikdy nedokázal vybavit její tvář. Její rysy mi unikaly stejně, jako před námi mizí postavy z našich snů. A když jsem se někdy vší silou pokoušel na ně rozpomenout, viděl jsem před sebou Ricarda. Jistě proto, že básník jí žil nejbližší.

Můj duch potřeboval bezpochyby hodně síly, aby odolal smršti, která jím zmítala...

(Podotýkám však, že reálné obsese, které tu líčím, nepociťoval můj duch neustále. Mizely třeba na celé týdny a i v obdobích, kdy mě sužovaly, měly svůj příliv a odliv.)

Kromě toho, co jsem tu vyložil a co bylo na mém trápení nejpodstatnější, mučily mě ještě některé maličkosti, takové zrádné hlouposti. Stačí uvést jednu sice bezvýznamnou, přece však příznačnou kuriózní epizodu:

Přestože jsme byli s Ricardem velcí a důvěrní přátelé, netykali jsme si, zřejmě proto, že k našim stykům došlo poměrně pozdě – a že jsme se nekamarádili už v dětství. Ostatně nikdy nám to nepřišlo divné.

A teď jsem se najednou občas přistihl, že příteli tykám. Hned jsem se samozřejmě opravil a *začervenal jsem se, jako bych se dopustil neopatrnosti*. A to se opakovalo tak často, že jednou večer básník nanejvýš přirozeně poznamenal:

„Člověče, nemusíš být hned rozpaky celý bez sebe, rudý jako rak, když se náhodou spleteš a řekneš mi ‚ty‘. Mezi námi je to přece směšné. Víš co, dohodněme se: ode dneška žádné vykání. Ať žije tykání! Je to o mnoho přirozenější...“

A tak se také stalo. Ale stejně jsem se zpočátku necítil docela volně, když jsem mu říkal „ty“ – *jak mi bylo dovoleno*.

Ricardo se nejednou obrátil k Martě a žertoval na můj účet:

„Tenhle Lúcio je vážně divný pavouk... Vidíš to? Stydlivý jako panenka... plachý jako holubička... Naivka, že mu není rovno...!“

Moje rozpaky však měly svůj důvod – mimochodem dost komplikovaný:

Při našich intimních schůzkách a objetích jsme si s Martou tykali.

A protože jsem znal svou roztržitost, bál jsem se, abych se před Ricardem nepodřekl a neoslovil ji tak.

Z těch rozpaků se nakonec stala fixní idea a právě proto, že jsem na to moc myslel, začal jsem se plést. *To jsem ale potom vždycky tykal nikoli Martě, ale Ricardovi*.

A přestože jsme se pak domluvili na tykání, moje rozpaky ještě pár dní trvaly, jako by Ricardo ve vši důvěře a nevědomosti vyžadoval, abych si tykal s jeho ženou.

Naše milostné schůzky s Martou se odehrávaly vždycky odpoledne v mém bytě.

U nich doma se mi nikdy oddat nechtěla. Tam jen nabízela své rty mým zubům a byla svolná k stříbřitým neřestem.

Sám jsem se divil, jak očividně bez potíží za mnou chodí každé odpoledne ve stejnou dobu a jak dlouho se může zdržet.

Jednou jsem jí radil, aby byla opatrná. Smála se. Chtěl jsem, aby mi to vysvětlila: jak to, že není divné, když je tak dlouho pryč, a jak to, že vždycky přijde tak klidná, chodí si po ulici, jako by se nic nedělo, nezáleží jí na čase... Tu se hlasitě rozesmála, kousla mě do rtů... utekla...

Pak už jsem se jí na to nevyptával. Považoval jsem za nevkusné naléhat.

Byla to ale zase další záhada, která ještě vybičovala mou obsesi...

Martina neopatrnost stejně neznala mezí.

Doma mě líbala při otevřených dveřích, ani ji nenapadlo, že by nás mohl přistihnout nějaký sluha – nebo třeba sám Ricardo, který často nenadále vyšel ze své pracovny. Ano, tím se nikdy nezatěžovala. Jako by k tomu nemohlo dojít – *jako bychom se nelíbili*.

Ostatně nejdůvěřivější byl sám básník. Stačilo se na něj podívat a hned člověk poznal, že ho netrápí žádné starosti. Jakživ nebyl tak spokojený, v tak dobré náladě.

I ten náznak smutku a hořkosti, který mu po svatbě ještě čas od času zachmuřil tvář, teď úplně zmizel – jako by postupem doby už zapomněl na událost, jejíž připomínka onen lehký stín vyvolávala.

Jeho dávné duševní komplikace už ho nermoutily, jak mi svěřil hned po mém příjezdu do Lisabonu – v tom ohledu se prý jeho život *pročistil*.

A zvláštní je, že právě potom, co se Marta stala mou milenkou, se všechny ty stíny rozplynuly a já mohl jasně vidět jeho skvělé rozpoložení – jeho pýchu, jeho radost, *jeho triumf*...

Martina neopatrnost byla teď den ode dne větší.

V bláznivé odvaze se už s některými něžnostmi netajila ani přímo před Ricardem!

Celý jsem se třásl, ale básník se nikdy nedivil, *nikdy to neviděl*, anebo pokud to viděl, měl pro to jenom úsměv.

Tak jsme jednou v létě svačili odpoledne na terase, když mi Marta znenadání poručila – gestem, které se opravdu mohlo brát jako nevinný dětský žert –, abych ji políbil na čelo, za trest, že jsem jí něco řekl.

Váhal jsem a hrozně jsem zrudl; když ale Ricardo naléhal, strachy celý rozechvělý jsem se shýbl a zlehka se dotkl rty její pleti...

Na to Marta:

„To přece není žádný pořádný polibek! Vy to snad ještě ani neumíte... Nestydíte se? Ukaž mu, Ricardo, jak se to dělá...“

Přítel se smíchem vstal, popošel ke mně... vzal mi obličej do dlaní... políbil mě...

* * *

Ricardův polibek byl týž, úplně týž, stejně barevný a vzrušující jako polibky mé milenky. Cítil jsem jej stejně.

VI

Má trýzeň byla večer co večer horší. A přestože mi bylo jasné, že veškeré moje utrpení, veškeré moje obavy pramení jen z nesmyslných obsesí, a že tudíž pro ně nemám žádný důvod – jisté je, že alespoň jednu nepochybnou jistotu jsem vytušil: ať už tomu bylo jakkoli, mrazivý strach, který mne co chvíli pronikal, měl svůj reálný důvod. Moje obsese mohly být nesmyslné – moje obavy však měly v podstatě své oprávnění.

Dál jsme se scházeli každé odpoledne v mém bytě a já teď se strachem čekal na okamžik našeho objetí. Se strachem, ale zároveň v zoufalé touze po tom, co mě tím strachem naplňovalo.

Na svůj odpor jsem zapomněl; teď mě mučila jiná pochybnost: přesto, že se naše těla proplétala a prolínala, že ona byla má, cele má – začalo se mi zdát, nevím proč, že jsem se jí nikdy nezmocnil úplně; že dokonce nebylo možné se toho těla zmocnit úplně pro jakousi fyzickou nemožnost: *asi jako by byla stejného pohlaví jako já!*

A vždycky když mi to šílené pomyšlení blesklo hlavou, vzpomněl jsem si, že Ricardův polibek, ten mužský polibek mi chutnal po Martině kousání; byl stejně barevný a vzrušující...

* * *

Uběhlo několik měsíců.

Mezi více či méně klidnými obdobími čas plynul dál. Zapomínal jsem na svůj nepokoj, na své tajemství a pracoval na další knize novel – poslední, kterou jsem měl napsat...

Mé truchlivé sny, mé velké sešity plánů – v jakém vzepětí jsem si vás navršil... a nakonec se všechno zhroutilo v troskách... Éterický stavitel věží, které nebudou nikdy postaveny, katedrál, jež nikdy nebyly vysvěceny... Ubohé věže z měsíční záře... ubohé katedrály z mlh...

* * *

V té době se v mé krizi objevila jedna velice zajímavá etapa, kterou nechci opomenout: během ní jsem hodně přemýšlel o svém případu, ale bez jakékoli vnitřní trýzně – chladně, neúčastně, jako by se mě to netýkalo.

A hlavně jsem se rozhodl prozkoumat počátek našeho vztahu. Jak to vlastně vzniklo? Záhada... Ano, i když se to může zdát divné, faktem je, že jsem zapomněl na všechny drobné události, které mu nutně musely předcházet. Určitě jsme přece nezačali hned polibky a hříšnými něžnostmi – bezpochyby bylo něco předtím, na co jsem si teď nemohl vzpomenout.

A zapomněl jsem na ty události tak dokonale, že jsem po pravdě řečeno neměl dojem zapomnění: zdálo se mi nemožné si na to vzpomenout, asi jako je nemožné vzpomenout si na něco, co se nikdy nepříhodovalo...

Opakuji však, že všechny tyhle podivné věci mě nemučily: v té etapě jsem se zkoumal vždycky zvenčí, v jakési fascinaci – v jasno-zřivé fascinaci, z níž pramenila má tehdejší úleva.

A rozpomínal jsem se jen – jak už jsem říkal – na první dotek našich rukou, na náš první polibek... Snad ani na to ne. Pravda byla prostě taková: já jsem jen věděl, že k prvnímu doteku rukou, k prvnímu vášnivému polibku muselo dojít... jako ve všech románech...

Když ve mně stesk po onom prvním polibku ožil jasněji – vybavil se mi vždy jako ta nejpřirozenější, nejméně odsouzeníhodná věc, přestože to byl polibek na ústa... Na ústa? Ani tím jsem si nebyl jist. Naopak: je docela dobře možné, že jsem ho dostal na tvář – jako políbení od Ricarda, *podobné polibkům Martiným*...

Ach Bože, kdybych byl tušil, že mému utrpení není zdaleka konec, že vše, co už jsem zkusil, není ničím ve srovnání s další trýzní – tentokrát trýzní opravdovou, nejen pouhou obsesí...

Jednoho dne jsem totiž zpozoroval určitou změnu v Martině chování – v jejích pohybech, v její tváři: nejasnou stísněnost, neobvyklou roztržitost, jejichž příčinou byla zřejmě nějaká starost. Současně jsem si všiml, že už se mi nevzdává s touž náruživostí.

Nebývala teď u mě tak dlouho jako dřív a jednou odpoledne poprvé nepřišla vůbec.

Nazítří se o tom nezmínila a ani já jsem se na nic neodvážil vyptávat.

Mezitím jsem si uvědomil, oč se změnil výraz jejího obličeje: na tváři se jí znovu rozhostil melancholický klid – ten klid však byl teď jiný: světlejší, smyslnější, bledší...

Od té doby docházela stále nepravidelněji – anebo přišla jindy než obvykle a hned zase odcházela, aniž se mi vzdala.

Žil jsem tedy v ustavičných mukách. Každý den, sotva jsem oči otevřel, trnul jsem strachem, že snad nepřijde. A čekal jsem na ni od samého rána, zavřený doma, plný nepotlačitelného neklidu, který mě spaloval a ničil.

Martu však ani nenapadlo svou nepřítomnost a své odmítání omlouvat. A já, přestože jsem chtěl, tolik chtěl, jsem se nezmohl ani na tu nejpopověchnější otázku.

Musím ostatně dodat, že náš poměr znamenal konec důvěrného přátelství. Od chvíle, co se Marta stala mou, vzhlížel jsem k ní jako k někomu, kdo stojí mnohem výš, komu vděčím za všechno. Přijímal jsem její lásku jako milodar od královny – jako něco, co jsem nejmíň čekal, *jako nemožnost*.

A proto jsem ani nemukl.

Byl jsem jen její otrok – otrok, s nímž se spustila prostopášná patricijka... Tím víc se však do mě zavrtávala úzkost.

* * *

Jednou odpoledne jsem se rozhodl.

Už dávno minula hodina, kdy Marta obvykle chodívala.

„Co asi dělá? Proč nepřišla...!?“

Musel jsem něco zjistit, stůj co stůj!

Už víckrát jsem se za ní chtěl vypravit, když nepřišla. Nikdy jsem se však neodvážil odejít z pokoje v dětinské obavě, že snad – i když tak pozdě – přece jen přijde.

Toho dne jsem se však dokázal přemoci. Rozhodl jsem se...

Zoufalý touhou jsem se rozběhl ke svému příteli...

Našel jsem ho v pracovně zavaleného papíry, jak připravuje dvou-svazkový výbor ze svých nevydaných básní – výbor, s nímž si lámal hlavu už déle než rok.

„Jdeš jako na zavalanou!“ vykřikl. „Aspoň mi pomůžeš s touhle příšernou prací...!“

Něco jsem zakoktal a vůbec jsem si netroufl zeptat se na jeho ženu, jedinou příčinu mé nečekané návštěvy... Byla doma? Asi ne. A přece...

Spatřil jsem ji až u večere. Měla na sobě vycházkový kostým...

* * *

Všechny mé obsese se teď rozplynuly a změnily se v žárlivost – žárlivost, kterou jsem tajil před svou milenkou jako hanbu, kterou jsem tajil sám před sebou, a snažil se místo ní vrátit ke své dřívější posedlosti. Ale marně.

Přece však se nikdy nestalo, že by mi Marta nepatřila déle než tři dny.

Fyzická hrůza, kterou ve mně její tělo budilo už dřív, byla zase zpátky. Tato hrůza však spolu se žárlivostí jen podněcovala mou touhu, do ruda rozdmýchávala mou extázi.

Ještě víckrát jsem se odpoledne rozběhl k nim domů, jakmile Marta nepřišla. Vždycky jsem však zastihl Ricarda. Marta se objevila teprve u večere... A já jsem se po ní ve své neuvěřitelné nesmělosti nikdy nesháněl – dokonce jsem na to vždycky zapomněl, jako by to nebyl jediný důvod, proč jsem v tuhle dobu k svému příteli vůbec přišel...

Jednou se však básník pozastavil nad mými nečekanými návštěvami, nad horečným výrazem, s nímž jsem tam pokaždé vpádl, a od té doby už jsem se o to nepokoušel, stejně to bylo zbytečné.

Rozhodl jsem se ji sledovat.

Vzal jsem si jednou odpoledne kupé a se staženými záclonkami jsem dal zastavit poblíž jejich domu... Nějakou dobu jsem čekal. Konečně vyšla. Poručil jsem kočímu, aby jel pomalu za ní...

Marta se vydala příčnou ulicí, zahrnula doleva a pak zamířila do třídy rovnoběžné s tou, v níž bydlela, dosud málo zastavěné. Jejím cílem byl domek se zelenými kachlíky. Vešla bez klepání...

* * *

Jak jen jsem trpěl! Jak jsem trpěl...! Přišel jsem si pro nepopiratelný důkaz, že má jiného milence... Byl jsem blázen, že jsem se za ní vypravil... Ted' už jsem nemohl sám sebe klamat, ani kdybych chtěl...

A jak jsem se kdysi mýlil, když jsem myslel, že tělesná nevěra mé milenky by se mě nedotkla, že by mi nevadilo, kdyby patřila jiným...

Tehdy začala má poslední trýzeň...

V úsilí předem odsouzeném k nezdaru jsem se ještě pokoušel zapomenout na to, co jsem odhalil – schovat hlavu pod peřinu jako děti, když se za zimních nocí bojí zloděje...

Když jsem ji nyní objímal, zmítal jsem se v extázi tak prudké, kousal jsem ji tak vášnivě, až si mi jednou postěžovala.

Jestliže mi tedy vědomí, že ji má jiný milenec, rvalo srdce, mou žádost to naopak rozněcovalo k zběsilosti...

Ano! Ano! – šarlatová znamení! – to nádherné, triumfální tělo se dávalo třem mužům – tři chlapi se na ně vrhali, aby je poskvrnili, aby je vysáli...! Tři? Kdoví, třeba celý dav...? A současně s tím, jak mě to pomyšlení rozdíralo, ovládlo mě perverzní přání, aby tomu skutečně tak bylo...

Když jsem ji ted' divoce svíral, jako bych se monstrózními polibky zmocňoval i všech těch mužských těl, jež se po ní válela.

Už jsem dychtil jen po tom, abych našel na jejím těle vášnivé kousnutí nebo škrábnutí, jakoukoli stopu po jiném milenci...

A jednoho dne jsem konečně triumfálně objevil na jejím levém nadru velkou černou skvrnu... V nezadržitelné zuřivosti jsem k té modřině přilnul ústy – a sál jsem ji, hryzal, drásal...

Marta však ani nehlesla. Bylo by docela přirozené, kdyby proti takovému běsnění protestovala, vždyť jsem dokonce ucítil v ústech chuť krve. Ona si však opravdu neposteskla. Jako by si toho brutálního laskání nevšimla...

Takže když odešla, nemohl jsem se na svůj žhavý polibek rozpo-
menout – v jakési zvláštní pochybnosti jsem si ho vůbec nedokázal
vybavit...

* * *

Ach, co bych za to dal, kdybych znal toho druhého milence... ty
druhého milence...

Kdyby mi o svých láskách otevřeně, upřímně pověděla, kdybych
věděl, jak tráví svůj čas – celá moje žárlivost by zmizela, neměl bych
pro ni žádný důvod.

Vskutku, kdyby to netajila přede mnou, *kdyby to tajila jen před
druhými*, já bych byl ten první. Mohl bych se tím tedy pyšnit; roz-
hodně bych nemohl cítit uraženou ješitnost. Pochopil jsem totiž, na
čem jsem: veškeré mé utrpení plynulo jen z raněné ješitnosti.

Ne, nemýlil jsem se, když jsem se dřív domníval, že by mě nevěra
mé milenky netrápila. Bylo ovšem třeba, aby mi o svých láskách, ba
i o své rozkoši pověděla.

Má pýcha nemohla snést jenom tajnosti. A Marta byla samá zá-
hada. Odtud pramenila moje úzkost – *a moje žárlivost*.

Mnohokrát – aspoň myslím – jsem se jí to pokoušel naznačit, vy-
světlit jí, jak to všechno cítím, a přimět ji, aby se mi cele svěřila, a tak
aby má trýzeň konečně ustala. Ona mě však buď nikdy nepochopila,
anebo její cit na tak velký důkaz lásky nestačil.

Jestliže tedy všechny ostatní obsese potlačila má žárlivost, zbýval mi ještě – jak už jsem řekl – můj nepochopitelný odpor.

A když jsem si jej znovu snažil sám sobě vysvětlit, přepadla mě náhlá obava: *co když za to může právě ten druhý milenec?*

To je totiž tak:

Odjakživa mi byly vlastní mocné fyzické antipatie, čistě vnější. Vzpomínám si například, že v Paříži občas chodívala do jedné restaurace, kde jsem vždycky večeřel s Gervásiem Vila-Novou, jedna velice půvabná mladá Italka – bezpochyby modelka –, která se mi tak líbila, že jsem po ní málem začal toužit.

Rychle mě to však přešlo.

Jednou v neděli jsem ji totiž uviděl, jak se vede za ruku s člověkem, který se mi nanejvýš hnusil a jehož jsem už znal od vidění; hrál každé odpoledne karty v jedné měšťácké kavárně na náměstí Saint-Michel. Byl to přesně ten typ, jemuž služby a dámy kolem čtyřicítky říkají *fešák*. Blondák, pleť krev a mléko, nakroucený knírek a nakadeřené vlasy, dlouhé řasy, drobná ústa – jako panenka uplácaná z másla, kluzký v jednání, v gestech. Příručí z módního závodu – co jiného...!

Ten cukrový panák se mi tak hnusil, že jsem do té provinční kavárny na náměstí Saint-Michel už nikdy nevkroutil. Jeho přítomnost jsem prostě nesnášel. Připadal mi stejně k zblití jako směs žluklého špeku, slepičího sádla, medu a anýzu...

Když jsem ho potkal – což se stávalo často –, nikdy jsem nedokázal potlačit podrážděné gesto. Jednou ráno jsem se mimochodem ani nenásnídal, protože když jsem se usadil v restauraci, kam jsem obvykle nechodil, ten nádiva byl tak drzý, že si přisedl zrovna ke mně... Ach! Měl jsem sto chutí ho zfackovat, udělat mu z toho rozkošného nosíku placku... Ale ovládl jsem se. Zaplatil jsem a šel jsem pryč.

Nu a potkat tu malou koketku zavěšenou do takového blbce bylo stejné, jako kdyby mi byla padla k nohám mrtvá. Samozřejmě, že byla pořád k pomilování – já ale bych už nesnesl ani její blízkost.

Ten blondáček ji nadobro pošpinil, umastil. A kdybych ji políbil, okamžitě bych cítil ten tuk, tu vlhkou pachut' slin, čehosi lepka-vého a mazlavého. Vyspat se s ní by bylo stejné jako vykoupat se ve špinavém, žlutě zpěněném moři, kde plave sláma, kusy korku a slupky z melounu...

A co když prostě odpor, který se mě před Martiným obdivuhod-ným tělem zmocňoval, byl téhož původu? Co když její neznámý milenec byl někdo pro mě zrovna tak nechutný...? Třeba jsem to opravdu tušil, tím spíš, že když jsem ji měl v náruči – jak už jsem přiznal –, zakoušel jsem zrůdný pocit, že zároveň s ní svírám muž-ské tělo milencovo.

V podstatě jsem však věděl téměř jistě, že tomu tak není; že je to někdo úplně jiný a že příčina mého záhadného odporu je o hodně složitější. Nebo lépe řečeno: že i kdybych toho milence znal a neměl ho rád, nebyl by to důvod k téhle ošklivosti.

Její tělo mě rozhodně neodpuzovalo nějakým pocitem nevolnos-ti – odpuzovalo mě jen pocitem zrůdnosti, čehosi *neznámého*: štítil jsem se jejího těla stejně, jako jsem se odjakživa štítil epileptiků, bláznů, čarodějnů, vizionářů, králů, papežů – lidí, jež pozname-nalo tajemství...

Naposled jsem se ještě pokusil pohnout k nějakému vysvětlení Martu – nepokrytě jí vylicit celé své trápení, nebo jí aspoň říci pár tvrdých slov. Prostě nějak s tou strašlivou situací skoncovat.

Nedokázal jsem to. Sotva jsem měl na jazyku první slovo, spatřil jsem nekonečno jejího pohledu... ten pohled mě fascinoval. A jako médium v hypnotickém stavu jsem začal říkat něco jiného – *možná jen to, co mě nutila říkat ona*.

Pak jsem se aspoň odhodlal zjistit, kdo vlastně v tom zeleném dom-ku bydlí. Takové špehování se mi hnusilo, ale cožpak jsem už dost neklesl tím, že jsem sledoval Martu?

Dodal jsem si odvahy a rozhodl jsem se získat potřebné informace u sousedů, v krajním případě třeba u domovníka – pokud v tom domě nějaký vrátný vůbec byl.

K průzkumu jsem si zvolil nedělní dopoledne, kdy jsme se s Martou scházeli jen u Ricarda, který nás odpoledne vždycky vzal na projížďku autem, což tehdy – psal se rok 1899 – budilo v Lisabonu velkou pozornost.

Když jsem však zahrnul do příčné ulice, vedoucí na třídu, kde stál záhadný dům, najednou jsem strnul: přede mnou kráčel Ricardo. Nebylo kam se schovat. On už mě uviděl, ani nevím jak:

„Ale? Co tu děláš v tuhle dobu...?“ zvolal překvapeně.

S největším vypětím sil jsem zakoktal:

„Totiž... Šel jsem k vám... Ale napadlo mě, že si prohlédnu tyhlety nové ulice... Nějak se necítím...“

„Z toho horka?“

„Ani ne... A co ty... pověz... Dopoledne přece nechodíš ven... zvlášť v neděli...“

„Ale, takový pošetilý nápad. Zrovna jsem dopsal pár básní. A že jsem je chtěl někomu přečíst, řekl jsem si, že zajdu k Sergeji Varginskému... Je to tady hned vedle... Pojd' se mnou... Aspoň nám uteče čas do oběda...“

Po těchto slovech jsem se celý roztrásl. Mlčky a bezmyšlenkovitě jsem se k němu připojil.

Mlčení prolomil básník:

„Tak co tvoje hra?“

„Dokončil jsem ji minulý týden.“

„Cože!? Ale vždyť jsi mi ještě nic neřekl...!“

Neobratně jsem se vymlouval:

„Asi jsem na to zapomněl...“

„Člověče, ty mluvíš, že z toho nikdo není moudrý...!“ zvolal se smíchem – na to si přesně pamatuji. A dodal:

„Tak honem, povídej... Jsi spokojen se svým dílem...? A jak jsi vyřešil ten problém v druhém dějství? Sochař přece jen umře...?“

A já:

„Vyřešilo se všechno báječně. Sochař...“

Došli jsme k zelenému domku. Zarazil jsem se...

Ne! Nebyl to přelud: před námi, na protějším chodníku, mířila k tajuplnému domu svými lehkými, nerozhodnými, ale rychlými a tichými kroky Marta – jako by neviděla, neslyšela – tentokrát zaklepala na dveře, vešla...

V tu chvíli mi básník prudce stiskl paži a pravil:

„Nemá vlastně smysl Rusa zdržovat. Mne teď hlavně zajímá tvoje drama. Pojd', zajdeme si pro ně k tobě. Odpoledne bych si to rád poslechl. Tím spíš, že auto potřebuje opravit. Každou chvíli se na něm něco porouchá...“

* * *

Zbytek dne jsem prožil jako v hustém závoji z mlh. Přesto jsem Ricardovi a Martě mohl přečíst své drama. Ano, zaskočili jsme ke mně, a když jsme se vrátili do vily, Marta už byla zpátky, a *dokonce jsem si všiml, že se stačila převléknout* – ačkoliv proti svému zvyku neměla domácí úbor, ale vycházkové šaty.

Také si vzpomínám, že za celou tu dobu, co jsem svou hru předčítal, jsem měl jediný jasný pocit: jak je zvláštní, že v takovém duševním stavu mohu ještě něco dělat.

Ostatně, jak už jsem podotkl, mé bolesti, úzkosti a obsese nebyly trvalé, měly svůj příliv a odliv: jako za revoluce mezi duněním děl a přestřelkami na náměstích pokračuje každodenní koloběh – tak uprostřed mých muk dál trval můj intelektuální život. Proto také jsem až do té doby dokázal trápení svého ducha přede všemi tajit.

S tou jasnou myšlenkou mě však zároveň během četby napadla jiná, hrozně divná věc. Totiž tohle: zdálo se mi neurčitě, že já jsem mé drama – to fiktivní – a mé drama že je skutečnost.

Na okraj:

Kdo sleduje má slova, musí přinejmenším uznat mou nestrannost, mou naprostou otevřenost. V tomto prostém výkladu své neviný se opravdu nikdy nešetřím v tom, jak popisuji své utkvělé myšlenky, své zdánlivé blouznění, které by přísně vzato mohlo vést k závěru nikoli o mé vině, ale o mém pokrytectví nebo – v ještě přísnějším smyslu – o mém šílenství. Ano, *o mém šílenství*; nebojím se to napsat. To nechť je jasné, neboť pro vyústění svého výkladu potřebuji plnou důvěru, tak záhadné a neuvěřitelné se všechno zdá.

Ricardo s Martou mi k mému dílu upřímně blahopřáli – aspoň myslím. Tvrdit to pro ten hustý závoj šedivé mlhy, který mě halil a jímž proniklo jen několik uvedených vzpomínek, skutečně nemohu.

Povečřel jsem s přáteli. Pod záminkou lehké indispozice jsem se brzo rozloučil.

Běžel jsem domů. Hned jsem šel do postele... Ale dřív než jsem usnul, znovu jsem si vybavil vrcholnou scénu dne a tu jsem si všiml čehosi zvláštního:

Když jsme se zastavili před tím zeleným domem, znenadání jsem uviděl, jak Marta roztržitě kráčí ke dveřím, klepe na ně... Ovšem podle směru, odkud jsem ji spatřil, nevyhnutelně musela jít za námi. Musela mě tedy vidět: *musel jsem ji tedy vidět*, když – jak si přesně vzpomínám – jsem se otočil, mimochodem zrovna před jednou velkou rozestavěnou budovou... A zároveň – nevím proč – jsem si vzpomněl, že když se můj přítel najednou rozhodl k Varginskému nejít, zakončil větu těmito slovy:

„... auto potřebuje opravit. Každou chvíli se na něm něco porouchá...”

A to byla jediná slova, na která jsem si zřetelně vzpomínal – dokonce jediná, o nichž jsem si byl jist, že jsem je od něho slyšel. A přitom jediná, která podle mě přece říci nemohl...

Ještě celé hodiny jsem si pak svůj zvláštní den snažil znovu vybavit. Až jsem přece jen usnul a spal jsem dlouho do rána...

* * *

O dva dny později jsem se bez rozloučení, bez jediného slova Ricardovi *konečně* odhodlal odjet...

Ach, jaký pocit úlevy se ve mně rozhostil, když jsem konečně vystoupil na nádraží Quai d'Orsay: mohl jsem vydechnout, rozvázala se mi duše...!

Niterné bolesti duše jsem skutečně vždycky pociťoval fyzicky. A už dlouho mě přemáhal děsivý dojem: že se má duše ohnula, zkroutila, zamotala...

Ale teď, daleko od všeho, co mě mátl, se ta zvláštní bolest rozplynula: cítil jsem, že můj duch je zase uvolněný jako dřív.

Cestou naopak samou dychtivostí dojet do Paříže byla má muka ještě palčivější. Myslel jsem, že tam nikdy nedojedu, že není možné, abych zvítězil, že se mi to určitě zdá – nebo zase že mě po cestě omylem zatknou; že mě donutí vrátit se do Lisabonu, že v patách za mnou jede Marta, Ricardo, všichni jejich přátelé, všichni moji známí...

A po celém těle mě zamrazilo hrůzou, když v Biarritzu přistoupil jakýsi vysoký plavovlasý muž, v němž náhle jako bych poznával Sergeje Varginského. Když však jsem se na něho podíval pozorněji – *když jsem se na něho poprvé skutečně podíval* – musel jsem se usmát: jen vysokou postavou a plavými vlasy připomínal ten cizinec ruského hraběte...

* * *

Ted' už tedy nemohlo být pochyb: *mám vyhráno*. Kráčel jsem po náměstí Svornosti, monumentálním a aristokratickém, zvonícím světly...

A znovu posvěcen Evropou, uchvácen jejím ruchem jsem cítil, jak se ve mně zase dme Paříž – *má Paříž*, Paříž mých třiatvaceti let...

Bylo to posledních šest měsíců mého života...

Prožil jsem je ve všední, banální existenci, po kavárnách, divadlech, velkých restauracích...

V prvních týdnech – a tu a tam i později – jsem si ještě vzpomenu na svůj případ, ale nelámal jsem si s tím hlavu.

Koneckonců – říkal jsem si – bylo všechno v podstatě asi mnohem jednodušší, než jsem si představoval. Martino *tajemství*? Ale kdež... Co bláznovství se nadělá... a kolik je na světě dobrodružek...

A zdálo se mi dokonce, že kdybych chtěl, tak bych už s velkým úsilím, s velkým soustředěním nemusel vůbec nic vysvětlovat, na všechno bych mohl zapomenout. *Zapomenout znamená, že to nebylo*. Kdybych dokázal tu smutnou epizodu vymazat z paměti, bylo by to přesně totéž, jako bych ji nikdy neprožil. A o to právě jsem usiloval.

Nedokázal jsem však nemyslet na jednu okolnost: na neslychanou Ricardovu blahovůli – *na jeho hanebnost*. To už dospěly věci tak daleko, že jeho žena šla k svému milenci pár kroků za ním, ba skoro s ním? Vždyť i kdybychom ji nebyli viděli my, ona, ať sebevíc zamyšlená, nás určitě vidět musela. *Ale ani pak necouvla!*

A současně s tím mi vířila hlavou spousta maličkostí, množství na první pohled bezvýznamných faktů, nepodstatných detailů, jichž jsem si všímal až nyní.

Přítel jistě odhalil všechno už dávno; o našem poměru musel vědět... Jinak to ani nebylo možné. To by musel být slepý... Bylo to k neuvěření...!

Chtěl přece vždy, abych seděl vedle jeho ženy, nebo ne? Vymyslel si, že na něho u stolu táhne, a přesedl si, jen abych já se posadil k Martě a naše nohy se mohly dotýkat...

Když jsme si všichni tři vyšli, já šel vždycky vedle ní... A při našich projížďkách autem byl Ricardo vždycky u volantu a my dva si sedli dozadu... těsně k sobě... a *drželi jsme se za ruce*. Ano, naše prsty se okamžitě propletly – mechanicky, instinktivně... A nebylo možné, aby si toho nevšiml, vždyť se tolikrát otočil, aby nám něco řekl...

Je ale zvláštní, že v těch chvílích jsem se nikdy neobával, že naše ruce uvidí; nikdy jsem nepřišel do rozpaků, ba ani jsem se nepokusil stisk uvolnit... Bylo to, jako by se naše ruce vůbec nedržely a my jako bychom seděli daleko od sebe...

Jestlipak to bylo se Sergejem taky tak? Bezpochyby... *Ricardo ho měl tolik rád...*

* * *

Ovšem nejhanebnější a nejneuvěřitelnější bylo, že ačkoliv o všem *věděl*, jeho přátelství, jeho pozornosti vůči mně a Rusovi byly den ode dne větší...

Ještě by se mi zdálo přijatelné, kdyby všechno věděl, a přece mlčel z velké lásky ke své družce, a pak hlavně proto, že ji nechtěl ztratit. V tom případě měl aspoň zachovat důstojnost – nelichotit nám, nehýčkat nás...

Jak mě to vše pobuřovalo! Spíš pro jeho nedostatek hrdosti, než pro to počínání samo. Nedostatek hrdosti jsem nikdy nedokázal omluvit. A cítil jsem, že veškeré moje přátelství k Ricardu de Loureirovi vzalo teď jeho podlostí za své. Jeho podlostí! A přitom právě on zdůrazňoval, že hrdost je jediná vlastnost, jejíž absenci v povaze nepromíjí...

Musím však dodat: když jsem uvažoval o prazvláštním počínání svého přítele, nikdy mě netrápily vzpomínky na mé dřívější obsese. Úplně jsem na ně zapomněl. A i kdyby se mi byly vybavily, pak onomu *tajemství* – jistě tak lacinému –, oné žárlivosti a všemu ostatnímu bych už žádnou váhu nepřikládal...

Nanejvýš mě jen občas přepadl nejasný, v melancholii rozplynulý stesk po všem, co mě kdysi mučilo.

Tak je to s námi vždy: čas plyne a nám se po všem stýská – po utrpení, ba i bolesti, rozčarování...

Skutečně, ještě dnes, za tklivých odpolední se neubráním fialkovému stesku při vzdálené vzpomínce na jednu váhavou bytůstku, kterou jsem nikdy neměl a která se mým životem sotva mihla. A to jen proto, že mi políbila prsty; a jednou mi ve společnosti přátel s úsměvem tajně položila svou nahou, zlatavou paži na ruku...

A potom hned prchla, vyklouzla z mého života, přestože já bych jí byl ze soucitu – jaký jsem to byl blázen! – v modravém dojetí nad jejím laskáním dal ze sebe vše.

A trpěl jsem... nestála za to, já ale trpěl... trpěl jsem něhou... přejemnou... pronikavou... vlhou něhou...

Má náklonnost totiž byla vždycky něhou...

Jakmile však ve mně procitl onen lehký stesk po mém dřívějším utrpení – to jest: po Martině nahém těle – okamžitě se rozplynul při pomyšlení na hanebné počínání Ricardovo.

A mé pobouření ještě rostlo.

Naštěstí mi dosud od básníka nepřišlo žádné psaní. Ani bych je byl neotevřel...

Nikdo neznal mou adresu. Ale vědělo se asi, že jsem v Paříži, protože občas jsem náhodou potkal někoho známého.

Portugalské noviny jsem nekupoval. Když jsem v *Matinu* zahlédl zprávu z Lisabonu, nečetl jsem ji; tak se mi opravdu skoro podařilo zapomenout, kdo jsem... V kosmopolitním davu se ze mě stával kdosi bez vlasti, bez pout, bez kořenů kdekoli na světě.

Ach, jak šťasten bych býval, kdybych se byl nikde nenarodil, a přece existoval... – napadlo mi často paradoxně za mých samotářských procházek po bulvárech, třídách a velkých náměstích...

* * *

Jednou odpoledne jsem si jako obvykle listoval v posledních literárních novinkách v pasážích Odéonu, když mi zrak padl na knížku se žlutou obálkou, podle klasické červené pásky zřejmě právě vyšlou... A před mýma očima žhavým písmem vzplálo jméno Ricarda de Loureira...

Byl to skutečně francouzský překlad *Diadému*, který jeden odvažný nakladatel právě předkládal veřejnosti, aby světu odhalil novou literaturu...

* * *

To odpoledne jsem poprvé od té doby, co jsem přijel do Paříže, prožil pár skutečně strašných chvil.

Zabředl jsem do úvah o Ricardovi, o jeho ostudném počínání, o jeho nepřipustném nedostatku hrdosti.

Premítal jsem o všech drobných událostech, o nichž už jsem se zmínil, rozpomněl jsem se na některé další, ještě významnější, a donekonečna jsem se pokoušel odhalit, kdo všechno mohl být Martiným milencem... A ve své posedlosti jsem si nedokázal představit, že by některý z mužů, které jsem s ní kdy viděl, neprošel její náručí – a s vědomím jejího manžela: Luís de Monforte, Narciso do Amaral, Raul Vilar... všichni, určitě všichni...

Bylo v tom však ještě cosi bizarnějšího: že totiž do toho pobouření, do toho hnusu, do té nenávisti – ano, do té nenávisti! – k Ricardovi se mísila jakási nejasná nevraživost, jakási žárlivost, opravdová žárlivost na něho samotného. *Záviděl jsem mu!* Záviděl jsem mu, že *ona* patřila mně... mně, ruskému hraběti, všem ostatním...!

A ten pocit ve mně tenkrát odpoledne vyvstal tak silně, že mi hlavou šlehl palčivý nápad zavraždit ho – abych ukojil svou závist, svou žárlivost: *abych se mu pomstil...!*

* * *

Nakonec jsem se však opět uklidnil a k bývalému příteli jsem cítil už jen ten odpor, tu nechuť a žhavou touhu vmést mu naplno do tváře veškerou jeho hanebnost, jeho nízkost:

„Byli jsme přece její milenci... já a my všichni, rozumíš! A všichni víme, že ty už o tom víš...!“

V noci, než jsem usnul, ještě jedna znepokojivá myšlenka mě zasáhla jako blesk:

Jeho nízkost... jeho nedostatek hrdosti... Co když se ale mýlím... co když se mýlím... co když mu Marta všechno poví... co když on o tom všem ví jen proto, že mu to *ona* řekne... co když ona to tají přede všemi, jen před ním ne... tak jako jsem to chtěl já... jako jsem to chtěl já sám pro sebe... Pak ovšem... pak ovšem...

A zároveň – bezdůvodně a děsivě – se mi v mysli vybavila podivná Ricardova zpověď, tenkrát večer před několika lety... po večeři... v Bouloňském lesíku... v Pavilonu... v Ermenonvillském pavilonu...

VII

Nastal říjen devatenáctistého roku.

Jednou odpoledne na mě najednou na bulváru des Capucines kdosi volá a poklepává mě po rameni:

„No vida! Zrovna jsem se po vás sháněl...“

Byl to Santa-Cruz de Vilalva, známý impresário.

Vzal mě pod paží a živou mocí mě nutil, abych s ním poseděl před kavárnou La Paix, a tam se do mě pustil, jak ho překvapilo, že jsem zmizel, tím spíš, že krátce před odjezdem jsem mu říkal o své nové hře. V Lisabonu prý se po mně kdekdo ptá a jen od nějakých Portugalců, co přijeli na výstavu, se ví, že jsem snad v Paříži. Prostě: „Co to k čertu znamená, člověče? Nebude z vás nakonec neurastenik...?“

Zrozpačitěl jsem jako vždy, když se mě někdo vyptává na můj způsob života – a celý rudý jsem vykoktal nějakou výmluvu.

Velký impresário mě rázně přerušil:

„Dobrá. Teď ale to hlavní: dejte mi svou hru.“

A já, že jsem ji ještě nedopsal, že se mi nelíbí...

On na to:

„Čekám vás večer v hotelu... ve Scribe... Hru vezměte s sebou. Dneska ji chci slyšet... Jak se to jmenuje?“

„Plamen.“

„Výborně. Na shledanou... Premiéra v dubnu. Poslední abonent-ské představení. Uzavřu sezonu zlatým klíčem...“

Setkání, které ukončilo mou půlroční izolaci, mi nebylo dvakrát příjemné. Ale pravda je, že mě zase tolik nemrzelo. Přece jen literatura...

Co jsem přijel do Paříže, nenapsal jsem ani řádku – už jsem si skoro ani nepřipadal jako spisovatel... A teď mi to najednou někdo připomene – a nezastírá respekt, jemuž se mé jméno těší; a to zrovna člověk, o kterém je známo, že nikomu nelichotí, tvrdý byznysmen...

Večer jsem mu podle ujednání své drama přečetl. Santa-Cruz de Vilalva jásal: „To se bude hrát nejmíň třicetkrát!“ dušoval se a dodával: „Bude to moje nejlepší věc.“

Rukopis jsem mu dal, ale kladl jsem si podmínky:

Že nemusím být při zkouškách a nebudu se starat ani o obsazení rolí, ani o detaily ve výpravě. Prostě o nic. Všechno nechám na něm. A hlavně ať mi o celé věci vůbec nepíše...

Velký impresário na všechno kývl. Chvilí jsme ještě rozmlouvali.

A při loučení povídá:

„Abych nezapomněl, víte, kdo se na vás hodně ptal? Jestli prý o vás nevím... a neznám vaši adresu... Ricardo de Loureiro... Prý mu vůbec nepíšete... Taky od něho hraju jednu aktovku... veršovanou... Dobrou noc...“

Už jsem zapomněl na své setkání s impresáři, na svou hru, na všecko – prostě znovu jsem propadl dřívější letargii, když mi znenadání napadla nová, úplně jiná koncepce posledního dějství Plamene: skvělá, ohromná koncepce, která mě skutečně nadchla.

Nedal jsem si pokoj, dokud jsem to dějství nenapsal znova. A pak jsem neodolal a rozjel jsem se s tím do Lisabonu.

Zkoušky začaly krátce před mým příjezdem.

Všichni herci se se mnou vřele vítali. A Santa-Cruz de Vilalva:

„No prosím... Já stejně věděl, že mu to nedá...! Jako bych je neznal... Všichni jsou stejní...“

Zkoušky probíhaly znamenitě. Roberto Dávila jako sochař měl bezpochyby vytvořit jednu ze svých nejkrásnějších rolí.

Uplynuly dva dny.

Bylo to k neuvěření: dosud jsem se nezmínil o novém dějství své hry, ačkoliv to byl jediný důvod, proč jsem se rozhodl vrátit do Lisabonu naprosto proti svým plánům, *naprosto proti své vůli*.

Až třetí den jsem si dodal odvahy (přesně tak: musel jsem si dodat odvahy) a sdělil jsem impresáři, proč vlastně jsem z Paříže přijel.

Santa-Cruz de Vilalva mě požádal o rukopis, ale přečíst to nechtěl.

A na druhý den ráno:

„Člověče!“ křičel na mě. „Vy jste se zbláznil! Ta první verze je mistrovské dílo. Ale tohle je s prominutím... Smím vám otevřeně říct svůj názor...?“

„Jistě...“ odpověděl jsem poněkud otřesen.

„Pitomost...!“

Hrozně mě rozzuřila jeho omezenost, jeho bezpříkladná tupost. Vždyť jestli jsem kdy ve svém díle vytušil záblesk génia, pak to bylo právě na těchto stránkách. Dokázal jsem se však ovládnout.

Ani nevím, co se stalo potom. Jisté je, že nakonec se přestalo zkoušet, protože já jsem nedovolil, aby se drama hrálo v původní verzi, a po vyjádření režiséra a hlavních představitelů společnost kategoricky odmítla je uvést.

Přerušil jsem s nimi veškeré styky a žádal jsem zpátky všechny kopie rukopisu i rozpisy rolí. Vzpomínám si, jaký údiv vzbudil můj požadavek hlavně proto, jak neurvale jsem jej prosazoval.

Doma jsem pak všechno i s originálem hodil do ohně.

Takový byl osud mého posledního díla...

Uběhlo několik týdnů.

Vrátily se mi fyzické bolesti ducha; teď však bolesti neopodstatněné – přinejmenším proto, že jsem neznal jejich příčinu.

Co jsem se vrátil do Lisabonu – a není divu –, nezašel jsem ještě za žádným ze svých druhů. Občas se mi dokonce zdálo, že lidé, které jsem svého času znával, se mi vyhýbají. Byli to literáti, dramatici nebo novináři, kteří se tak bezpochyby chtěli zavděčit velkému impresáři, kterého všichni dříve či později museli nějak potřebovat.

Jenom jedno mi bylo divné: ani Ricardo za mnou nikdy nepřišel. Zároveň mi to ovšem připadalo docela pochopitelné, ba přirozené: vycítil určitě důvod mého odjezdu, a proto se rozumně držel stranou.

Byl jsem tomu rád. V opačném případě by mezi námi došlo k velké nepříjemné scéně. Kdybych mu stanul tváří v tvář, nedokázal bych ho neurazit.

Aféra s *Plamenem* mě opravdu rozmrzela. Zmocnila se mě obrovská nechuť ke všemu, co se týkalo komerční stránky umění. Neboť jedině *obchod* odsoudil novou verzi mé hry: místo ryze divadelního původního dějství s intenzivním, avšak hladkým dějem – bylo nové dějství hluboké a znepokojující; odhalovalo závoje nadreálna.

V nejvyšším znechucení jsem začal celé dny bloumat ulicemi města, jen tak nazdařbůh, nejraději v odlehlých čtvrtích...

Pamatuji se, jak jsem dychtivě, skoro v běhu procházel třídami a zahýbal do příčných ulic: jako člověk, který marně pátrá po někom, koho by strašně rád potkal – takové srovnání se mi nevim proč občas vnucovalo.

Večer jsem se obvykle celý rozpálený, utahaný a otupělý vracel brzo domů a spal těžkým spánkem až do rána... abych pak se svým blouděním začal nanovo...

Zajímavé je, že za celou tu dobu mi vůbec nepřišlo na mysl odjet do Paříže a vrátit se zase k pokojnému duševnímu ústraní. Ne že by se mi takový způsob života už nezamlouval. Prostě mě to nenapadlo...

Jednou dopoledne jsem náhle uviděl, jak ke mně z protějšího chodníku kdosi míří...

Chtěl jsem utéci. Ale stál jsem jako přibitý. Přede mnou byl sám Ricardo...

* * *

Ani nevím, co jsme si nejdřív řekli – zřejmě něco banálního. Básník se jistě pozastavil nad tím, proč jsem tak zničehonic zmizel a proč jsem se teď ještě neukázal.

Rozhodně však mluvil nesmírně smutným tónem a celé jeho vzezření vyjadřovalo upřímný zármutek. A je možné, že když mi to všechno říkal, měl oči plné slz.

Mlčky jsem poslouchal jeho stesky, až najednou – prudce vytržen z omámení – už jsem se nedokázal udržet, jak jsem se obával, a začal jsem na něho chrlit svou nenávist: své pobouření, svůj odpor...

Jeho bolestivý výraz se při mých slovech nezměnil – básník jako by se ani nedivil, jako by to byla docela přirozená odpověď na to, co mi pověděl. Ted' však už se nedalo pochybovat o slzách, které mu stékaly po tváři; *ale bolest, která je vyvolala, zůstávala táž.*

A já to uzavřel.

„... Zabředl jsem do bahna... Proto jsem utekl. Pro tu hanebnost... Rozumíš? Rozumíš...!?“

Tu se celý roztrásl. A přes obličej se mu rozestřel stín...

Na okamžik se odmlčel a pak velice zvláštním, zjihlým hlasem – tak podivným, že se ani nezdál vycházet z jeho hrdla, začal:

„Jak se mylíš... Ubohý příteli! Ubohý příteli...! Jaký blázen jsem to byl na vrcholu svého vítězství... Vůbec mě nenapadlo, že druzí to nepochopí... Vyslechni mě! Vyslechni...! *Ty mě musíš vyslechnout...!*“

Bez vlastní vůle, ochable a mlčky jsem ho sledoval jako loutka na lesklých zlatých drátcích, zatímco on se ospravedlňoval:

„Ano! Marta byla tvou milenkou, a nejen tvou... Já ale nikdy *nevěděl*, kdo byli její milenci. To ona mi to vždycky říkala... *To já jí je vždycky ukázal!*“

Ano! Zvítězil jsem, když jsem ji našel...! Cožpak už se nepamatuješ, Lúcio, na martyrium mého života? Zapomněl jsi na to...? Nemohl jsem být nikomu přítelem... nemohl jsem k nikomu nic cítit... Všechno u mě nacházelo odezvu v něze... jen něhu jsem tušil... A tváří v tvář tomu, kdo ji vyvolával, jsem toužil jen laskat, zmocnit se – abych *ukojil* svůj cit, vyjádřil své přátelství...“

Záblesk rzivého světla mi oslepil duši.

Básník pokračoval:

„Ach, jak jsem trpěl... jak jsem trpěl...! Projevoval jsi mi velkou náklonnost; chtěl jsem ji procítit – to znamená: oplatit ti ji; a to pro mě bylo nemožné...! Jedině kdybych tě líbal, kdybych tě svíral, kdybych tě měl... Jak ale *mít* bytost vlastního pohlaví...?“

Ta bída! Ta bída! Viděl jsem tvé přátelství, jasně jsem je viděl, a nedokázal jsem je cítit...! Bylo to jen pozlátko...

Jedné noci však, jedné fantasticky jasné noci jsem konečně zvítězil! Nalezl jsem Ji... Ano, *stvořil jsem Ji! Stvořil jsem Ji...* Je jenom moje – chápeš? –, jen moje...! Tolik si rozumíme, že Marta jako by byla má vlastní duše. Myslíme stejně; shodně cítíme. *Jsmo dvojjediní...* Ach! A od té noci jsem dokázal, v plné slávě jsem v sobě dokázal procítit tvou náklonnost – oplatit ti ji: poslal jsem Ji, aby byla tvá! *Když tě však objímala, objímal jsem tě já sám...* Ukojil jsem svou něhu: zvítězil jsem! A když jsem se jí zmocnil, cítil jsem, *měl jsem*

v ní přátelství, které jsem ti dlužil – tak jako jiní své city pociťují v duši. Ve chvíli, kdy jsem ji našel – rozumíš? – bylo to, jako by se má sexualizovaná duše zhmotnila. A *hmotně jsem se tě zmocnil pouze duchem!* V tom je můj triumf... Nedostižný triumf! Velkolepé tajemství...!

* * *

Jak ale dnes trpím... jak znovu trpím rozerván...

Smýšlel jsi o mně tak špatně... Cítil jsi nechuť... vyčetl jsi mi hanebnost a nízkost... a má hrdost se vzpínala den ode dne výš...! Uprchl jsi... A uprchl jsi vlastně ze žárlivosti... Nebyl jsi můj jediný přítel – byl jsi první a největší –, i k jinému však jsem zakoušel něhu... Tak jsem ji poslal, aby ho líbala... Varginského, máš pravdu, Varginského... Myslel jsem, že mě má tak rád... Připadal mi tak spontánní... tak oddaný... *tak hodný náklonnosti*... Ale zklamal mě... zklamal..."

Poslouchal jsem ho jako hypnotizován, ohromen – němý úžasem, neschopný jediného slova...

Jeho bolest byla jistě opravdová, jeho lítost upřímná; a všiml jsem si, jak se zjasnil tón jeho hlasu, když mluvil o ruském hraběti – znovu se však zastřel, když pravil:

„Čím však jsou mi druzí ve srovnání s tvým přátelstvím? Ničím! Ničím...! Nevěříš...? Ach! Musíš mi věřit... pochopit mě... Pojd'...! Ona je jenom moje! Za tvou náklonnost bych dal všechno – *ba i své tajemství*. Pojd'...!"

Dál byla jediná záležitost...

Prudce mě uchopil pod paží... přinutil mě, abych ho následoval...

* * *

Konečně jsme byli před jeho domem. Vešli jsme... schodiště jsme vyběhli skokem...

Když jsme procházeli halou v prvním poschodí, nesmazatelně se mi vryl do paměti – nevím proč – jeden bezvýznamný detail: na stolku, kam služebnictvo obvykle dávalo poštu, ležel dopis... Byla to velká obálka se zlatým erbem...

Divím se, že v tak vrcholné chvíli jsem byl s to všímat si podobných hloupostí. Jisté však je, že zlacený erb se mi divoce roztančil před očima. Nepodařilo se mi sice zahlédnout *jeho kresbu* – viděl jsem jen, že to byl zlacený erb, ale zároveň – a to bylo nejpodivnější – *se mi zdálo, že já sám jsem už takovou obálku někdy dostal.*

Přítel – přestože značně rozrušen – dopis otevřel, rychle jej přečetl a zmačkaný zahodil na zem...

Pak mi sevřel paži ještě prudčeji.

Všechno se kolem mě točilo... V divokém víru, který mě zachvacoval, jako by se mi tříštila duše i tělo... bál jsem se, že jsem padl do rukou šílence...

A hlasem ještě temnějším, ještě podivnějším a falešnějším – to znamená: víc než jindy jakoby vycházejícím z jiného hrdla – Ricardo blouznivě vykřikoval:

„Pojď se podívat! Pojď...! Nastal čas zaplašit přeludy... Ona je jen tvá! Jen tvá... musíš mi věřit...! Však jsem ti říkal: bylo to, jako by se má sexualizovaná duše zhmotnila, aby se tě mohla zmocnit... Ona je jen má! Je jen má! Jenom pro tebe jsem ji hledal... Ale nedovolím, aby nás rozdělila... Uvidíš... Uvidíš...!“

A s těmito nesouvislými, *nemožnými* slovy mě v běhu zuřivě vlekl do pokojů své ženy v druhém poschodí.

(Jeden zajímavý detail: v tom okamžiku jsem neměl dojem, že by jeho slova byla *nemožná*; připadala mi jenom plná nejvyšší úzkosti...)

Byli jsme na místě. Ricardo zběsile rozrazil dveře...

Vzadu u okna stála Marta a listovala v knize...

Nešťastnice se stěží stačila otočit... Ricardo vytrhl revolver, který měl schovaný v kapse kabátu, a dřív než jsem se mohl pohnout a nějak zasáhnout, z bezprostřední blízkosti na ni vystřelil...

Marta klesla bez ducha na zem... Já ani nepřekročil práh...

A dál už bylo Tajemství... fantastické Tajemství mého života...

Ta hrůza! Ty čáry! *Pod oknem neležela Marta – ne! –, nýbrž můj přítel Ricardo... A k mým nohám – ano, k mým nohám! – padl jeho revolver, z něhož se ještě kouřilo...!*

Marta zmizela, v tichosti se vytratila, jako vyhasíná plamen...

Ve svém zděšení jsem strašlivě vykřikl – pronikavě a drásavě – a šílený strachy, s očima vyvalenýma a vlasy zježenými jsem se dal na divoký útěk... nechával jsem za sebou sály, chodby... schodiště...

Přiběhlo však služebnictvo...

* * *

... Když jsem byl konečně schopen rozumně uvažovat, přemýšlet, prostě: když jsem se probral z toho pekelného, šíleného snu, který nebyl nic jiného než skutečnost, *nepravděpodobná skutečnost* – zjistil jsem, že jsem v městském vězení, střežen dozorcem...

VIII

Už skoro nemám co dodat. Má zpověď je u konce. Přece však ještě připojím pár slov.

O procesu není třeba se šířit. Nepřinesl nic, co by stálo za řeč. Já jsem se ani v nejmenším nesnažil obžalobu vyvrátit. Něčím nepravděpodobným se nelze ospravedlnit. Proto jsem mlčel.

Vystoupení mého advokáta bylo brilantní. Tvrdil patrně, že můj zločin zavinila v podstatě Marta, která zmizela a po níž, jak se domnívám, policie pátrala marně.

Na můj zločin se jistě pohlíželo jako na zločin z vášně. Můj postoj byl románový, nevyzpytatelný. Nad vším se tedy vznášel neurčitý opar tajemství. Tím si lze vysvětlit shovívavost poroty.

Musím však zdůraznit, že na přelíčení si vzpomínám jen velice matně. Celý můj život se zhroutil v okamžiku, kdy mi k nohám padl Ricardův revolver. Ta fantastická záhada mě uvrhla do hluboké propasti. Co mi záleželo na tom, co se děje nahoře...? Vězení jsem přijal jako úlevu, jako *konec*...

Proto jsem ty dlouhé, úmorné hodiny u soudu vnímal jen mlhavě – jako by cosi překrývaly, *jako by se odvíjely na scéně, která pro ně nebyla přesně ta pravá*...

Moji „přátelé“, jak tomu bývá, se vůbec neukázali: ani Luís de Monforte – který mě tolikrát ujišťoval o svém přátelství –, ani Narciso do Amaral, o jehož náklonnosti jsem byl rovněž přesvědčen. Zkrátka nikdo z nich za mnou během procesu nepřišel, aby *mě povzbudil*. Nic by mě stejně nebylo *povzbudilo*.

Zato v obhájci jsem našel skutečného přítele. Už nevím, jak se jmenoval; vzpomínám si jen, že byl ještě mladý a že se vzezřením dost podobal Luísovi de Monfortovi.

Později při stání jsem si rovněž všiml, že soudce, který mě vyslychal, připomínal trochu lékaře, který mě ošetřoval před osmi lety, když mě mozková horečka dovedla na sám práh smrti.

Je ale stejně zvláštní, že náš duch, který se v rozhodné chvíli dokáže od všeho oprostit, nenechá bez povšimnutí takové detaily...

Těch deset let vězení mi uteklo rychle, jak už jsem říkal.

Ostatně život v káznici, kde jsem si odpýkával trest, nebyl tak strašný. Měsíce ubíhaly v poklidné pravidelnosti.

Byl tam prostorný dvůr, kde jsme se v určený čas směli procházet, vždy pod dohledem strážců, kteří chodili mezi námi a občas k nám i prohodili pár slov.

Dvůr končil vysokou hradbou, vysokou zdí tyčící se nad širokou ulicí – lépe řečeno: nad jakýmsi náměstím, kde se křížovalo několik ulic. Vpředu – detail, který se mi vryl do paměti – byly žluté kasárny (nebo snad jiná věznice).

Největší zábavou některých vězňů bylo, že shora z té vysoké zdi nahlíželi do ulice; to znamená: do života. Sotva je však přistihli dozorci, hned je surově zaháněli pryč.

Já sám ke zdi chodil málokdy, to jen když mě někdo z ostatních vězňů vytrvale přivolával přehnaně tajuplnými gesty; venku mě už nic nemohlo zajímat.

Ani tak jsem ale nikdy nedokázal potlačit mrazivý pocit děsu, když jsem se přes tu zeď vyklonil a viděl, jak z té výšky spadá dolů zčernalá, otlučená a oprýskaná nad zbytky starého žlutého nátěru.

Na dozorce jsem si stěžovat nemohl, na rozdíl od některých druhů, kteří mi šeptem svěřovali, jak špatně se s nimi zachází.

Jisté je, že čas od času se náhle odkudsi zdálky ozývaly podivné výkřiky – tu drsné, tu ječivé. A také byl mezi vězni jeden mulat – určitě lhář –, který mi tvrdil, že ho nemilosrdně šlehali jakýmisi strašlivými důtkami – *studily prý jako ledová voda*, dodával svou hatmatilkou...

Já jsem se ostatně s jinými vězni většinou nestýkal. Bylo vidět, že jsou to podezřelé, nevzdělané a nekulturní bytosti, které se sem jistě dostaly z podsvětí neřesti a zločinu.

Jediné potěšení při procházkách po velkém dvoře mi přinášely rozmluvy s jedním plavovlasým, velice distingovaným, vysokým a štíhlým mladíkem. Sdělil mi důvěrně, že i on je ve vězení pro vraždu. Zabil svou milenku: slavnou francouzskou zpěvačku, kterou si přivedl do Lisabonu.

Pro něho stejně jako pro mne se život zastavil – i on prožil *vrcholný okamžik*, o jakém jsem se zmínil úvodem. O těchto velkolepých chvílích jsme ostatně mluvili mnohokrát a on pak poukazoval na možnost zachytit, *zachovat* nejkrásnější momenty našeho života – ryšavé láskou nebo úzkostí – a tak je moci vidět, znovu cítit. To právě bylo jeho největší životní metou – *umění jeho života*... – říkal mi.

Když jsem mu naslouchal, procítal ve mně spisovatel. Jak nádherné stránky by se o tak vzrušujícím námětu daly napsat!

Už se ale nehodlám rozepisovat o svém životě ve vězení, který není nijak zajímavý ani pro druhé, ani pro mne.

Roky uběhly. Choval jsem se tak klidně, tak rezignovaně, že mi všichni projevovali největší sympatie a jednali se mnou vlídně. I ředitelé, kteří si nás častokrát dali zavolat do své pracovny nebo sami chodili k nám, aby si s námi pohovořili a na ledacos se vyptali, se mnou zacházeli s největšími ohledy.

... Až konečně vypršel můj trest a otevřela se přede mnou brána vězení...

Aniž jsem se vůbec rozhlédl kolem sebe, zaživa mrtev, okamžitě jsem se uchýlil na venkov, do tohoto odlehlého a opuštěného domu, odkud se už nikdy nevzdálím.

Jsem klidný – nemám přání ani nadějí. Budoucnost mi starosti nedělá. A když znovu přehlížím svou minulost, zdá se mi, že patřila komusi jinému. *Dosud trvám, ale pro sebe už nejsem.* A do té skutečné smrti mi nezbývá než sledovat, jak před mou tváří míjí čas... *Ta skutečná smrt* – je jen hlubší spánek...

Napřed jsem však chtěl upřímně a s největší prostotou vypsát své podivné dobrodružství. Dokazuje, že fakta, která se nám zdají být zcela jasná, jsou často ta nejspletitější; dokazuje, že nevinný člověk se mnohdy nemůže ospravedlnit, neboť jeho ospravedlnění je nevěrohodné – *byť pravdivé.*

A tak i já, aby mi lidé uvěřili, jsem nejdřív musel deset let mlčky pykat za zločin, který jsem nespáchal...

Takový je život...

Lisabon 1.–27. září 1913

Já jsem On

Carlosu Francovi

V Lisabonu, 12. října 1907

Jsem zlatá dýka, jejíž čepel se ztupila.

Má duše je štíhlá – jen se vymrštit. Jen mé tělo je těžké. Duše mi vězí v síni.

Tváří v tvář strachu nejsem zbabělec. Zbabělý jsem jen vůči sobě. Ach! Kdybych tak byl krásný...

Sám se stydím, jak velký si připadám.

Jsem tak velký, že svá tajemství mohu svěřit jen sobě.

Nikdy jsem necítil obavy. Vždycky jsem cítil chlad.

1. listopadu

Otevřená okna jsou stále ještě zavřená...

13. listopadu

Je žalostné, jak pořád bloudím. V sobě a mezi ostatními.

Vždycky jsem zůstal, nikdy jsem neodešel – ba i když jsem se ztratil.

Někdy se přece jen rozhodnu odejít. A jdu. A nikdy se nedostanu dál. Není-li to mou vinou – pak za to mohou ti друзі, kteří na mě mávali.

Mávali mi totiž jen v domnění, že je nikdy nebudu následovat – aby mohli trpět. A protože jsem se nakonec za jejich gesty vydal, cítili se oklamáni a s posměchem utekli. Shodil jsem je.

Štěstí je mi dopřáno, jen nejsem-li šťasten.

2. prosince

Je to neuvěřitelné!

Skoro všichni se spokojí sami se sebou – *stačí si*. A žijí a prospívají. Zakládají rodinu. Mají někoho, kdo je zahrnuje polibky.

Jak nechutné! Jak nechutné! *Nemít ani tolik ducha, aby chtěli být duchaplní...!*

Ubožáci!

30. prosince

... A otevřená okna pořád... pořád zavřená...

Uvízl jsem v sobě.

Už ani o sobě nemám ponětí.

V Římě, 20. června 1908

Města! Města!

Bičuji se pohybem. Tak mohu nejlépe zavřít oči.

Už půl roku projíždím Evropou... Ani týden se nikde nezdržím. Tak si dokážu uniknout...

* * *

Ale běda, brzy se dohoním...

V Paříži, 12. října 1908

Zašedlá torza pozlacených soch; nachové, slepé sfingy; trůny beze stupňů – a velké mramorové schodiště pokryté pytlovinou...!

Proč se však mám na sebe tak dívat, proč...? Ta touha ponížít se mě smráká. A přece jsem na sebe tak pyšný, když se srazím...

Ach! Kdybych tak byl ten, kdo jsem... To by bylo vítězství!

13. října

V podstatě jde pouze o toto: *je mě příliš*.

15. listopadu

Budu národ? Stal bych se zemí...?

Možná.

Jisté je, že v sobě cítím mnohá Náměstí.

16. listopadu

To je ono! To je ono!

Stal jsem se národem...

... Široké pusté cesty... stromořadí... řeky... věže... mosty... spousta mostů...

Nemohu se naplnit. Je mě příliš. Chřestím sám v sobě.

14. prosince

Můj duch uklouzl.

Překročil jsem nějakou mez.

Čelím si chladně a jsem téměř šťasten.

22. prosince

Klid... Klid.

V Paříži, 5. ledna 1909

Dnes jsem *ho* poprvé potkal.

Stalo se to v kavárně. Znenadání jsem *ho* uviděl před sebou... Kavárna byla plná. Proto *si* přisedl k mému stolu.

Neviděl jsem však, jak si sedá. Když jsem *ho* uviděl, už byl přede mnou. Nikdo nás nepředstavil, a už jsme spolu rozmlouvali...

Jak je krásný!

A co ten vítězoslavný výraz, jímž září jeho pohublá, bledá tvář...? Dlouhé kadeře mu spadají na ramena. Je ryšavě plavý. Zatoužil jsem *ho* kousat do rtů...

Tím, ano, tím by se mi líbilo být.

10. ledna

Scházíme se teď každý večer. Trávíme spolu celé hodiny.

Nevím, kdo je, ani odkud přišel.

Moc si nerozumíme. Nikdy nejsme zajedno. Co chvíli mě trápí, rozčiluje mě. Prostě *mi dává znát, kde je moje místo*.

O ničem nesmýšlí stejně jako já.

Je celý jiné barvy.

Jeho společnost mě mučí. Všude ho však hledám. Když někdy nepřijde na schůzku – což se stává často –, přepadne mě nekonečný smutek.

Zvláštní však je, že jsem *ho* dodnes neviděl *přicházet*. Když si *ho* všimnu, už je přede mnou.

Jindy zase přijde velice pozdě. Když se konečně objeví, cítím se hrozně unavený, vyčerpaný, jako bych se musel nesmírně namáhat.

Nikdy jsem neslyšel jeho kroky.

Řekl mi, že je Rus. Tomu ale nevěřím.

18. ledna

Naše rozhovory se nevyhýbají ničemu. Zvlášť však mluvíme o našich duších. Odhaluji mu celou svou duši. A on mi zdá se věří.

Prsty má tak dlouhé... tak dlouhé...

27. února

Poprvé za tu dobu, co ho znám, jsem ho neviděl celý týden.

Tu teprve jsem mohl posoudit, co mě k němu pojí.

Není to náklonnost, přestože někdy dokonce zatoužím ho políbit. Je to nenávist. Nekonečná nenávist. Ale nenávist zlatě zářící. Proto ho vyhledávám. A v jeho přítomnosti ožiji. Protože teď si to uvědomuji: jenom v jeho přítomnosti nyní *žiji*.

12. března

Můj přítel začíná být opravdu nesnesitelný. Zahrává si se mnou. Co chvíli mi dává najevo své pohrdání.

Jeho názory jsou den ode dne urážlivější a krásnější.

28. března

Dnes jsem se o svém příteli doslechl ty nejhorší zvěsti.

3. dubna

Jak je však veliký!

Atši je perverzní – ale stojí za víc než ostatní lidé.

Je v něm prudkost, je v něm žár.

Jemu tváří v tvář poznávám, co bych chtěl být: *co jsem omylem*.

V něm by mě nebylo příliš.

Jeho názory jsou v podstatě moje.

Já se ovšem nechci utvrzovat v tom, co si myslím. Mám svou hrdost. Právě ta jemu možná chybí.

Jsem větší než on. *On je však krásný*.

Je krásný jako zlato a velký jako stín.

V něm se mi otevřela otevřená okna.

15. dubna

Zabít ho...?

30. dubna

Musím se vzchopit. Cítím, že se má osobnost hroustí. Moje duše se ponenáhlu přichyluje k jeho. Mám sklon ho obdivovat. To mě může zničit.

Budme alespoň sami sebou.

Trpme, ale budme sami sebou.

A já už ani svému soužení nevěřím...

5. května

Často mi vypráví o svých milenkách. Nikdy jsem je však neviděl.
Nevím, kde bydlí...

18. května

Nejde mi to z hlavy. Pořád se mi vybavují jeho slova.
Zato zvuk jeho hlasu se mi nikdy nevybavuje.
Pokud jde o jeho kroky, ještě jsem je neslyšel.

12. června

Rozhodně před ním uteču. Míra se dovršila.

19. června

Konečně! Kouzlo se zlomilo... Dnes ráno odjízďím.

V Lisabonu, 20. června 1909

Jsem tedy zpátky. Jak jiné je ale všechno kolem mě...

22. června

Přátelé mi říkají, jak jsem se změnil. Mám prý jiný hlas, jiné chování,
jiný výraz.

Se strachem se vracím domů.

Pohlédnu na sebe do zrcadla...

Hrůza!

Objevuji na své tváři zpitvořený úsměšek z *jeho* tváře.

Mluvím hlasitě...

A poprvé se rozpomínám na zvuk jeho hlasu...

Chodím po pokoji dlouhými kroky...

Celý se třesu!

Poprvé slyším jeho kroky...

30. června

Musím se té utkvělé představy zbavit.

1. července

Můj Bože! Můj Bože! Už nemám své pohyby, své dřívější myšlenky.
Celý jsem se změnil. Celý zním falešně...

A všem připadám divný... Všichni se mi vyhýbají...

Všichni... Jak se mi hnusí... Jak jimi pohrdám...

Zato on je veliký, ano! *On je ze všech největší.*

20. července

Jaké mučivé představy!

Už se nedokážu bránit.

Mluvím. A najednou se moje slova rozcházejí.

To, co říkám, si myslí on...

25. července

Sedám si k psacímu stolu.

Začnu psát dílo, o němž už dlouho přemýšlím.

Načrtnu první řádky.

Zklamaně vstávám.

Moje myšlenky jsou mi nepříjemné.

Zdají se mi všední.

Nevěřím ve své dílo.

Pochybuji, jsem-li vůbec umělec.

Pravdu má ten *druhý*.

Kdybych byl umělec, byl bych krásný.

A měl bych dlouhé prsty.

A byl bych bledý.

A věčně bych zapomínal na čas.

Trhám všechno, co jsem napsal.

Hnusím se sám sobě.

26. července

Dřív jsem se v zrcadlech líbával.

2. srpna

Dnes jsem napsal pár stránek.

V ty věřím.

Je to skutečně umělecké dílo.

Čtu je nahlas a zářím pýchou...

* * *

Ale brzy se rozzuřím.

A roztrhám i je.

Nejsou moje.

Kdybych ho nebyl poznal, nikdy bych je nenapsal...

6. srpna

Nosil na levé ruce podivný zlatý prsten.

Jednou mi vykládal, že ho jako dítě našel v moři.

A jeho prý unesli námořníci na nějakém škuneru.

20. srpna

Všechno kolem jsou trosky mě samého.

Zlatá vlákna mě stahují do propasti.

25. srpna

Ale já nechci! nechci! Nechci...!

2. září

Pravda, obávaná pravda, zní takto: postupně kloužu sám ze sebe.
Přetékám.

Jak trpím...

8. září

Záhada!

Nenechal jsem mu svou adresu; neřekl jsem mu, kam mám namířeno, a dnes – ano, dnes doma! – jsem od něho dostal telegram. Přijede zítra.

Ten zloduch...!

9. září

Jak se to vlastně sběhlo:

Rozhodl jsem se zavřít se doma a služebnictvu jsem přikázat, aby nikomu neotvírali.

Ale zachvátil mě strašlivý děs.

Šel jsem ven...

A náhle *on* kráčí vedle mě...!

10. září

Co jenom se mnou bude? Co se mnou bude...!?

15. září

Vůbec mě neopouští...

18. září

Moje smysly se začínají měnit. Zvuky mi skřípají jinými vůněmi. Barvy cítím v jiných směrech. Světlo už mě protíná.

26. září

Co jsem se nabojoval!

27. září

Ach...!

28. září

Konec...!

Už neexistuji. Zřítíl jsem se do něho.
Smísil jsem se.
Přestali jsme být dva. Jsme jenom jeden.
Já to tušil; bylo to neodvratné...
Ach! Jak ho nenávidím...!
Ponenáhlu mě vysál.
Jeho propustné tělo mě pohltilo.
Už neexistuji.
Zmizel jsem ze života.
Vplynul jsem do něho.
Torza!

2. října

Nejbolestnější je, že on neví, že mě pohltil, protože mě neobdivoval.
Kdyby mě byl obdivoval, byl bych to já, kdo by ho pohltil.

6. října

Chci pryč, chci pryč...!
Jsou snad větší muka?
Existuji, a nejsem já...!
Já sám jsem někdo jiný... *Jsem ten druhý... ten Druhý...!*

* * *

8. října

Kam jde on, jdu i já. Jenže nikdy nevím, kam jde...
Jeho rozkoš je má. Ale jen on se zmocňuje.
Jeho ideály jsou mé. Ale jen on je neuskutečňuje.
Jak se mám osvobodit...?

12. října

Bídák...!

17. října

Všechno, jen tohle ne! Všechno, jen tohle ne!

* * *

V Petrohradu, 13. ledna 1910

Konečně – vítězství!

Rozhodl jsem se!

Zabiju *ho* dnes v noci... až *On* bude spát.

* * *

Lisabon, listopad 1913

Podivná smrt profesora Anteny

Cortesu Rodriguesovi

Smrt profesora Domingose Anteny vyvolala značný rozruch dokonce i v široké veřejnosti. Samozřejmě mnohem víc jako záhadný kriminální případ než jako neodčinitelná ztráta pro současnou vědu.

Přízračný automobil, který se tak náhle zjevil a hned jako kouzlem závratnou rychlostí zmizel, takže po něm přes usilovné pátrání – ba i zatčení několika řidičů, kteří však mohli prokázat nevývratné alibi – nezůstala jediná stopa, se pochopitelně stal ideálním tématem pro novináře, kteří právě shodou okolností postrádali nějaký vzrušující námět s nádechem senzace.

Kromě toho byla u nás postava profesora Anteny dosti známá. Jeho bezvousý, bledý a vyzáblý obličej, s nepopsatelně zvláštním výrazem, oči neustále skryté za modravými hranatými brýlemi, v létě v zimě věčně černý svrchník s výstředním uměleckým širákem, dlouhé vlasy a ležérně uvázaná hedvábná kravata – to vše ustálilo jeho obraz na žasnoucí sítnici pouličních zevlounů. Nikdy ho však na ulicích a náměstích, kde byl každodenním zjevem, nepronásledovaly výplody oné lusitánské, provinční a upoceně hrubosti, která neomezeně vládne i v našem Lisabonu se záblesky světovosti (ba dokonce se demokraticky tříbí). Profesor Antena se totiž na rozdíl od konvenčních učenců a neplodných umělců, kteří prchají před davy, před Evropou a pokrokem v senilní hrůze z rozruchu a hluku, rád uchyloval právě tam, zvláště v zázračných tvůrčích okamžicích. Velký učenec ve skutečnosti tvoří – *představuje si* – právě tolik jako Umělec. Věda je možná největší ze všech umění – neboť jako to nejnadpřirozenější a nejneskutečnější sahá nejdále do Zásvětí. Umělec věští. Umělecky tvořit znamená předvídat. V tom jsou si

tedy Newton a Shakespeare – nemá-li jeden nad druhým vrch – rovni.

Ničím se ostatně nelze lidu zalíbit víc než legendou – a profesora Antenu obestíral zlatý závoj Tajemství. Tradovalo se, že tento excentrik se nejednou zabýval čímsi obrovským, šíleným – že jeho laboratoř s naprosto *přesnými* přístroji by mohla být spíš čarodějovou jeskyní než dílnou pouhého vědce. Noviny ho ve svých titulcích den co den vynášely do nebes a posléze ho neuvěřitelné, se zázrakem hraničící léčebné zásahy, při nichž v nemocnicích prazvláštním způsobem aplikoval ultrafialové paprsky, proslavily mezi těmi nejchudšími jako humanitáře.

Proto tedy jeho nešťastná smrt vyvolala hluboké pohnutí. Po dlouhé týdny se pak ten případ přetřásal a zkoumal v celém městě i v celé zemi.

Jak je možné, že já, jeho nejmilejší žák – dnes, panebože, jeho dědic – a jediný svědek tragédie, jsem *neviděl* nic, nezapamatoval si ani jediný detail, podle něž by bylo možné identifikovat auto, které ho srazilo k zemi...? Kromě toho na místě neštěstí silnice zatáčela a makadam byl samá díra. Vůz tam tedy nemohl prolétnout jako povětroň... Ohrazoval jsem se pochopitelně zděšením, které mě v té chvíli oslepilo. A to je důvod naprosto přijatelný. Přes mou neposkvrněnou pověst a úzké, synovské vztahy, jež mě k Mistrovi pojily, nevím, jestli by na mě však podezření stejně nepadlo, kdyby srážka nebyla tak očividná. Očividná, ale přece jen velice divná, neboť kromě rozbité hlavy, rozdrcených nohou, *reálných*, přestože neuvěřitelně drastických zranění, tu byla ještě jedna takřka nevysvětlitelná rána: kuželovitá díra v břiše, jakoby vyvrtaná nějakým tříhranným vrtákem, který mu závratným tempem rozerval útroby diamantovým hrotem.

Objevila se i myšlenka, že v autě mohli jet tragičtí zločinci à la Bonnot, prchající od nějakého krveprolití. To ráno však k žádnému zločinu nedošlo. Takže sherlockovská hypotéza vzala za své. A je-

likož nevysvětlitelné se nevysvětlí, ale připustit se musí, záhadná smrt profesora Anteny se nakonec všeobecně brala jako všední autonehoda. A brzy už o té události nikdo nemluvil – s pádem tajemství upadlo v zapomnění vše...

V průběhu vyšetřování se moje jméno mnohokrát objevilo v tisku. Vyhledala mě spousta reportérů a zahraničních dopisovatelů. Já jim však odpovídal jen svými nářky, slzami a stále stejným stručným popisem havárie: v zatáčce se náhle jako blesk, bez zatroubení objevil obrovský uzavřený automobil – pak kovový rachot, mračna prachu... a na silnici Mistrovo rozdrcené tělo...

* * *

Dnes tedy, téměř po roce ode dne neštěstí, chci konečně promluvit. Teprve teď proto, že až nyní mám v rukou dokumenty, jež nezvratně potvrzují mé líčení – dokumenty, které poskytují přinejmenším jednu přijatelnou, pádnou hypotézu k podivnému závěru, o němž bude řeč. V okamžiku tragédie bych byl nemohl vypovědět pravdu – a všichni, kdo si mé líčení přečtou, se mnou budou souhlasit. Na mém místě by promluvil leda šílenec. Potvrzovalo by to jeho šílenství. Jako rozumný člověk jsem mlčel. Největší důkaz rozumnosti je v tom, že zatajíme realitu nepravděpodobných faktů. Pravda má být řečena jen tehdy, jde-li o velice zvláštní okolnosti. To je zásadní poučení.

Přejdeme však přímo k věci.

Dnes prostě hodlám pravdivě popsat Mistrovu smrt a vzápětí ji vyložit ve světle dokumentů, které jsem našel mezi jeho písemnostmi. Tyto dokumenty jsou samozřejmě k dispozici každému, kdo by je chtěl zkoumat přímo. Bohužel jsou velice neúplné. Profesor Antena, nadaný zázračnou pamětí – a navíc jako pravý umělec žárlivě střežící svá tajemství –, se ve svých zápisnících vedle vzorců a náčrtů omezoval opravdu jen na telegrafické, někdy nerozluštitelné poznámky, kde zhušťoval své myšlenky, úvahy, které ho

měly dovést k určitým závěrům. Právě tyto poznámky mu později v rozvinuté podobě sloužily jako základ k naučným spisům, jež publikoval o každém ze svých objevů – nebo i o svém bádání: tyto svazky dnes tvoří vynikající sbírku té nejpřekvapivější četby – kde však k naší smůle chybí jeden svazek: ten největší, nejfantastičtější. Kdyby tomu tak nebylo, lidstvo by dnes pokročilo o celá staletí – možná bychom konečně odhalili Tajemství...

Mluvme však jasně a stručně.

Svůj výklad pro lepší názornost uspořádám takto: nejprve zrekapituluji zprávu o neštěstí. Pak pokud možno po pořádku a přehledně shrnu veškeré rozptýlené poznámky, které jsem v Mistrových papírech našel a které nám po doplnění mezer, *úpravě* a posouzení ve svém úhrnu poskytnou kromě ohromujících náznaků ne-li konečné, kategorické vysvětlení, pak aspoň, jak už bylo řečeno, pádnou hypotézu o podivné smrti profesora Anteny.

Když jsem vloni jednoho dubnového rána, přesněji řečeno dvacátého toho měsíce, šel jako každý den k profesorovi, jeho stará služka mi předala dopis. Užasle jsem jej otevřel a s ještě větším překvapením jsem četl těch pár řádek:

„Nechod' za mnou dřív, než tě zavolám. Potřebuji být nějakou dobu sám, naprosto sám. Bud' však klidný. Ty budeš první, kdo se to dozví. Sbohem a odpusť. Zachovej vše v naprosté tajnosti.

P. S. Očekávej, že tě zavolám každým okamžikem a přispěchej hned, jakmile ti dám vědět.“

Byl jsem zvyklý na jeho podivínství, a tak jsem dopis složil, strčil do kapsy a šel pryč...

V následujících dnech mi však ta věc nešla z hlavy. Zmocnila se mě hlavně strašná zvědavost. K čemu ta nenadálá a jeho zvykům

tak odporující izolace – k čemu? Určitě nějaký nový objev... Protože však jsem ho dobře znal a nic jiného se stejně dělat nedalo, smířil jsem se s čekáním...

Nemohlo být ostatně pochyb – šlo jistě o nějaký nový objev, protože poslední dobou, zvláště od začátku roku, se mi Mistr zdál zcela pohroužen do jakéhosi nového problému, jímž se ustavičně zabýval. Občasná roztěkanost, neurčité odpovědi a v posledních dnech jakýsi triumfální, *dychtivý* výraz, který mu zjasňoval tvář – to vše naznačovalo, že jeho geniální duch nás zanedlouho překvapí nějakým novým zázrakem...

Konečně, za čtrnáct dní časně zrána, se u mne pronikavě rozezněl domovní zvonek. Byl to spěšný telegram: *Přijď určitě v 6 hodin*, sděloval mi vědec. Ve své nedočkavosti jsem se tak tak stihl obléci a ohřát si šálek mléka...

Přesně v šest jsem u něho zaklepal. Stará služka už byla vzhůru a přišla mi otevřít:

„Máte na pána počkat v saloně,“ řekla.

Další rozmar. Obyčejně totiž sotva jsem přišel, bez ptaní jsem zamířil rovnou do laboratoře, umístěné ve velkém pavilonu v zahradě.

Mezitím mi povídává stařenka významně šeptala:

„To jsou věci, prokristapána... Už čtrnáct dní nevyšel z toho baráku,“ – tak ta dobrá žena říkala laboratoři. „Jenom k jídlu. A to ještě... Ani tam pro něho nesmím přijít...! Dal si zavést zvonek, představte si. Jen se podívejte...“

A hned zmáčkla knoflík umístěný na stolečku u vchodu.

Za chvílku už mě Mistr objímal na přivítanou.

Nepoznával jsem ho. Za ty dva týdny, co jsem ho neviděl, se velice změnil. Možná zhubl. To však nebyla ta hlavní změna – spíš cosi jiného, velice podivného: výraz jeho tváře se posunul, neproměnil se, ale *posunul*. Bylo to velice zvláštní, ale bylo to tak. A oči se mu za brýlemi leskly jakýmsi jiným jasem, jakoby obestřeny září.

Zvolal:

„Ach! Konečně...! Konečně! Ještě to nevím, nevím to jistě, ale jsem o tom nanejvýš přesvědčen. Uvidíš! Uvidíš...! Ani si to nedovedeš představit...

Všechno, co jsem dosud udělal, je proti tomu břídlivství...! Je to nejúžasnější záhada! Nejvyšší Tajemství...! Prozatím ti ještě nic neřeknu... Pojd' se mnou... Vítězství... nebo prohru... mám na dosah ruky. Teprve pak řeknu vše... Pojd'... V tom Vrcholném okamžiku tě chci mít po mém boku. Proto jsem tě dal zavolat. Slíbil jsem ti: ty se to *dozvíš* první – první...! Počkej na mě chvíli.“

Odešel a znovu se objevil zahalený v širokém kožichu. Bylo to už v květnu. A přestože ráno bylo dost chladné, překvapilo mě, že si místo obvyklého černého svrchníku oblékl tak výstřední kožich, který jsem u něho ostatně dosud neviděl. Na rukou měl tlusté šedé rukavice z bobroviny. Velice nápadná šála mu halila krk a zakrývala bradu.

Sotva jsme vyšli na ulici, profesor se zastavil a rozhlédl se kolem. Krátce zaváhal. Pak vyndal z kapsy jakýsi předmět, který vypadal jako hodinky – zkontroloval jej... V náhlém popudu mě prudce popadl za paži a bez jediného slova mě vedl pryč. Tu teprve jsem si všiml – a dnes žasnu, že jsem si toho nevšiml dřív –, že modravá skla jeho věčných hranatých brýlí mají jinou barvu: špinavě žlutou, velice zvláštní; odpornou barvu, *kteřá naháněla hrůzu*. Opravdu: pod dojmem, který ve mně vyvolávala, jsem se nekontrolovatelně roztřásl. Ta barva mi nepřipomínala barvu. Moje oči ji nevnímaly *zrakem*, nýbrž *hmatem*. Ano, vjem, který mi ta *viděná* barva vyslala do mozku, byl vjem hmatový – dívat se na ni bylo jako hmatat po něčem lepkavém. A jenom ty podivné brýle – pochopil jsem – způsobily změnu, jíž jsem si na Mistrově tváři všiml: *to ony posouvaly jeho fyziognomii*.

Při chůzi se profesor ještě několikrát podíval na svoje hodinky – vlastně to ani, jak jsem v jedné chvíli zjistil, žádné hodinky nebyly. Neměl jsem však dost času pořádně si je prohlédnout. Zahlédl

jsem jenom, že ciferník je fialový a místo číslic má barevné čárky. Neodvážil jsem se na ten divný předmět zeptat, protože profesor Antena mě předem upozornil, že mi na nic nebude odpovídat. Ostatně, copak jsem se to za chvilku neměl dozvědět všechno...?

Rozhodně však ty záhadné hodinky měly nějakým způsobem sloužit k orientaci – protože podle nich řídil vědec naše kroky.

Šli jsme asi dvě hodiny. Byli jsme daleko od města, na předměstské, málo frekventované silnici. Minula nás nicméně už dvě auta. Mistr kráčel mlčky: jenom občas něco zamumlal... Pustil mi paži. Šel jsem pak kousek za ním...

Můj duševní stav byl nesmírně zajímavý. Jakoby zhypnotizován, nechal jsem se vléci jakousi magnetickou silou v profesorových stopách. Kdybych se byl chtěl zastavit, zatímco on šel, pohnout se, když zůstal stát – nebyl bych to dokázal. Moje kroky napodobovaly jeho. Po celém těle mě mrazilo, jako bychom se blížili k velkému nebezpečí. Vycítil jsem, že nás táhne jakýsi oblak Tajemna...

Náhle mi neskutečný chlad zmrazil prsty... A přitom překrásné májové dopoledne už začínalo být víc než vlahé...

* * *

Ted' jsme zahnuli do úzké zatačky. Kolem nás nesmírné ticho... Až kdesi v dáli jakýsi vesnický zvon odbil deset hodin... A tu najednou – ach! Ten hrozný, neuvěřitelný okamžik! – uviděl jsem, jak se Mistr zastavil... Celé tělo mu rozvlnil ochromující třas... Zdvihl paži... Ukázal na cosi ve vzduchu... Tvář se mu zkřivila děsem... Pěsti se zaťaly... Ještě chtěl prchnout... Zazmítal sebou... Ale nemohl popojít ani o krok... zhroutil se na zem: rozbitá lebka, rozmačkané nohy... v břiše zela divná kuželovitá rána...

Při pohledu na to hrůzné tajemství jsem strnul – nedokázal jsem vypravit jediné slovo, udělat jediný pohyb... Vydral se ze mě smrtelný chropot... I já už se viděl mrtev a rozmačkaný na zemi...

Pak jsem se ale naráz mohl pohnout – a tu jsem vyrazil hrozný křik: drásavé, děsné zavytí...

* * *

Nejdřív přiběhli dva nádeníci, kteří se lopotili opodál – a hned začali hlučně proklínat všechny automobily... Za chvíli už se kolem těla utvořil hlouček...

Mezitím jsem se stačil trochu vzpamatovat. A když jsem si uvědomil, že v žádném případě nemohu říct pravdu – tu šílenou pravdu –, v mžiku jsem se rozhodl svést neštěstí na nějaké auto, tím spíš, že silnici brázdily zřetelné stopy po pneumatikách, zcela jistě od vozů, které nás předtím minuly.

Někdo došel na nedalekou stanici pro četníka a já jsem mu pověděl verzi, jíž se věří dodnes: velké auto se znenadání závratnou rychlostí vřítilo do zatáčky, kovový rachot, oblaka prachu... a mrtvola...

* * *

Další už je známo: přeprava do márnice, okázalý pohřeb, poprask v tisku, bezvýsledné policejní pátrání...

Další podrobnosti se však na veřejnost nedostaly. Zde jsou:

Po převozu mrtvoly jsem ještě značně otřesen spěchal do profesora domu, abych uvědomil o truchlivé události starou služku a zařídil, co bude třeba. Když jsem zaklepal, přišla mi ta dobrá žena otevřít bledá úlekem... celá roztřesená... Pověděla mi, že z baráku se ozývá velký rámus, že se chtěla jít podívat, co se děje... že však zděšeně couvla, protože odtamtud sálá hrozná horko...

Dál už jsem neposlouchal a pln úzkosti běžel do laboratoře. Zevnitř skutečně vycházel záhadný hluk – jakoby bzučení fantastických včel. Neváhal jsem ani okamžik... Otevřel jsem dveře, jejichž zámek kladl nebývalý odpor... šel jsem dál...

Na stole uprostřed pavilonu stál přístroj, který jsem nikdy předtím neviděl. A právě tento přístroj v plném chodu působil onen zvláštní hluk a určitě také rozpaloval ovzduší. Vypadal jako malý motor, který měl místo rotoru vrtuli utvořenou systémem tří skleněných ampulí. Ampule obsahovaly jakousi fialovou látku a *vrhaly kolem sebe kruh černého světla*. Nemluvím z cesty. Světelné paprsky, které odtamtud prýštily, byly opravdu černé. Vysvětlím to lépe: laboratoř osvětlovaly elektrické žárovky a tmavé závěsy na všech oknech byly zatažené. Kolem přístroje se přitom vytvořilo kolo nějakého jiného světla, *nikoli stínu, světla*, jinak to prostě vyjádřit nemohu: *černého světla*. Ano; *bylo to jako proud černého achátu*. Tento nerost je sice černý, ale blyští se – rozhodně není matný. A totéž se dělo s tím děsivým světlem – *s tím strašidelným světlem*. A v černé, zářící aureole se s pronikavým praskotem jako jiskry ježily zlatavě fialové červánky. A pak – jak rafinované Tajemství – pohybující se ampule nevrhaly jenom světlo: současně šířily hustou, neprůzračnou a zvuknou vůni a jakýsi vrásnivý, *čadivý* zvuk. V kruhových ozvěnách docházelo tu a tam k temným výbuchům.

Bál jsem se, že mě zasáhnou záhadná fluida a že se v tom pekelném žáru udusím – a opravdu nevím, co by se mi stalo, kdybych se byl nevzchopil a neběžel k vypínači, kterým do přístroje proudila elektřina. Stiskl jsem jej... Stroj se okamžitě zastavil... Podíval jsem se na ampule. Fialová látka vyprchala – *jako by ji vytvářel jen ten pohyb*.

* * *

Přístroj, který během naší vycházky profesor několikrát zkontroloval, se našel roztržštěný v jedné z velkých kapes jeho vesty – a stejně rozbité byly i jeho výstřední brýle. Ze všeho, co se zdálo mít nějakou souvislost s onou příšernou nehodou, mi tedy zbývaly jen tři prázdné ampule a stroj, na němž nebylo v podstatě nic mimořádného.

Já jsem si však přísahal, že na něco přijít musím. A jakmile jsem mohl disponovat profesorovým dědictvím, nedočkavě jsem začal pátrat po jakékoli stopě, která by mi pomohla odhalit třebaš nepatrnou část strašlivé Záhady.

Když jsem dnes konečně zrekonstruoval celou pravdu, chci zveřejnit výsledky svého pátrání, z nichž vysvitne, jak logicky, přestože vzdáleně, lze vztáhnout Tajemství k prosté vědecké realitě. Zde jsou:

„Je skličující, jak málo víme sami o sobě. Všechno kolem nás mlčí. Co je to život? Co je to smrt...? Odkud *jsme*, kam jsme to přišli, kam jdeme...? Záhada. Mraky. Fantastický stín... A rozumný člověk přece na přízraky nevěří...! Nejsme však přízraky my sami? Záhada...? Hle: naprostým tajemstvím, největší záhadou jsme ve skutečnosti sami sobě... Před zrcadlem by nás měl vždycky zachvátit strach...! Nechme budoucnost budoucností, zapomeňme na Zítřek – hrdinní snílci o onom světě. Hledme prozatím do minulosti – snažme se ji proniknout, zjistit aspoň, kým jsme byli na tomto světě.“

Profesor Antena, který se stejně jako všichni velcí učenci nejednou dotkl spiritismu a magie, zaměřil tedy v obdivuhodně jasno-zřivém hnutí mysli své výzkumy tímto novým směrem: nesnažit se odhalit budoucnost našich duší, záhrobí – nýbrž probádat nejprve naši minulost, to, co bylo před životem. Zdá se opravdu logičtější, *snazší*, a dokonce i zajímavější poznat se v minulosti dřív než v budoucnosti – když už neznáme ani to, ani ono.

To, co bylo, zanechalo stopy.

Z této pravdy profesor vyšel jako z uznávaného axiomu a začal ty stopy hledat.

Kde je hledat?

V nás, samozřejmě.

Co je asi na naší naprosté tajemnosti to nejfantastičtější? Intelligence – nebo lépe: představitivost. Bezpochyby. Jak je možné, že náš

mozek, který odmítá připustit něco nevysvětlitelného, dokáže zároveň vršit jeden výmysl na druhý – a dokonce je nechtě ustavičně vytvářet? Jestliže náš mozek připouští jen to, co vidí, co cítí – *co je* –, jak to, že zároveň dokáže snít o něčem, co neexistuje? Ano, jak je možné, že *nejsou-li* ani víly, ani kouzla, ani bohové, ani zázraky – lidé všechny tyhle neskutečné věci dokázali *uskutečnit*?

V čem tkví opravdové Umění?

Ve fantazii.

Co je podstatou génia?

Tvůrčí schopnosti. To znamená: fantazie rozvinutá na nejvyšší stupeň.

Ovšem jestliže náš rozum může připustit jen to, co lze ohmatat, jak mu napadlo vymýšlet něco, co nahnátnout nelze?

Něco zneklidňujícího tu bezpochyby neladí...

Že neladí? Možná jen zdánlivě. Například: znali jsme kdysi krajinu, odkud jsme později odjeli jinam. Protože však už jsme ji jednou spatřili, dokážeme si ji později, *daleko od ní*, znovu vybavit. Totiž: vidět ji nehmotně, *ale jen proto, že už jsme ji viděli hmotně*. Jinak by to ani nebylo možné. Proč tedy zároveň – a s největší pravděpodobností – neusoudit, že imaginace je podobného původu?

V tomto smyslu snad fantazie není víc než souhrnem vzpomínek. Prostě vzdálených vzpomínek na věci, o kterých si nepamatujeme, že jsme je kdy viděli – u nichž ale všechno nasvědčuje tomu, že jsme je opravdu viděli, protože si je dokážeme *znovu vybavit*. Ostatně nejlepším důkazem toho je, že *imaginace není neomezená*. Umělec, který chce vytvořit nějaké dílo, to může provést jen ve velice omezeném počtu uměleckých oborů: bude malířem, básníkem, sochařem, hudebníkem nebo stavitelem. Ať míří jeho talent sebevš, nebude s to vytvořit něco, co by nebylo básní, budovou, partiturou, sochou, obrazem. Kdyby imaginace byla svobodná – to znamená: kdyby byla pouhou imaginací, na ničem nezávislou –, o takovém omezení by nemohlo být ani řeči. Umělec by vytvářel *jiná díla, v jiných Uměních*,

a přívlastek geniální by právem náležel jen tomu, kdo by nás triumfálně oslnil nějakým Novým uměním.

Ostatně i mimo sféru umění, v tužbách obyčejného života, se všechno omezuje na čtyři nebo pět možností – se vším všudy. Ať si lidé sní o extázích. Ani ten největší onanista tomu však nedokáže uniknout tím, že by vytvořil nějaké nové vytržení – jež by nebylo vytržením, ale čímsi jiným, všepřekračujícím, totálním; co by prostě vzrušilo jinou barvou, *nějakou barvou, která tu dosud nebyla*.

Můžeme tudíž shrnout: fantazie, ta nejtajuplnější *vlastnost* člověka, která ho zároveň nejlépe odlišuje od ostatních živočichů, je zřejmě vzhledem k svému omezení faktorem něčeho jiného – a to *nejspíše* faktorem vzpomínek. Tedy:

Můžeme si představit jen to, co jsme viděli nebo nač si vzpomínáme. Jestliže jsme to viděli, říká se tomu paměť. Jestliže se pouze rozpomínáme, aniž jsme si vědomi, že jsme to viděli – je to čirá fantazie.

Člověk, který si uchoval nejvíc reminiscencí, rozvine nejširší fantazii. Géníem pak bude ten, kdo zapomněl ze všech nejméně.

Přijmeme-li tuto tak pravděpodobnou hypotézu, dojdeme okamžitě k závěru, že jsme před svým současným životem vedli nějakou jinou existenci. Fantazie se omezí na neurčité, vzdálené, *zastřené* vzpomínky, které na onu existenci máme. A je-li tomu tak, nic nám nebrání rovněž usoudit, že náš dnešní život není nic než smrt, než „onen svět“ naší předcházející existence.

Jak však přejdeme z jednoho života do druhého, uvážíme-li, že z toho dřívějšího si uchováváme vzdálené vzpomínky?

Podle profesora je vše otázkou prostého přízpůsobení různým prostředím. Orgány našeho života A by působením času – nebo nějaké jiné veličiny – ve vztahu k onomu životu ponenáhlu zakrňovaly; to jest: *pozměňovaly by se*, dokud by se ta proměna nedovršila. Pak by nastala smrt pro život A. Současně by se však tyto orgány přizpů-

sobovaly jiné existenci, zvyšovaly by vůči ní svou citlivost. A jakmile by k tomu došlo, zrodili bychom se pro život *B*. To znamená:

Duše mají svůj věk. A různé životy – neboť nic nenasvědčuje tomu, že by jejich počet byl omezený – nejsou zřejmě ničím jiným než různými prostředími, jimž se postupně a podle svého věku přizpůsobují.

Uvedme srovnání:

Obojživelníci, vesměs tvorové suchozemští, byli nejprve larvami přizpůsobenými vodnímu živlu. Změnili tvar, změnili orgány. Měli žábry, mají plíce. Žijí přímo před námi dvojí rozdílný život v rozdílných prostředích. Proto není nijak troufalé vyslovit takovouto hypotézu:

Ve svém včerejším a dnešním životě nejsme víc než poslušné, různě uzpůsobované metamorfózy téže astrální bytosti. Člověk je kukla, která se rozpomíná.

Pokusíme se tuto hypotézu ne-li přímo dokázat, pak aspoň *podpořit*.

Vyhledejme u sebe ty nejzřetelnější záhadné jevy a pokusme se stanovit, zda se s uvedenou hypotézou *shodují*. A v hrubých rysech, aniž bychom šli více do hloubky, se zamysleme nad sny a nad epilepsií. Je snad něco, co by člověka víc zneklidňovalo než ony reálné – nebo lépe řečeno: zpřeházeně reálné – vidiny, které se nám objevují ve snu, a než epileptické záchvaty, které jako by byly dočasnou smrtí, pohroužením do čehosi mimo nás...?

Sny...

Připustme, že člověk se rozpomíná na nějaký jiný život – jinou metamorfózu – předcházející našemu dnešnímu životu. Uchovávali si vzpomínky, znamená to, že si zachoval zbytky smyslů, *orgánů* z dřívějšího života. (Také mezi ocasatými obojživelníky zanechaly původní žábry stopy u kryptožábřích mloků – v obloucích a žaber-

ních skulinách – a vedle plic se dokonce udržují v činnosti u macarátů, prazvláštních živočichů, kteří jsou tak znepokojivě přizpůsobeni oběma životům současně.)

Ve spánku naše nynější smysly znecitlivějí. Avšak pozůstatky smyslů z dřívějška zůstanou bdělé, poněvadž zřejmě na spánek tohoto života, který není jejich životem, nereagují. V našich současných uspaných smyslech ovšem přetrvaly ne zcela znecitlivělé obrazy z našeho dnešního života. Jejich intenzita však patrně není tak velká, aby potlačila stopy smyslů dřívějších, jako je tomu v bdělém stavu, a tak působí obojí společně. Odtud pramení nesmyslnost snů, zpřeházenost reality, jelikož pocity jsou pouhými stíny pocitů přetrvávajících z našeho dnešního života a nadto jsou interpretovány záblesky smyslů z jiného života a přenášeny do mozku našimi současnými smysly, omámenými a *nejistými*. Nebo snad jasněji: ve spánku budou naše uspané smysly ve své působnosti ovládány smysly z jiného života. Tím z libovolných částí vznikne celek, který se bude jevit jako nesoulad, *neuměřenost*, fantasmagorie noční můry.

Míváme často ve snu jasný pocit, že sníme, a je-li ten sen děsivý, snažíme se ze všech sil procitnout. Není to zřejmě nic jiného než boj našich skutečných, ale znecitlivělých smyslů se záblesky oněch smyslů přeludných, ale činných.

Na to, co se nám zdálo, se rozpomeneme tím lépe, čím dokonaleji byly ve spánku naše smysly omámeny. „Nemít žádné sny“ je tak příznakem toho, že naše dnešní smysly usnuly úplně, takže jsme si nemohli uchovat vzpomínky na to, čím se chvěly záblesky smyslů z dřívějška.

Obdobně tomu je patrně s epilepsií.

U epileptiků se zřejmě z určitých fyzických důvodů orgány přizpůsobí současné existenci přerušovaně – v tomto životě se objevují mezery. Epileptik se během záchvatu vrátí do některého dřívějšího života – ovšem nic z toho nám nebude moci povědět, na nic se nebude pamatovat (ani na přestávku, k níž v jeho přítomném životě došlo), neboť přivyknutí jeho orgánů životu včerejšímu a při-

slušné odvyknutí životu dnešnímu bude úplné. Tak u něho během záchvatu nezůstanou žádné styčné body, které by mu v tomto životě umožnily vzpomenout si na to, co prožil v onom minulém.

Nic ostatně nedokazuje, že by byly jen dvě existence. Naopak: vše naznačuje, že jich žijeme celou řadu, dokonce nekonečnou – nebo lépe: možná kruhovou, uzavřenou; tak bychom bez většího úsilí pochopili nesmrtelnost Duše.

Jak dále naznačují profesorovy poznámky, šílenství by pak bylo jen předčasným a nedokonalým přizpůsobením příštímu životu. Lze ostatně docela dobře připustit, že se v nás již rozněcují smysly života bezprostředně následujícího, tak jako kdysi dříve – v životě včerejším – už prokmitávaly známky života dnešního. Tak by bylo možné vysvětlit zvláštní jev už *viděného*: někdy míváme dojem, jako bychom už byli pozorovali – nevíme *odkud* – určitou scenerii, v níž se *nyní* ocitáme poprvé.

V naší včerejší metamorfóze, nebo spíše k stáru tohoto období, už docela dobře mohou existovat zárodky budoucích smyslů, citlivých na naše dnešní prostředí – na něž ta krajina vzdáleně zapůsobí, takže se z ní uchovají přeludné reminiscence, které dnes při styku s ní zasvitnou.

„Když se tak za sebou ohlédnu,“ píše Mistr, „mám jasnou představu, skutečnou vzpomínku na barvu určitých etap, a zvláště silně na *barvu* romantického období – doby, kdy jsem ve svém včerejším životě musel být stár.“

Je tu ještě další důležitý bod, který je třeba prozkoumat, a pak teprve bude možné vyslovit některé hypotézy o určitých okolnostech našeho bezprostředně předcházejícího života.

Totíž:

V současné existenci nežijeme jen my. Člověk je nicméně jediný tvor nadaný fantazií. To znamená: člověk je jediná bytost, která si uchovává vzpomínky, jediná kukla, která se rozpomíná.

Proč asi?

Lze připustit dvě hypotézy:

Ve včerejším životě byli zřejmě tvorové různých druhů – a každý z nich *umíral* různě, to jest: odvykal si životu *A* a přivykal životu *B* různým způsobem. Stopy smyslů ze života *A* si však patrně zachoval jediný druh, který v životě *B* procitl jako člověk.

Druhá hypotéza se však profesorovi zdála o hodně pravděpodobnější a zajímavější:

V dřívějším životě existuje jen jeden druh bytostí – *ale mnoho smrtí*. Podle toho, jak která ta bytost umře v životě *A*, narodí se v životě *B*. A ta, která v životě *A* zemře dokonaleji, bude méně dokonalá v životě *B*. Tedy: *Osud oněch bytostí nebyl po jejich smrti – vzhledem k předchozí existenci – týž.*

To by nám mohlo docela dobře objasnit původ fantastické lidské představy Nebe a Pekla – nebe pro ty, kdož jednali dobře, pekla pro ty, kdož jednali špatně. Byla by pouhou upravenou verzí – nevědomky branou jako hypotéza – pravdy, kterou jsme znali z jiného života a na niž si v tomto životě uchováváme bledé vzpomínky. Ano. Ve včerejším životě jsme tak možná věděli, že naše budoucnost v dnešním životě bude rozdílná podle toho, jakou existenci jsme vedli tenkrát. A právě tak bychom předpokládali – ve svém vývoji v současném životě –, že náš zítřejší osud se bude lišit podle toho, jak budeme jednat dnes; a rozhodujícími činiteli různého údělu že budou dobro a zlo. Být dobrý nebo špatný je ve skutečnosti zaměření, odlišné *napětí* ducha – což by logicky mohlo působit různě na přizpůsobování našich orgánů budoucí existenci a na jejich příslušné odpoutávání od existence současné:

„V životě předcházejícím životu našemu tedy bude jedna jediná bytost, která ve větší či menší dokonalosti zemře a v tomto životě bude mít určitý osud podle toho, jak si počínala, jak *byla* tam – a toto, byla‘ rozhodně nelze chápat ve smyslu dobra či zla, protože tyto pojmy budou něco říkat teprve našim dnešním smyslům.“

Fantazie se skládá z reminiscencí. Jestliže si člověk vyfantazíroval různé osudy pro to, co bude po něm, je tomu tak proto, že v něm existují vzpomínky na nějakou paralelní skutečnost.

Touto cestou lze tedy dospět ke všem těmto závěrům, a proto také profesor Antena považoval druhou hypotézu za opodstatněnější.

Dosud jsme se však nedotkli nejznepokojivější stránky celého problému.

Přijmeme-li hypotézu o posloupnosti životů – a budeme se nadále zabývat jen tím dnešním a tím včerejším –, kam tyto životy umístit, jaká budou jejich *prostředí*...?

Tyto životy se překrývají, stejně jako jejich prostředí, usoudil patrně profesor. Pouze bytosti uzpůsobené k jedinému životu by byly necitlivé k druhému. Tak by jej nemohly vidět, nemohly by jej cítit, přestože by je prostupoval, křížil se s nimi.

Nezaplnují však tyto existence spíše různé hvězdy?

To lze jistě připustit. Mistr ovšem existenci různých hvězd zpochybnil. Podle jeho poznámek (nikdy se bohužel nedozvíme, jakými pochody, z jakých pozorování nebo zkušeností k takové představě vesmírného uspořádání dospěl) nejsou hvězdy víc než různými *stavy* téhož času – nebo lépe: téže neurčité veličiny –, a životy jsou pak věkem, rozdílnými obdobími metamorfóz téže psychické bytosti, které se postupně tomu či onomu stavu té veličiny přizpůsobují.

Nepovažujme to za výplody čiré fantazie. Když se podíváme kolem sebe, okamžitě narazíme na obdobná fakta – vzdáleně obdobná, nicméně srovnatelná. Copak kolem nás zároveň neexistuje trojí prostředí: pevné, kapalné a plynné? Neexistují jedinci alespoň dvěma z těchto tří prostředí zvlášť uzpůsobení?

Pak tedy na okamžik připuštěme, že by nějaká ryba neměla orgány citlivé na život na souši – kdyby se pak vynořila na hladinu, její oči by nespátřily ani mysy, ani útesy a její tělo by pro všechno z toho života bylo propustné a průhledné. Předpokládejme, že totéž by se

dělo se suchozemskými bytostmi ve vztahu k prostředí vodnímu. A už bychom měli dva promísené, vzájemně prostoupené životy – každý z nich však prožívaný výlučně, *existující* výlučně pro určité jedince.

To se také skutečně děje. Jen s tím rozdílem, že se navzájem vidíme a že vidíme nebo cítíme i prostředí, v nichž se nemůžeme pohybovat. Uznějme však, že tato prostředí, jimž přihlížíme, jsou přes svou odlišnost téže povahy; existovala by však jiná prostředí jiné povahy, mezi nimiž by byly maximální rozdíly, a žádná z bytostí přizpůsobených prostředí jednoho okruhu by nebyla citlivá na prostředí jiného okruhu – a to by bylo uskutečnění profesorovy hypotézy. K jejímu dovršení ještě předpokládejme, že tak jako je zába v larválním stadiu živočich přizpůsobený vodnímu živlu a v dospělém období živočich suchozemský, tak také stejná psychická skupina, která by původně žila životem *A* v prostředí α , by se postupně přizpůsobovala prostředím β , γ , δ , a existovala v nich životem *B*, *C*, *D*; na každé z těchto prostředí by se samozřejmě stávala citlivou podle svých metamorfóz – to znamená podle svého věku.

Je tu však ještě něco víc. Srovnání o hodně lepší a přesvědčivější – rostlinný život.

Rostliny *žijí*. A přece nemají v podstatě žádný smysl, žádný orgán stejný jako zvířata – po pravdě řečeno vzhledem k tomu, že jedni i druhí využívají *různé* prvky téhož prostředí, totožné není ani jejich prostředí. Rostliny určitě nevidí, necítí náš život. Důkazem toho je, že jim naprosto chybí pud sebezáchovy. *Neutíkají, když je chceme trhat*. Náš život „prochází“ jejich životem, ale ony to nikdy nevytuší.

Je-li tomu tak, proč by se totéž nemělo dít s námi?

Proč by kolem nás neměly žít jiné bytosti, naši příbuzní – naši předkové, naši potomci –, kteří nás budou vidět, cítit, zatímco my je ani neuvidíme, ani nevycítíme?

Tvrdit opak by nás zavedlo příliš daleko. (Stejně víme tak málo, tak nekonečně málo, že vlastně nemůžeme nic říkat jistě.)

Nic by tedy nebránilo tomu, abychom nemoci, které nás kosí, srovnali s *trháním*, které by mezi námi prováděly bytosti z jiného života, a před nímž bychom neutíkali, protože bychom je neuměli vytušit.

„Ostatně,“ poznamenal si profesor do závorky, „veškeré srovnávání s rostlinnou říší musí zahrnout také nerosty. Nic ve skutečnosti nedokazuje, že by nežily. Jenomže nežijí zřejmě takovým způsobem, jak život chápeme my. Je například možné, že nežijí jako jednotliviny, ale jako celek: *jejich stárí je věkem celku*. A každý nerostný druh bude představovat jiný ‚čas‘ tohoto věku.“

Nezapomínejme však, že to vše jsou pouhá srovnání, jen hrubé obdoby. Protože opravdu pro nás pro všechny – živočichy, rostliny nebo nerosty – je *prostředí* skutečně jeden a tentýž celek: velice rozdílné je však to, jak se mu přizpůsobujeme, proces, jímž se toto prostředí využívá.

„Všichni budeme tvořit jeden celek. Dokonce možná budeme s to vidět se navzájem – přinejmenším ty vyšší, složitější organismy uvidí ty nižší. Těch celků však bude víc. Ale žádný z nich nebude moci *přirozeně* proniknout do Tajemství toho druhého.“

Do tohoto mimořádného úkolu se tedy profesor Antena přes veškeré překážky rozhodl pustit...!

Nemůžeme bohužel zjistit, jak dospěl k praktickému výsledku – protože, jak uvidíme, jeho podivná smrt neznamená nejspíš nic jiného, než že tohoto výsledku dosáhl, i když nadarmo. Z jeho písemností však teoreticky poznáváme i to, co hodlal zdolat:

Připustíme-li pravdivost systému poslušných křížících se životů, z nichž každý je citlivý jenom na celek bytostí, v němž existuje, pak by ten, kdo by dokázal *uměle* přizpůsobit svá čidla jiné existenci, do ní mohl též vstoupit.

To by byl případ rostliny, která by byla nadále rostlinou, ale zároveň by se stala živočichem. My nevíme, *ne cítíme*, co znamená existovat jako strom. Kdybychom existenci stromu mohli prožít,

aniž bychom zapomněli na sebe, poznali bychom ji. „Aniž bychom zapomněli na sebe,“ to znamená: aniž bychom přestali být sami sebou, jelikož při naprosté proměně bychom zase o ničem nevěděli – znali bychom jen svůj rostlinný život.

Podobně – a v souladu s profesorovou hypotézou – epileptik během záchvatu sestupuje do nějakého jiného světa. Protože se však jeho orgány od tohoto světa dočasně naprosto odpoutávají, nemůže nám po návratu říci, co v onom jiném světě prožil. *Prošel jím se zavázanými smysly.*

Stručně řečeno, profesor si předsevzal toto: přizpůsobit své smysly nějakému jinému životu (našemu bezprostředně předcházejícímu) a zároveň je uchovat bdělé v životě dnešním. Ctižádost vskutku hodná Boha!

Uvedme však ještě kuriózní poznámky, téměř doslovně převzaté z jeho zápisníků.

„Mohli bychom nakonec předpokládat, že existují různé hvězdy a že na každé z nich je nějaký život a nějaké prostředí. Ani to by však nevyvrátilo hypotézu o překrývajících se světech.

„Jak to?“ namítnete. „Mezi hvězdami by v tom případě byla vzdálenost, a tu nelze překonat bez pohybu...“ Ovšem... Kdo ale tvrdí, že pohyb existuje? Cožpak si tím můžeme být jisti? Rozhodně ne... Pochybnosti o tom jsou dokonce dávného data – jeho existenci popíral už Zénón z Eleje. Ostatně nejpravděpodobnější, ba skoro jisté je, že pohyb, čas, vzdálenost (nebo lépe: měřítka času a vzdálenosti) budou zřejmě jenom pocity vlastní našim současným orgánům, *pocity, které je definují*: a skutečnost věcí bude další pocit; stejně jako jejich neskutečnost. Ve vesmíru tudíž nebude nic skutečného ani neskutečného, *ale něco jiného* – což by zjistil jen dokonalý jedinec, který by se z jediného *Věku* přizpůsobil všem životům a všechny je univerzálně prožil. A tomuto vítězi by po právu náleželo jméno Bůh.

Není rovněž skvělým potvrzením hypotézy o současné existenci několika prostředí známý jev *už viděného*? Kdyby existence krysta-

lizovaly *odděleně*, daleko od sebe, kdyby vzdálenost byla skutečností – pravděpodobně bychom nedokázali v záblescích předčasných smyslů (jistě mlhavě průsvitných) zahlédnout to, co se přetváří v nějakém jiném životě, a v slabých vzpomínkách, stínech, krajinách a červácích to někdy rozpoznat, jakmile do toho života dospějeme.

Když jsem byl malý,“ uvádí dále vědec, „děsilo mě, že jsem se při pohledu do zrcadla nepoznával, to znamená: hrozil jsem se své tajemnosti. Přece však dnes zjišťuji, že mě rozechvívalo něco jiného. Nikoli že se nepoznávám, jako spíš to, že už jsem kdysi věděl, kdo jsem byl – a že dnes jsem na to zapomněl a nemohu se rozpomenout, ani kdybych se sebevíc snažil.

To jenom podporuje teorii o reminiscencích – tudíž o sledu životů –, skrze niž lze chápat věčnost Duše. Ostatně musíme být opravdu duchovně věční – a jedním z nepřímých důkazů je to, že při úvahách o našem Zásvětí dospějeme nakonec vždy k tomuto pocitu: i kdyby smrt byla totálním zničením, přece bychom něco *věděli* – přestože bychom se nic nedozvěděli, *přestože nic by nám nebylo dáno spatřit.*“

* * *

To je vše, co jsem z nejasných Mistrových poznámek mohl vyvodit. O dalším už se budeme moci pouze dohadovat.

Tyto poznámky již několik let staré si profesor Antena poslední dobou jistě promýšlel, *upravoval* a podrobně srovnával. A nepochybně pro své teorie našel hodnověrné důkazy – neboť od té doby už k nim nic nepřipojil; bylo by to zbytečné v době, kdy byl tou věcí cele zaujat a rozhodnut pracovat na ní až do konce. Používal ve skutečnosti své zápisníky jen tehdy, když ho plně zaměstnávalo řešení určitého problému, a přitom ho napadlo něco k jiné otázce, jíž se hodlal věnovat později.

Svým systémem si byl jist, a proto se jej snažil dokázat; to znamená proniknout do nějakého jiného života – podle všeho do na-

šeho života bezprostředně předcházejícího. Jak se o to chtěl v praxi pokusit? Záhada...

V dalších svazcích papírů existují řady výpočtů a chemických vzorců, spjatých pravděpodobně s oním zázračným objevem. Výpočty jsou však většinou nerozluštitelné a vzorce nečitelné vzhledem k tomu, že vedle známých symbolů se objevují mnohé, jež nelze určit. Nejčastěji se opakuje tento vzorec:

$$W^3 Y^2 X N^4 R_0 \cdot \alpha$$

S objevem jistě souvisely také ony zvláštní ampule, které byly v činnosti v profesorově laboratoři, a tajemné hodinky, jež během tragické vycházky zřejmě řídily jeho kroky. Víc už nevíme.

Nuže to vše – jak jsem tvrdil od začátku – potvrzuje hypotézu o neobyčejné smrti profesora Anteny, k jejíž věrohodnosti jsem dospěl až dnes.

Ptáte se jak?

Velice snadno – připustíme-li, že Mistr zvítězil nad Tajemstvím, jak skutečně ona fantastická smrt naznačuje.

Ano. Jeho orgány zřejmě současně s tím, že zůstávaly citlivé vůči tomuto životu, procitly v jiném životě. V tom Absolutním okamžiku přestalo být Mistrovo tělo vůči oné existenci prostupné, necitlivé a nezranitelné. Jakmile však k tomu došlo, něco z onoho světa ho patrně sklátilo – stejně jako by epileptika, který by během svého záchvatu sestoupil do jiného života, mohlo rozdrtit něco z našeho života (automobil, rotor nějakého stroje), kdybychom jeho tělo *neviděli* a nechránili.

Tak se stalo – možná jenom nešťastnou náhodou –, že když profesor Antena *zvítězil*, octl se v onom jiném životě na nějakém náměstí plném vozidel či v jakési obrovité dílně uprostřed závratně rychlých, nepostižitelných mechanismů, které ho rozmačkaly.

(Termíny, kterých používám, jsou samozřejmě pouze přibližné – protože v oné existenci by nebyly ani mechanismy, ani náměstí, ale něco zcela jiného. Něco *nového*, co by velký Mistr uviděl jako první z nás.)

Taková je tedy hypotéza, kterou tu předkládám. Kdo uzná za vhodné, nechť vysloví jinou – ať se třeba vrátí k profesorovým teoriím a snaží se je potvrdit prakticky. Proto jsem je zveřejnil. Byl by zločin chtít je tajit. Protrhávají stín, rozechvívají nás Tajemstvím víc než jakékoli jiné teorie. Ač neúplné a spleť, přece jen jsou ze všech nejúžasnější...

... A při vzpomínce na profesora Domingose Antenu si musíme vždy s ustrnutím připomenout Toho, kdo snad v jediné chvíli byl Bůh – Bůh, On sám: kdo na okamžik ztělesnil Boha, jehož si my lidé věčně vytváříme.

Lisabon, prosinec 1913 a leden 1914

Prózy banality a nadreálna

„*Sá-Carneiro neměl životopis: měl jenom génia. Co řekl, tím žil.*“

FERNANDO PESSOA

v dopise João Gasparu Simóesovi, 1930

Paradoxně spíš než samo nepřilíš rozsáhlé literární dílo portugalského spisovatele Mária de Sá-Cameira začal širší veřejnost přitahovat mýtus, který obestřel jeho krátký, ale intenzivně prožitý život zakončený sebevraždou, stejně jako jeho přátelství s básníkem a prozaikem Fernandem Pessoaou. A z toho, co Sá-Cameiro napsal, možná právě proto největší zájem dosud vzbuzují dva svazky dopisů, které Pessoaovi posílal v letech 1912–1916 převážně z Paříže a které vyšly až za čtyřicet dva let po jeho smrti. Jsou to dopisy bez odpovědí, neboť až na nepatrné výjimky (to znamená Pessoaovy kopie nebo neodeslané dopisy, zachované v jeho pozůstalosti) máme dodnes k dispozici pouze korespondenci Sá-Cameirovu, důležitou však i po stránce literární a literárně historické. Takřka veškerá Sá-Cameirova tvorba je z oněch necelých čtyř let nepřetržitého (přestože mnohdy jen epistolárního) styku s Pessoaou. Oba se vzájemně podněcovali a korigovali, dávali si a přebírali motivy a témata, byli „jako dialog v jedné duši“, jak říká Pessoa v procítěné a z přílišného stesku snad nedokončené básni „Sá-Carneiro“² (1934). Je nepochybné, že po Sá-Carneirově smrti jako by byl Pessoa o něco velice přitažlivého, svůdného a dekadentního ochuzen. Nahradil to jemným smutkem, melancholií, omrzelostí, nudou. Bernardo Soares, smyšlený autor jeho *Knihy neklidu* (Livro do Desassossego,

2 „(...) od té doby, cos odešel / ze zavřené věznice, jíž je svět, / je moje srdce netečné a plané / a já jen sen, co zesmutněl.“

1982; česky 1992, 1996), je snad důsledkem tohoto osamění. Právě se Sá-Cameirem Pessoa spojovala fantazie, zanícení, smysl pro literární experiment v rozpětí od žertu až po skandál, což se projevilo mimo jiné ve dvou číslech časopisu *Orpheu*, který – přestože v různorodé spolupráci dalších spisovatelů a výtvarníků osciluje mezi postsymbolistní a vysloveně avantgardní tvorbou – se stal nepominutelným mezníkem portugalské literatury dvacátého století. Básník a kritik Jorge de Sena svého času napsal, že „Sá-Carneiro byl Pessoaovi Wertherem, který se zabil, aby on mohl dále žít“. Fakt je, že u Fernanda Pessoa a Sá-Carneira se dezintegrace vlastního „já“, která se stala hybnou silou i tématem podstatné části jejich literárního díla a byla vlastně také jejich osobním „dialogem v jedné duši“, projevuje opačně. U racionálnějšího Pessoa jde ze života do literatury (od smyšlených přátel v dětství k fiktivním spisovatelským osobnostem, tzv. heteronymům), kdežto u emotivního, výbušného Sá-Carneira končí v životě a se životem. Pessoa, náruživý čtenář detektivek a díla Edgara Allana Poea, píše meditativní, esoterickou lyriku a básnickou a filosofickou prózu, ale dobře konstruovaná, čtenářsky poutavá zápletky se v jeho tvorbě v podstatě nikdy neobjeví, zatímco Sá-Carneiro, básník vzestupu, závratí a pádu, právě takovou zápletku v některých svých novelách dokáže vytvořit. V novele *Lúciova zpověď* (A Confissão de Lúcio, 1914) zvnějšížňuje vypravěčovo vnitřní drama, jeho snahu vyjít z vlastního „já“, v příběhu „jiného“ a v jeho schopnosti milovat; Pessoa naopak v prózách *Knihy neklidu* nevytváří příběh, ale abstrahuje vnitřní realitu svého vypravěče jen v jeho intelektuálním a emocionálním sklonu být „jiný“, v jeho schopnosti tvořit.

Rozdíl mezi tvůrčími postupy obou autorů lze ukázat např. srovnáním Pessoaovy nedatované filosofické úvahy „Přemožitel času“ (O Vencedor do Tempo; uveřejněno z pozůstalosti teprve roku 1974) se Sá-Carneirovou „Podivnou smrtí profesora Anteny“. V Pessoaově případě nejde o povídku, nýbrž o monolog/dialog o problému bytí

a nebytí, o času a prostoru, k němuž je doslova přilepen exemplární závěr (svět jako myšlení, nikoli realita) v podobě záhadného fyzického zmizení filosofujícího profesora Serzedase. Sá-Carneiro, přestože i on má ve zmíněné novele úvahovou pasáž v podobě profesorových zápisků, osvětlujících jeho zmizení, vystavěl skutečný příběh, nahlížený z perspektivy vypravěče, který mohl být podobně jako vypravěč *Lúciovy zpovědi* obviněn ze zločinu. Ovšem zmizení, jež je v *Lúciově zpovědi* problémem psychologickým, stává se v „Podivné smrti profesora Anteny“ především tématem vědecko-fantastickým. Současná existence několika odlišných životních úrovní na Zemi zůstává dodnes oblíbeným tématem žánru sci-fi a fantasy. Antenův experiment, spočívající v přechodu do paralelního světa nebo do jiné dimenze a Ricardův/Lúciův pokus milovat skrze osobu „jiného“ mají zřejmě podobné psychické východisko: nespokojenost s reálným bytím v našem omezeném světě a v naší omezené osobnosti, snahu přejít fdo jiného jsoucna, vyjít ze sebe, ať už je k tomu prostředkem vědecký výzkum, změněný stav vědomí, umělecká tvorba nebo šílenství.

V novele „Šílenství“ chce sochař (svým povoláním také dočasný „přemožitel času“) vytvořit své ženě „jiné“ bytí v ošklivosti, jež by svou neměnností nepodléhalo stárnutí, a zároveň tak upokojit své vlastní neustálé vnitřní rozpory a úzkost z ničivého působení času na člověka.

Naopak v introspektivní poetické próze „Já jsem On“ vede odpor k sobě samému k tvorbě lepšího, krásnějšího „druhého“, přítele, který původní osobnost postupně absorbuje do té míry, že se ho vypravěč v sebezáchovném pudu rozhoduje zabít. Zabije tím definitivně sám sebe (již v jiné osobnosti, případně „dimenzi“)? Když vypravěč ve „Velkém stínu“ zabíjí po karnevalovém plese záhadnou masku, aniž se předtím pokusí strhnout jí škrabošku, zabíjí v sobě to, co nechce poznat (ženský princip, animu), aby se zrodil „jiný“?

Čtyři povídky a novely shrnuté do Sá-Carneirovy první knižně publikované sbírky *Počátek* (Principio, 1912), k nimž patří i „Šílenství“ z našeho výboru, ještě dovádějí děj k určitému logicky přijatelnému závěru: k sebevraždě, k internaci v ústavu pro choromyslné. (Dobová literární kritika vcelku oceňuje působivost a psychologickou analýzu této Sá-Carneirovy prozaické prvotiny, ačkoli v závěru recenze v lisabonském listu *O Século* stojí: „Dalo by se říci, že když knihu zavřeme, máme dojem, že jsme právě vyšli z blázince.“) Stejně tak je tomu v povídce „João Jacinto“, vydané z perem psaného rukopisu ve školním sešitě až v roce 1987, kterou Sá-Carneiro napsal jako sedmnáctiletý. Vyvrcholením tohoto příběhu nemanželského syna služky, který sní o své velikosti, je pečlivě naplánovaná sebevražda. João Jacinto byl podle svého „životopisce“ Sá-Carneira snílek, který procítl jen proto, aby se zabil, tj. aby mohl snít dál.

V osmi prózách z druhé sbírky *Nebe v ohni* (Céu em fogo, 1915), uvedených mottem z Dostojevského, má však už důležitou úlohu tajemství, nejistota, dvojznačnost nebo nedořečenost příběhu. Novela „Tajemství“ přímo končí otázkou „Triumf? Uhranutí?“ a odpovídí: „Tajemství, matoucí tajemství...“

V již zmíněné novele „Velký stín“ pohrouží protagonista dýku do hrudi maskované milenky, aby nikdy nemohla odhalit své tajemství; zřídka se jí, aniž ji poznal, a tím jí – v období motivu z „Šílenství“, kde sochař chce zohavit tělo a slibuje milovat jen duši – „poskytuje největší důkaz lásky“. Jakmile zničí pomíjivou krásu, ocitá se v „zastavených okamžicích“, v nichž trvá jeho „statický život“ po zločinu či znesvěcení. Další záhadná postava novely – lord Neville – tu pak v mužské podobě představuje smrt maskované dívky a právě skrze ni může protagonista vyjít ze sebe, ze svého času, a zmizet ve Stínu, skočit do propasti Tajemství.

V novele „Tajemství“ mizejí v podobě plamene milenci, kteří triumfálně dosáhli „naprosté shody duší“, neboť podobný zázrak

souznění by v pojetí autora vedl k sežehnutí těla a splynutí duší v téměř stínu. Hlavní představitel povídky „Snivec“ přemohl realitu a odsoudil ji ke snu, žil ireálně, v němž zmizel. Umělec z novely „Perutě“ nakonec zešlíl, neboť jeho geniální dílo se osvobodí a magickým letem vymizí ze stránek jeho sešitu.

Další vágní, neohraničenou postavou je představitel novely „Lapač okamžiků“, v níž se znovu objevuje a obměňuje motiv, který je složitěji propracován v *Lúciově zpovědi*: jediná možnost, jak zachytit a zastavit jedinečný okamžik, je zabít (zde: pohroužit zlatý stilet do prsou tanečnice); nato sám „lapač okamžiků“ ustrne v čase a „stane se Okamžikem“.

Rozsáhlejší novela „Vzkříšení“ je psychologicky dosti explicitní a na tehdejší dobu poměrně otevřeně hovoří o různých podobách sexuality. Portugalský spisovatel v Paříži, obvykle povznesený nad všednost, si málem začne banální románek s revuální hvězdičkou, který však nijak nepokročí, a teprve prostřednictvím jiného nápadníka téže francouzské tanečnice (která mezitím umírá jako oběť drog), s nímž splyne v „unisexuálním, čistém objetí“, ve „zdvojení společného Stesku“ po zesnulé dívce, se jí poprvé zmocní – kdesi daleko, v kosmickém prostoru.

Vypravěči a protagonisty těchto novel jsou zpravidla umělci, estéti, výluční ve světě své „geniální“, „imperiální“ imaginace, svých snů, reminiscencí, bizarních pocitů, výstředních stavů duše a prudkých extází smyslů, svého znechucení banálním životem a narcistického zahledění do sebe; jsou to hypersenzitivní bytosti, jejichž vytržení nezřídka hraničí s šílenstvím. Vražda nebo sebevražda – rozplynutí nebo zmizení – je pak jediné řešení v okamžiku hrozícího prohlédnutí a deziluze. Všechny okolnosti jsou však natolik přeludné a vágní, že dramatické příběhy mohou být fikcí šíleného básníka (například z novely „Tajemství“), zkonkretizováním složitých a těžko vysvětlitelných psychických stavů. Navození neskutečna a tajemství napomáhají romantické, až kýčovitě scenerie severských hradů

v lůně hvozdů, přepychových paláců v kouzelných zahradách, případně kulisy moderních *music hallů* a pařížských ateliérů; přispívá k tomu dále autorův leckdy pompézní styl, jeho slovník, využívající magického účinku některých nejasných či nezvykle použitých výrazů, jako „heraldický“, „Nadsvětí“, „liturgický“, „pomazaný“, jeho originální metafory, které často vyjadřují krajní synestetické vnímání a navozují nečekaná významová spojení („čadivý zvuk“, „barevný polibek“, „zvoní parfémy“, „duše jako zelená, olejovitá kapalina“, „ukřížovaný měsíční svit“), jeho fascinace ohněm a odstíny plamene. Všechny ty barvy, tvary a matérie, zlato, perleť a drahé kamení, samet, krajky a parfémy, v nichž si libuje imaginace Sá-Carneirových umělců, však balancují na samém okraji rozčarování, kdy začne být všechno falešné, iluzorní a pochybné (jezera vyschlá, hrobky prázdné, božstva falešná). Tito umělci jsou objevitelé světů, jež neexistují, mocných vášní, které si svůj objekt musejí pozvedat do panství Tajemna, Nadreálna, jiné dimenze. Nezkrášlují si skutečnost – vytvářejí si jinou, tajemně nádhernější a pro senzitiva, který se všeho dostupného okamžitě nabaží, žádoucnější. I vlastní osobnost je začne nudit, tak jako to o sobě napsal v dopise Pessoaovi z července 1914 sám autor: „(...) celý život jsem tíhl k tomu (...), abych byl hlavní postavou sama sebe, hlavní postavou svého života – ale dnes už jí být nemohu, protože tu roli znám nazpaměť – a hrát ji ve mně vzbuzuje jen chuť zívat na tom velkém jevišti, pokrytém pro mě dnes pytlovinou – pytlovinou, v níž se změnilly rudé koberce, které ve skutečnosti nikdy neexistovaly, ale které jsem si mohl, uměl představit...“ Sám ví, že ta „spousta duhových světél, vířící flitry a pestrobarevný dým, vůně líčidla, jezírka, nahé tanečnice, pařížské herečky, sály restaurantů“ jsou možná pouhé pozlátko, ale takové to chtěl mít. „(...) mé dílo se rýsuje mezi bledými lunami jako to, čím bych chtěl být fyzicky: tou bláznivou cizí milionářkou s pěstěnými nehty...“ pokračuje dopis. Cestou ze spisovatelova vnitřního labyrintu má být „disperze“ či rozptýlení (jak zní název

jeho básnické sbírky z roku 1914), zrušení jediné perspektivy, jediného „já“, vyúsťující do dramatického příběhu zpravidla tří lidí, z nich jeden tvoří spojovací článek, s jehož pomocí se překlene nemožné a vytvoří se iluze celistvosti (v novele „Incest“ se muž podruhé „incestně“ ožení s dívkou, která mu připomíná zemřelou dceru; v již uvedeném „Vzkříšení“ se romanopisec místo s ženou, která zemřela, homosexuálně spojí s jedním z jejích bývalých milenců; v *Lúciově zpovědi* je oním prostředníkem mezi vypravěčem Lúciem a jeho přítelem Ricardem – člověkem bez budoucnosti, který nevidí svůj obraz v zrcadle – „stínová žena“ bez minulosti, zhmožnění Ricardovy „sexualizované duše“). V nepřliš vymezené totožnosti některých dalších postav se přesouvají charakteristické fyzické a psychické znaky z jedné postavy na druhou jakoby v propletených životech a prostupných světech. Citovým přenosem na jinou osobu se zdá možné milovat muže prostřednictvím ženy nebo ženu skrze muže.

Sá-Carneira však ani tyto literární transmigrace a transfigurace v „jiného“ neuspokojují a spisovatel hluboce rozčarován píše: „Jsem sám – bez jiných – sám se sebou, navždy.“ Celé Sá-Carneirovo prozaické dílo je natolik spjato s jeho životopisnými fakty, s prostředím, v němž spisovatel žil, s lidmi, s nimiž se stýkal a kteří v jeho textech vystupují pod průhlednými pseudonymy (lisabonský přítel, básník Fernando Passos z novely „Vzkříšení“ je Fernando Pessoa; sochař Gervásio Vila-Nova z *Lúciovy zpovědi* je avantgardní malíř Santa-Rita), že si to vynucuje zvláštní přihlédnutí k jeho životu. Týká se to především skutečné obsese, jíž je Sá-Carneirův literární motiv sebevraždy. Dnes se na základě dostupných dokumentů soudí, že ačkoliv Mário de Sá-Carneiro ve svých dvou letech ztratil matku a byl odjakživa chorobně citlivý, prožil v podstatě šťastné dětství buď v dědově venkovském domě (Mário tady už v devíti letech psal krátké divadelní scénky a nechával je hrát služebnictvem), nebo s otcem na cestách po Evropě. Na střední škole, kam vstoupil dost

pozdě (absolvoval až v jedenadvaceti letech), jej sice trápila jeho plachost a otylost, začal tam však doopravdy psát: básně, krátké povídky, které publikoval časopisecky; kromě toho překládal Huga, Goetha, Heina, Schillera a redigoval školní časopis. V roce 1910 napsal se svým spolužákem Tomášem Cabreirou Juniorem divadelní hru *Přátelství* (Amizade, 1912). Jeho šestnáctiletý spoluautor se však krátce nato zastřelil, a to před zraky spolužáků a učitelů z gymnázia, údajně z nešťastné lásky. Tato tragická a současně teatrální událost jistě na Sá-Carneira hluboce zapůsobila. Při jeho neklidné, vznětlivé a maximalistické povaze to samozřejmě nebyl jediný důvod, proč sebevražda zaujímala takové postavení v jeho tvorbě i v jeho životě.

V roce 1911 se Sá-Carneiro zapisuje na právnickou fakultu v portugalské Coimbře, nedokončí však ani první semestr („Pro lásku boží, nenut' mě, abych tu zůstal,“ píše otcí), o rok později odjíždí do Paříže, kde jeho studium práv je již pouhou záminkou. Uchvácen kosmopolitním prostředím, které považuje za jediné možné pro svrchovaného umělce, jímž se cítí být, tráví čas v kavárnách, divadlech a kabaretech, píše prózu i poezii – v Paříži vlastně v sobě objevuje v roce 1913 skutečného básníka –, roku 1914 publikuje *Lúciovu zповěd'* a sbírku básní *Disperze* (Dispersão). Nepracuje, chápeme-li to tak, že „psaní básniček“ žádná práce není. V době, kdy Fernando Pessoa vede v Lisabonu skromný život cizojazyčného korespondenta u obchodních společností, žije Sá-Carneiro z kapesného, které mu posílá otec a které mu pro jeho způsob života samozřejmě nestačí. Tak dojde zákonitě k tomu, že se básník ocitá ve finanční tísní, kterou se snaží řešit všelijak. Mezitím však po vyhlášení války roku 1914 odjíždí z Paříže do Barcelony a pak opět do Lisabonu, kde v roce 1915 vydává sbírku novel *Nebe v ohni* a s přáteli ona dvě čísla časopisu *Orpheu*, na něž k jejich potěšení reaguje místní tisk značně kriticky, výsměšně nebo podrážděně. Sá-Carneiro však dlouho v „provinčním“ Lisabonu nevydrží a v létě 1915 téměř pr-

chá zpět do válečné Paříže. K dokreslení situace uvedme, že vydání obou čísel *Orpheu* financoval Sá-Carneirův otec, ale na připravené číslo třetí už peníze dát nemohl.

Sá-Carneiro stejně jako postavy jeho próz pociťuje svou výlučnost, nechutí k obyčejnému životu, nudí ho všechno, co nesměřuje ke krajním pocitům, jedinečným smyslovým vjemům, k „rozkošnictví duše“, které však – sotva se dostanou na dosah – jako by ztrácely kouzlo. Nedostatek peněz, neochota vrátit se do Lisabonu, případně odjet do Mosambiku, kde v té době působil jeho otec, depresivní stavy, pocit frustrace, opakované pomyšlení na sebevraždu – v tom jako by se odvíjel příběh zmíněného Joãa Jacinta, který „chce svrchovaně elegantně zemřít v den svých narozenin“, a dokonce si koupí karafiát do knoflíkové dírky. V autorově přístupu se tu mísí ironie, groteskno i smrtelně vážný čin.

Nastává kritický duben roku 1916. V dopisech Pessooovi Sá-Carneiro několikrát oznamuje (právě v době, kdy Pessooovi těžce onemocněla matka) svůj úmysl skoncovat se životem. „Nestane-li se zázrak,“ píše příteli koncem března, „Váš Mário de Sá-Carneiro vezme velkou dávku strychninu a zmizí z tohoto světa. Nebo skočí pod metro.“ Dopisem z 3. dubna už se loučí – „Sbohem, můj drahý Fernando Pessoa“ –, znovu opakuje svůj záměr skočit týž den pod vlak metra, dokonce specifikuje „na stanici Pigalle“, nevyplaceně posílá Pessooovi sešit svých básní, na kterých mu přese všechno velice záleží, ale hned den nato v dalším dopise píše o jisté „Mademoiselle“, s níž tehdy krátce žil a která ho (snad) v poslední chvíli od jeho úmyslu odvrátila. Ten dopis je tak sebeironický, jako by skutečně všechno byla pouhá fraška. 26. dubna Sá-Carneiro požádal svého pařížského přítele Josého Araújo, aby týž den *přesně* v osm hodin večer přišel k němu do Hotelu de Nice. Nic netušící José Araújo zastihl Sá-Carneira ležícího ve smokingu okamžik poté, co požil smrtelnou dávku strychninu. Měl se stát *svědkem* (rychle přivolaná pomoc už nebyla nic platná) naplánované smrti člověka, který

zpřetrhal všechny svazky se životem i s vlastním dílem. „Už jsem dal vše, co jsem dát měl,“ prohlašuje Sá-Carneiro v jednom ze svých posledních dopisů. Nezbyly po něm žádné peníze ani cenné věci a všechny písemnosti, včetně dopisů Fernanda Pessoa a první kapitoly chystané novely *Vnitřní svět* (*Mundo Interior*), z hotelového pokoje později záhadně zmizely. Spisovatelovy tělesné pozůstatky byly po letech přemístěny do společného hrobu a neexistuje ani jeho úmrtní list. Sá-Carneirovu lidskému „já“ se podařila definitivní „disperze“. „*Jsem z těch, co jdou až do samého konce,*“ napsal Pessoaovi už v lednu 1913.

„Je jasné, že příčinou sebevraždy byla jeho povaha, která ho k tomu musela dovést. Kromě toho samozřejmě celá řada potíží, jež byly bezprostřední příčinou té tragédie,“ píše po Sá-Carneirově děsivé smrti Pessoa jejich společnému příteli a spolupracovníkovi z časopisu *Orpheu* Cortesu-Rodriguesovi. „Je známo, že Sá-Carneira dovedla k sebevraždě milostná vášeň k jednomu francouzskému děvčeti. Bez finančních prostředků, aby s ní mohl žít podle svých představ, doslova bez haléře v kapse, ukončil básník svůj život,“ napsal literární historik a editor Antonio Quadros v poznámce k vydání Sá-Carneirových dopisů v roce 1992. Některé další hypotézy zabíhají do velmi intimních oblastí básníkovy života v Paříži, případně se obracejí také k širším literárním souvislostem a kromě osobních, momentálních příčin tragédie hovoří o tom, že „avantgardní postoj automarginalizace se může pojit se sebevražednou pozicí“ (Fernando Cabral Martins).

„Soudím, že v každé duši je cosi tajemného, a to tajemství se uchovává až do smrti,“ napsal Sá-Carneiro, jako by se už předem bránil proti budoucímu pronikání do „svých propastí“. Jeho svrchované gesto patří jen jemu a nám pak ony ve slovech polapené „okamžiky ryšavé úzkostí“.

Pavla Lidmilová

Mário de Sá-Carneiro

Šílenství

Překlad Pavla Lidmilová

Ilustrace na obálce Benjavisa Ruangvaree Art/Shutterstock.com

Redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze

Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání

Verze 1.0 z 14. 5. 2021

ISBN 978-80-274-1530-4 (epub)

ISBN 978-80-274-1531-1 (pdf)

ISBN 978-80-274-1532-8 (prc)